

KIRSTEN ELISA PETERSEN

SOCIALPÆDAGOGISK ARBEJDE MED SMÅ BØRN ANBRAGT PÅ DØGNINSTITUTION

AARHUS
UNIVERSITET

INSTITUT FOR UDDANNELSE
OG PÆDAGOGIK (DPU)

Kirsten Elisa Petersen

Socialpædagogisk arbejde med små børn anbragt på døgninginstitution

Titel:

Socialpædagogisk arbejde med små børn anbragt på døgninstitution

Forfatter:

Kirsten Elisa Petersen

Udgivet af:

Forskningsprogrammet SSIP - Social- og Specialpædagogik i Inkluderende Perspektiv.

Aarhus Universitet, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), 2012

© 2012, forfatterne

1. udgave

Kopiering tilladt med tydelig kildeangivelse

Omslag og grafisk tilrettelæggelse: Knud Holt Nielsen

ISBN:

978-87-7684-983-2 (elektronisk udgave)

978-87-7684-984-9

Rapporten samt øvrige udgivelser fra SSIP kan gratis downloades via adressen www.dpu.dk/ssip/ebog

Indhold

FORORD	5
KAPITEL 1	6
1.1. INDLEDNING.....	6
1.2. PROJEKTETS FORMÅL OG BAGGRUND	9
1.3. RAPPORTENS OPBYGNING OG FORSKELLIGE KAPITLER.....	10
KAPITEL 2	11
2.1. SMÅ BØRN DER ANBRINGES PÅ DØGNINSTITUTION – HVAD VED VI?	11
2.2. HVILKE BØRN BLIVER ANBRAGT UDEN FOR HJEMMET?	11
2.2. HVAD VISER FORSKNINGEN OM BØRNS ANBRINGELSE PÅ DØGNINSTITUTION?	15
2.3. OPSAMLING	18
KAPITEL 3	21
3.1. PROJEKTETS TEORETISKE GRUNDLAG	21
KAPITEL 4	30
4.1. PROJEKTETS METODISKE GRUNDLAG	30
4.2. PRAKSISFORSKNING SOM METODE	31
4.3. PROJEKTETS DATAINDSAMLINGSMETODER.....	32
4.4. KORT PRÆSENTATION AF DE TO DØGNINSTITUTIONER	34
KAPITEL 5	36
5.1. ANALYSE AF DATAMATERIALE	36
5.2. SMÅ BØRN PÅ DØGNINSTITUTION – DET FØRSTE TEMATISKE SPOR.....	38
5.3. DE PROFESSIONELLE SOCIALPÆDAGOGERS KOMPETENCER – DET ANDET ANALYTISKE SPOR	50
5.4. SOCIALPÆDAGOGIK – DET TREDJE ANALYTISKE SPOR.....	60
KAPITEL 6	70
6.1. OPSAMLING AF PROJEKTETS RESULTATER	70
6.2. SMÅ BØRN ANBRAGT PÅ DØGNINSTITUTION	72
6.3. DE PROFESSIONELLE SOCIALPÆDAGOGER	74
6.4. KONTURER AF SOCIALPÆDAGOGIK I ARBEJDET MED SMÅ BØRN	76
6.5. AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER.....	77
REFERENCER	80

Forord

Denne rapport handler om socialpædagogers arbejde med helt små børn anbragt på døgninstitution.

Forskningsprojektet har forløbet i perioden september 2010 til september 2011, og i denne tidsperiode har socialpædagoger, socialrådgivere og psykologer samt ledelse fra to døgninstitutioner på forskellig vis deltaget i dette projekt.

Der skal således i den forbindelse rettes en stor tak til de professionelle socialpædagoger, der har gjort projektet muligt ved at åbne dørene til deres arbejde på døgninstitutionerne og ladet mig deltage med observationer, interviews og en masse spørgsmål i tide og utide. Ind imellem har jeg oplevet, at det var en hjælp, at jeg var der, men det meste af tiden har det også rummet store udfordringer for de professionelle, at de skulle varetage deres ofte meget hektiske og travle arbejde og samtidig have mig gående rundt om dem.

Ligeledes skal der rettes en særlig tak til BUPL og SL's udviklingsfond, der økonomisk har finansieret projektet og dermed skabt grundlag for, at et meget uudforsket område af socialpædagogisk arbejde, nemlig arbejdet med helt små børn i alderen 0-6 år anbragt på døgninstitution, kan blive gjort til genstand for forskning og vidensudvikling.

Det er mit store ønske, at denne rapport kan danne grundlag for at skabe fokus på netop de helt små børn, der bliver anbragt uden for hjemmet, og på de socialpædagogiske indsatser, der rettes mod denne gruppe børn med henblik på fortsat at forbedre, udvikle og tilrettelægge helt små udsatte børns livsvilkår i Danmark.

Der skal også rettes en særlig tak til Niels Rosendal Jensen for konstruktive og særdeles værdifulde kommentarer. Derudover en tak til Bettina Høgenhav, der har læst en omfattende korrektur, og Knud Holt Nielsen, der har varetaget korrektur og layout til rapportens endelige udformning. Det skal selvfølgelig fremhæves, at selvom flere mennesker har bidraget til denne rapportes udformning, er alle fejl og mangler i rapporten alene mine egne.

København, januar 2012

Kirsten Elisa Petersen

Adjunkt, ph.d.

Kapitel 1

1.1. Indledning

Denne rapport præsenterer de samlede teoretiske og empiriske resultater fra et 1-årigt forskningsprojekt, der har udforsket socialpædagogers arbejde med helt små børn anbragt på døgninstitution.

Forskningsprojektet er tilrettelagt og udført af Kirsten Elisa Petersen, adjunkt, ph.d., Institut for Uddannelse og Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet i perioden september 2010 til september 2011.

Projektets dataindsamling omfatter interview med det socialpædagogiske personale og ledelse på to udvalgte døgninstitutioner, observationer af den socialpædagogiske praksis, observationer af personalemøder, teammøder og afdelingsmøder samt interview med psykologer og socialrådgivere knyttet til den ene af de to døgninstitutioner.

I Danmark er der gennem de senere år sket et fald i anbringelser af små børn på døgninstitution, og i højere grad anvendes familieplejeanbringelser (Ankestyrelsen, 2008). Sammenlignet med de øvrige nordiske lande adskiller Danmark sig således på dette område, idet både Norge og Sverige i langt højere grad anvender døgninstitutioner med professionelle socialpædagoger i arbejdet med små børn anbragt uden for hjemmet (Juul Hansen, 2009). Årsagerne til faldet i anbringelser af små børn på døgninstitution kan begrundes i flere og samtidige forklaringer, som må antages både at omhandle socialpolitiske og samfundsøkonomiske forhold såvel som argumentationer om, at det er bedst for det lille barn at være i en familie fremfor i institutionelle rammer i de tidlige barndsomsår.

Lovgivningen på området, bl.a. udmøntet i Barnets Reform (Socialministeriet, 2009), sætter netop fokus på, at små børn i højere grad skal have mulighed for at vokse op i trygge og stabile plejefamilieforhold fremfor en opvækst på institution.

Imidlertid viser der sig problemstillinger forbundet med, at helt små børn overvejende anbringes i plejefamilier fremfor på døgninstitution, hvor professionelle socialpædagoger varetager børnenes udredning, trivsel og udvikling. Thormann (2009) beskriver f.eks., at disse plejefamilieanbringelser ikke må erstatte socialpædagogisk arbejde på døgninstitutionerne, da det ikke altid er det

bedste for barnet at blive anbragt i plejefamilie. *"Nogle børn viser så alvorlige problemstillinger, at selv erfarne plejeforældre må give op."* (Thormann, 2009, p. 32)

Med de forandrede socialpolitiske perspektiver på anbringelsesområdet rettet mod små børn er der således meget, der taler for, at det er nødvendigt at sætte fokus på socialpædagogers kompetencer og socialpædagogiske arbejde på døgninstitutionsområdet med henblik på at udforske og analysere, hvilke udviklingsmuligheder disse små børn har i en døgninstitutionel praksis sammen med professionelle socialpædagoger.

Socialpædagogers arbejde med helt små børn anbragt uden for hjemmet på døgninstitution – med et specifikt fokus på socialpædagogernes kompetencer – er for nuværende et forskningsområde, der er relativt underbelyst inden for den socialpædagogiske forskning i almindelighed og inden for forskningen knyttet til socialpædagogisk arbejde med anbragte børn i særdeleshed (Petersen, 2010).

Kun ganske få undersøgelser har fokus på små børn anbragt på døgninstitution, samtidig med at de undersøger betydningen af socialpædagogisk arbejde, men de eksisterende undersøgelser medvirker imidlertid til at betone betydningen af socialpædagogisk arbejde og socialpædagogers kompetencer til at arbejde med anbragte børn i alderen 0-6 år.

Thormann (2009) argumenterer bl.a. for, at socialpædagoger, der arbejder med anbragte små børn, skal kunne give en tilstrækkelig god omsorg såvel som empati og kontinuitet i anbringelsesforløbet, da der ofte er tale om små børn, som har været udsat for voldsom omsorgssvigt og er præget af store sociale og psykologiske problemer allerede tidligt i deres barndom. Andersen et al. (2005) har endvidere beskrevet socialpædagogisk praksis på Glostrup observations- og behandlingshjem, hvor socialpædagogerne arbejder med betydningen af relationsdannelse til det lille barn, varetagelse af basale omsorgsbehov samt fagligt at udrede barnets problemer med henblik på betydningen af en fremadrettet hensigtsmæssig behandling af barnet.

At udforske og indkredse socialpædagogers kompetencer er en betydningsfuld opgave både i relation til fortsat at udvikle viden om socialpædagogernes faglige kompetencer såvel som viden om betydningen af socialpædagogisk arbejde rettet mod små børn. Megen forskning har imidlertid belyst, at socialpædagogisk arbejde med anbragte børn og unge ofte er en opgave, der rummer mange og komplekse problemstillinger både knyttet til barnets livsbetingelser og til socialpædagogernes mangfoldige arbejdsopgaver og professionelle kompetencer til at udføre det socialpædagogiske arbejde.

Schwartz (2001) betoner, at kompleksiteten og mangfoldigheden også handler om, at der tilsyneladende ikke eksisterer en såkaldt fælles grundopfattelse af, hvad den socialpædagogiske opgave med anbragte børn går ud på. Det socialpædagogiske praksisfelt er præget af mange og forskellige opfattelser af,

hvad anbragte børn har brug for, og hvordan det socialpædagogiske arbejde skal tilrettelægges, f.eks. med fokus på, at små børn har brug for omsorg og faste og stabile relationer til socialpædagogerne, eller at børnene er udsatte og skal have tilført noget, de mangler i deres barndom.

Vender vi os mod det socialpædagogiske forskningsområde generelt, er der efterhånden foretaget en mængde relevant forskning, som medvirker til at belyse både muligheder og betingelser i socialpædagogisk arbejde med børn og unge knyttet til socialpædagogernes perspektiver såvel som til tilrettelæggelse af socialpædagogisk praksis (Bryderup et al., 2005; Kristensen, 2006; Schwartz et al., 2008; Madsen et al., 2003; Egelund & Jakobsen, 2009). Her gives vigtig viden om tilrettelæggelse, udvikling og forandring af socialpædagogisk arbejde såvel som betydningen af omsorgs- og relationsarbejde som en integreret del af socialpædagogisk arbejde med anbragte børn og unge. Der er endvidere megen forskning, som sætter fokus på anbragte børn og unge, deres udviklingsbetingelser, vanskeligheder og de sociale og psykologiske problemer, som denne gruppe er præget af som følge af deres problematiske opvækstforhold (Egelund, 1997; Egelund & Thomsen, 2002; Egelund & Hestbæk, 2003; Nielsen, 2005; Egelund et al., 2008).

Specifikt for de små anbragte børn er der imidlertid ikke megen forskning, der kan indkredse og analysere de helt små børns muligheder for udvikling gennem et anbringelsesforløb – vel at mærke *direkte forbundet til de professionelle socialpædagogers faglige kompetencer og tilrettelæggelse af pædagogisk praksis på døgninstitution*. Det er, som om alting først for alvor starter, når børnene når 6 års alderen. Når børnene når 6 års alderen, findes der imidlertid omfattende og vigtig viden om betydningen af børns relationer til pædagogerne som støttende og omsorgsfulde voksne i børnenes udvikling såvel som betydningen af deltagelse i skole- og institutionsliv samt betydningen af at have mulighed for udvikling af venskaber med andre børn (Schjellerup Nielsen, 2006; Stokholm, 2006; Schwartz, 2007).

Tilbage står, at den viden, vi har om små børns liv, når de anbringes uden for hjemmet, er meget begrænset og i overvejende grad er optaget af at forudsige, hvordan det går små børn, der har været anbragt. Nærværende forskningsprojekt har søgt at give et meget lille bidrag til den vidensudvikling, der er behov for på dette specifikke område – nemlig at udvikle viden om socialpædagogisk arbejde med helt små børn anbragt på døgninstitution.

På baggrund heraf fokuseres der også på at indkredse særlige socialpædagogiske indsatser rettet mod de små anbragte børn og betydningen af disse indsatser for barnets trivsel og udvikling.

I den forbindelse rejses der nogle specifikke spørgsmål, som forskningsprojektet samtidig søger eksplicite svar på: Kan der f.eks. i den socialpædagogiske praksis identificeres særlige udredningsforløb af barnets samlede proble-

mer og livsforhold, som medvirker til at hjælpe barnet, og som samtidig medvirker til at forhindre fejl i det videre anbringelsesforløb? Og kan der endvidere identificeres specifikke socialpædagogiske indsatser, som især kan varetages inden for døgninstitutionsområdet?

1.2. Projektets formål og baggrund

Med afsæt i den foregående indledning har dette forskningsprojekt således haft nogle specifikke formål og spørgsmål, som her skal præciseres.

Forskningsprojektets formål er at gennemføre et forskningsprojekt, som

- er målrettet den socialpædagogiske professions kompetencer
- sætter fokus på socialpædagogers arbejde inden for området med små børn anbragt på døgninstitution
- bidrager til den fortsatte udvikling af den pædagogiske uddannelse med forskningsbaseret viden om socialpædagogers kompetencer og betydningen af socialpædagogisk arbejde på anbringelsesområdet
- sætter fokus på betydningen af døgninstitutionsanbringelse som en væsentlig socialpædagogisk indsats rettet mod helt små børn.

Forskningsprojektets analysestrategiske forskningsspørgsmål præciserer således tre centrale områder inden for den pædagogiske professionsforskning direkte knyttet til det tidlige småbørnspædagogiske anbringelsesområde:

- Hvilke kompetencer er socialpædagoger i besiddelse af i relation til arbejdet med anbragte børn på døgninstitution?
- Kan der identificeres særlige betydningsfulde socialpædagogiske indsatser direkte knyttet til små børn anbragt på døgninstitution?

Forskningsprojektet forventer at give svar på følgende spørgsmål:

- identificere hvilke kompetencer socialpædagoger besidder i relation til arbejdet med helt små børn på døgninstitutionsanbringelsesområdet
- hvordan socialpædagogers kompetencer bidrager til organisering af socialpædagogisk praksis, særligt rettet mod små børn anbragt på døgninstitution
- hvordan socialpædagogers kompetencer fremadrettet kan anvendes til at udvikle betydningen af, at små børn anbringes på døgninstitution set i lyset af de senere års socialpolitiske lovændringer og faldet i anbringelser af små børn på døgninstitution.

1.3. Rapportens opbygning og forskellige kapitler

Denne rapport rummer i alt 6 kapitler. I kapitel 1 præsenteres rapportens fokus og indhold med afsæt i det forskningsprojekt, der danner grundlag for selve rapporten. Forskningsprojektet har med inddragelse af professionelle socialpædagoger på to døgninstitutioner haft fokus på socialpædagogisk arbejde med helt små børn anbragt på døgninstitution. Her tages afsæt i, at forskningsfeltet knyttet til anbringelse af helt små børn på døgninstitution er meget begrænset, og at konsekvenserne heraf er, at der mangler viden om små børns hverdagsliv under anbringelse, ligesom der mangler viden om det socialpædagogiske arbejde, der udføres på døgninstitution med helt små børn.

I kapitel 2 udfoldes den eksisterende forskningsbaserede viden knyttet til børn anbragt på døgninstitution, og der præsenteres et bredt uue over den teoretiske viden, der dominerer forskningsfeltet i relation til anbragte børn.

Kapitel 3 præsenterer de teoretiske perspektiver, der danner grundlag for forskningsprojektet og for rapportens udformning. Med teoretisk afsæt i et såkaldt børneperspektiv sættes der fokus på at udforske, hvordan og på hvilke måder professionelle rundt om børnene tænker, handler og oplever det socialpædagogiske arbejde på døgninstitution. Hertil præsenterer kapitlet endvidere perspektiver på professionelle socialpædagogers kompetencer samt indkredser teoretiske forståelser af begrebet socialpædagogik.

Rapportens fjerde kapitel præsenterer projektets metodiske tilgang, herunder især praksisforskning som metodisk tilgang til det socialpædagogiske arbejdsfelt. Hertil belyses de forskellige metoder inden for den kvalitative forskningstradition, som er anvendt, henholdsvis en række interview samt observationer af socialpædagogisk arbejde.

I rapportens femte kapitel præsenteres analysen af det indsamlede data-materiale. Analysen følger tre sammenhængende spor; henholdsvis et spor der fortæller om de små børn, der er anbragt på døgninstitution, deres livsforhold og betingelser og muligheder for udvikling, og et spor der følger de professionelle socialpædagogers kompetencer. Det tredje analytiske spor følger og indkredser socialpædagogikken, når denne udfoldes og udvikles i arbejdet med helt små børn.

I rapportens sjette og sidste kapitel samles der op på hele rapportens indhold og projektets resultater sammenfattes.

Kapitel 2

2.1. Små børn der anbringes på døgninstitution – hvad ved vi?

I dette kapitel skal der først og fremmest sættes fokus på den eksisterende viden knyttet til helt små børn, der anbringes uden for hjemmet, med henblik på at indkredse hvilken gruppe af børn dette egentligt omfatter. Dernæst belyser kapitlet i et bredt vue den eksisterende forskning og viden, der direkte knytter an til anbringelse af børn på døgninstitution, med afsæt i hvordan børnenes liv ser ud, når barndommen i kortere eller længere periode leves på en døgninstitution.

Tal fra Ankestyrelsens anbringelsesstatistik (2011) viser, at kommunerne i 2010 traf 2.805 afgørelser om anbringelse af børn eller unge uden for hjemmet, hvilket er et fald på 12 procent i forhold til tallene fra 2009.

Det faldende antal afgørelser har medført et mindre fald på cirka to procent i det samlede antal anbragte børn og unge. Ved udgangen af året 2010 var 12.565 børn og unge anbragt, mens 12.833 børn og unge var anbragt i 2009.

Videre belyser Ankestyrelsens anbringelsesstatistik, at flere børn anbringes ved såkaldte tvangsanbringelser end tidligere. 311 børn og unge, svarende til 12 procent, blev således tvangsmæssigt anbragt i 2010.

Hertil belyses, at andelen af børn og unge, der bliver anbragt i plejefamilie som første anbringelsessted, er stigende. 31 procent af børn og unge blev anbragt i en plejefamilie i 2010. I 2007 var det 25 procent. I samme periode faldt andelen af børn og unge, der blev anbragt på en døgninstitution som første anbringelsessted fra 36 procent til 28 procent (Ankestyrelsen, 2011).

2.2. Hvilke børn bliver anbragt uden for hjemmet?

Når vi forholder os til børn, der anbringes uden for hjemmet eller er i risiko for at blive anbragt, er det tilsyneladende en særlig gruppe børn, vi taler om, med en lang række problembeskrivelser knyttet såvel til børnenes sociale og emotionelle som læringsmæssige trivsel og udvikling – eller med andre ord børn, som på forskellig vis og med forskelligt omfang og tyngde befinder sig i en såkaldt risikoudvikling (Petersen, 2010).

Men inden vi sætter fokus på den viden, der eksisterer om små børns sociale, emotionelle og læringsmæssige udvikling, når de er anbragt uden for

hjemmet, er det imidlertid væsentligt at betone, at noget så at sige er gået forud, inden en anbringelse sættes i værk. Børn kan således befinde sig i udsatte livsforhold, primært begrundet i relation til deres forældres socioøkonomiske forhold, forældres psykiske sygdomme samt forældrenes mangelfulde omsorgsevner, vel og mærke uden at dette fører til anbringelse. De fleste børn i Danmark anbringes således først, når de fylder 13 år (Andersen et al., 2010), men det er vanskeligt at forestille sig, at problemer knyttet til familien først eller pludseligt debuterer, når barnet fylder 13 år. Nissen (1999) belyser bl.a., at en stor del af de børn og unge, der anbringes, kæmper med såkaldte socioemotionelle vanskeligheder, og er børn, der har været udsat for omsorgssvigt, misbrug hos børnenes forældre og psykiske handicap hos forældrene, og hvor kimen til netop disse vanskeligheder skal findes i den tidligste barndom. Men forskningsbaseret viden, der kan belyse, hvor længe børn har levet under udsatte og belastende livsforhold, og hvad disse forhold har betydet for børnene, inden de anbringes, er stort set fraværende i dansk sammenhæng.

Vender vi os mod dansk forskning om udsatte børn, belyser Ebsen (2007a, 2007b), at der i en gennemgang af lovgivningen på området fremtræder mange forskellige betegnelser, hvilket også åbner for mange forskellige vurderinger af, hvornår et barn eller ung har særligt brug for støtte i sin udvikling, hvornår skal støtte sættes ind, og hvilke former for støtte er nødvendige.

Men sammenhængen mellem en opvækst præget af forskellige former for udsathed og anbringelse er ikke entydig. Det er således ikke sådan, at fordi små børn er udsatte, bliver de nødvendigvis anbragt uden for hjemmet.

Andersen et al. (2010) har sat fokus på kommunernes anbringelsespolitik, beskrivelser af de anbragte børn og unge såvel som en analyse af, hvordan det går de anbragte børn og unge efter anbringelsen. Resultaterne herfra udpeger en række centrale problemstillinger, der medvirker til at belyse, at der især er stor variation mellem kommunerne i deres anbringelsespolitik. Hertil belyser undersøgelsens resultater endvidere, at der er stor variation mellem kommunerne med hensyn til ressourceforbrug til udsatte børn og unge, selv når der tages forbehold for de enkelte kommuners såkaldte problembelastning. Der er således både forskel på anbringeshyppighed, brug af forebyggende foranstaltninger og brug af økonomiske ressourcer på udsatte børn og unge (Andersen et al., 2010).

Andersen et al. (2010) udpeger endvidere en række forhold og faktorer, der angives at føre til anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. Her fastslås det, at forældrenes socioøkonomiske forhold ikke kan forudsige en anbringelse, men mødre, der er enlige eller har en fængselsdom, har til gengæld større

risiko end andre for, at barnet anbringes uden for hjemmet¹. Børnegruppen inddeles i tre aldersgrupper; førskolebørn (0-6 år), skolebørn (7-12 år) og teenagere (13-17 år), og der er tilsyneladende en stor forskel i anbringelseshyppighed og mønster i relation til de tre aldersgrupper. I nærværende sammenhæng, hvor fokus er de helt små børn, viser Andersen et al.'s (2010) undersøgelse, at de mest markante forskelle for børn i aldersgruppen 0-6 år, sammenlignet mellem gruppen af anbragte og ikke-anbragte børn, knytter an til mødrenes arbejdsmarkeds- uddannelses- og familiestatus samt fædrenes indtægt. Disse faktorer er således dem, der slår stærkest igennem som baggrundsfaktorer for børn, der anbringes uden for hjemmet i førskolealderen.

Christoffersens undersøgelse (1999) har særskilt fokus på risikofaktorer i barndommen med henblik på forældres psykiske sygdomme. Formålet med undersøgelsen var at udforske forskellige risikofaktorerens betydning for børn og unge med henblik på, hvordan det går dem i ungdommen og senere som voksne. Imidlertid inddrages også børn og unge anbragt uden for hjemmet i undersøgelsen, særligt i forhold til hvilke forhold der præger børnenes liv inden anbringelse.

Der kan hos Christoffersen (1999) peges på en række anbringelsesårsager knyttet til denne gruppe børn og deres familier. Resultaterne viser, at hvis moderen har fået en dom for vold, er sandsynligheden for, at barnet bliver anbragt, 12 gange større end i de tilfælde, hvor mor ikke er blevet dømt for vold.

Moderens indlæggelse på hospital som følge af vold i familien er ligeledes en vigtig indikator for anbringelser sammenlignet med familier, hvor moderen var offer for vold, men ikke blev hospitalsindlagt. Også forældres misbrug (særligt moderens) spiller en rolle i anbringelse af børn uden for hjemmet, ligesom det er tilfældet for forældres, især moderens indlæggelse som følge af psykiske sygdomme, herunder også forældres selvmordsforsøg og selvmord. Også kriminalitet, der fører til en frihedsdom, er en særlig risikofaktor. For alle faktorerne gælder det, at børnene er særligt udsatte for at blive anbragt, hvis det er moderen, der begår disse forhold.

Egelund et al. (2004, 2008) har fulgt en gruppe børn født i 1995, som alle havde det til fælles, at de i de tidligste barndomsår havde været anbragt uden for hjemmet, den såkaldte forløbsundersøgelse. De foreløbige resultater fra denne undersøgelse peger blandet andet på, at små børn, der anbringes uden for hjemmet i de tidlige barndomsår, befinder sig i en såkaldt *højrisikogrube*.

¹ Registerdata til denne undersøgelse er hentet fra Danmarks Statistik, og populationen omfatter alle børn født i perioden 1980-2003 samt børn i alderen 0-17 år, der i perioden 1999-2003 har været anbragt uden for hjemmet (Andersen et al., 2010).

Dette kan identificeres i et udviklingsmæssigt perspektiv, allerede når barnet når 7-8 års alderen (Egelund et al., 2004, 2008).

Det kan identificeres, at denne gruppe af børn udviser en højere grad af *oversygelighed*, og at cirka hvert fjerde barn gennem de tidlige barndomsår får stillet en eller anden form for diagnose, f.eks. psykisk udviklingshæmning, hyperaktive tilstande (DAMP/ADHD) samt en række psykiatriske lidelser. Endvidere identificeres, at denne gruppe børn har det markant sværere ved skolestart. Det kan ses f.eks. i form af større behov for specialhjælp, samt at der også i tidlig alder ses adfærdsmæssige problemer samt sociale og psykiske problemer i barnets samlede udviklingsbillede.

Undersøgelsen følger ikke kun børnene, men også de anbringelsesforløb, som børnene befinder sig i med henblik på at udvikle viden om, hvordan forskellige foranstaltninger og anbringelsesforløb virker ind på børnenes udvikling. Børnenes anbringelsesforløb fordeler sig således, at størstedelen af den undersøgte børnegruppe er anbragt i familiepleje (70 %), mens de resterende to grupper af børn er fordelt på henholdsvis anbringelse på døgninstitution (20 %) og anbringelse på socialpædagogisk opholdssted (10 %).

De foreløbige resultater fra undersøgelsen viser en række risikoforhold ved såvel børnenes opvækst som forældrenes livsforhold (Egelund et al., 2009) og udpeger bl.a., at anbragte børns fædre generelt er så fraværende, at der ikke findes statistiske oplysninger om dem. Om anbragte børns forældre viser undersøgelsen også, at forældrene har en betragtelig overdødelighed, hvad angår både moren og faren. Men også at et flertal af anbragte børn har mødre, der er enlige med den højere fattigdomsrisiko, der er knyttet til enligt forældreskab, og at anbragte børn samtidig også kommer fra større søskendeflokke, i hvilket halvsøskende dominerer. Endvidere at anbragte børn selv får børn i en tidlig alder. De anbragte børn er selv oftere født af teenagemødre.

Samler vi op på den ovenfor præsenterede viden om børns liv, inden de bliver anbragt, samt om årsager der angives at kunne udløse en anbringelse uden for hjemmet, ser vi sammenfattende, at der argumenteres for børn, som på mange områder lever et barndomsliv inden anbringelse med meget alvorlige problemstillinger knyttet til trivsel og udvikling, men at disse problemstillinger i høj grad er forbundet direkte til forældrene, forældrenes omsorgsvaretagelse eller forældrenes sociale, økonomiske og psykologiske formåen (Christensen, 1998; Nissen, 1999; Egelund et al., 2004, 2008; Andersen et al., 2010).

2.2. Hvad viser forskningen om børns anbringelse på døgninstitution?

Som nævnt indledningsvist i kapitel 1 har vi meget begrænset forskningsbaseret viden om helt små børn, når deres liv starter eller i store dele leves på døgninstitution, herunder hvordan det hverdagsliv egentligt foregår for de helt små børn og de voksne professionelle, der arbejder med børnene (Petersen, 2010).

Den forskningsbaserede viden, vi har om børn anbragt på døgninstitution, starter primært, når børnene er i 7 års alderen (Stokholm, 2006; Schwartz, 2007; Egelund & Jakobsen, 2009). Afhængigt af det forskningsmæssige fokus, teoretisk og metodisk perspektiv får vi forskellige former for viden om anbragte børn; hvordan børnene har det med anbringelse, skolegang, kammerater, forholdet til deres forældre og børnenes fysiske og psykiske trivsel og udvikling, men det er ikke en viden, som for alvor kan bringes i spil i relation til de helt små børn og blot videreføres, således at det er muligt at antage, at små børns anbringelse og hverdagsliv er identisk med børn i 7 års alderen eller for den sags skyld, når de er endnu ældre.

Det vidner de få indkomne publikationer om, som der rent faktisk eksisterer på området knyttet til helt små børn. Disse er ikke egentlige forskningsbaserede undersøgelser, men overvejende rapporter foretaget af institutionerne selv med beskrivelser og fortællinger om egen socialpædagogisk praksis. De få publikationer medvirker imidlertid til at betone antagelsen om, at når der er tale om anbringelse af helt små børn, så er der noget særligt på spil, som både er meget skrøbeligt og kræver en fast og stabil socialpædagogisk indsats fra de professionelle voksne rundt om børnene.

Kigger vi bredt hen over vidensfeltet knyttet til anbragte små børn, er der 5 publikationer, som har direkte fokus på små børns anbringelse, og som samtidig belyser, hvorledes et hverdagsliv og socialpædagogisk arbejde foregår på døgninstitutioner for små børn (Petersen, 2010).

Tre publikationer er udfærdiget af Thormann & Guldborg (1996, 2001, 2003), der med afsæt i Skodsborg Observations- og behandlingshjem omfatter helt små børn anbragt uden for hjemmet, altså børn i alderen 0-6 år. Den første publikation af Thomann & Guldborg (2003), hvor formålet er at klarlægge, hvilke forhold der forebygger, klarlægger eller øger risici for det lille barn, når der sker en adskillelse i de tidlige barndomsår. Undersøgelsen følger en række små børn, der har det til fælles, at de anbringes på Skodsborg Observations- og behandlingshjem som helt små børn. Undersøgelsen omfatter et teoretisk bidrag til at belyse forskellige udviklingspsykologiske aspekter knyttet til de tidlige barndomsår, herunder viden om det lille barns behov for tryghed, stabilitet og omsorg. Dette gøres med afsæt i en række klassiske og nyere psykologiske udviklingsteorier, hvori det centrale er at skabe tryghed, stabilitet og forebygge

brud og kriser hos det lille barn som følge af dets adskillelse fra forældre i tidlig alder. Det forhold, at børnene f.eks. er født af misbrugende forældre, gør desuden, at de kan være ekstra sårbare, fordi de kan være født med abstinenser.

Undersøgelsen inddrager casemateriale, som analyseres kvalitativt. Undersøgelingsgruppen omfatter 40 tidligere anbragte børn fra årene 1986 og 1987. Børnene blev anbragt på Skodsborg Observations- og behandlingshjem og er efterfølgende flyttet, således at de på undersøgelsestidspunktet bor i flere forskellige kommuner. For 1986 omfatter undersøgelsen 22 børn, idet fire børn var anbragt med henblik på adoption og derfor ikke er medtaget her. For året 1987 omfatter undersøgelsen 19 børn, da de øvrige var akutanbringelser og adoption og derfor ikke medtaget. Sammenfattende omfatter undersøgelsen således 40 børn.

Undersøgelsens resultater belyser en række forhold dels gennem casebeskrivelser og dels gennem faktuelle statistiske oplysninger, der bl.a. omhandler, hvor længe børnene opholder sig på Skodsborg Observations- og behandlingshjem, hvor de kommer hen bagefter opholdet, årsager til anbringelse m.m. 12 børn hjemtages til hjemmet efter anbringelse på Skodsborg Observations- og behandlingshjem, mens 22 børn blev anbragt i plejefamilie, et barn på familieinstitution, et barn på døgninstitution og fire børn blev placeret under "andet", der omfatter herberg for bolig/hjemløse, krisecenter og adoption. Her peges på, at kernen i det socialpædagogiske arbejde er at beskytte det lille barn ved, at de belastninger, barnet oplever, reduceres, og beskyttelsen af barnet forøges.

Herudover omfatter undersøgelsen en lang række beskrivelser fra den socialpædagogiske praksis på Skodsborg Observations- og behandlingshjem, altså beskrivelser af måder, hvorpå barnets udvikling beskyttes og stimuleres på trods af de ofte belastende fødsels- og tidlige opvækstforhold.

Thormann & Guldborg (2001) har endvidere foretaget en mindre undersøgelse, der tager afsæt i små beskrivelser af fem forskellige anbringelsesforløb af helt små børn, også med afsæt i den socialpædagogiske praksis på Skodsborg Observations- og behandlingshjem. Her følger vi fem cases, hvor selve anbringelsesforløbet beskrives. Der er således ikke tale om en forskningsbaseret undersøgelse, men derimod om praksiserfaringer fra arbejdet med helt små børn og her udpeges en række forhold, som angives at have stor betydning for det lille barn i anbringelsesforløbet, herunder betydningen af at se og forstå, at en anbringelse for et lille barn betyder smerte og adskillelse fra de primære omsorgspersoner, såvel som behovet for at skabe tydelige forklaringer til barnet, uanset dets alder. Ligeledes betones nødvendigheden af at inddrage forældrene i anbringelsen.

Der er endvidere en tredje publikation fra Thormann & Guldborg (1996). Denne belyser det særlige og specifikke ved det socialpædagogiske arbejde med helt små børn anbragt på Skodsborg Observations- og behandlingshjem. Her

belyses såvel teoretiske som praktisk pædagogiske metoder i arbejdet med denne gruppe børn. Teoretisk er det socialpædagogiske arbejde inspireret af den psykodynamiske teori med et særligt fokus på betydningen af viden om små børns psykologiske udvikling, betydningen af adskillelse og betydningen af barnets muligheder for at danne tilknytning til voksne som en afgørende faktor for deres psykiske og sociale udvikling. Endvidere rummer bogen en lang række beskrivelser af det daglige arbejde med denne gruppe børn både i forhold til observationer, handleplaner, samvær med forældre, udslusning og de professionelles vurderinger af deres arbejde.

En fjerde publikation, som skal medtages i forhold til anbringelse af helt små børn, er belyst af Andersen et al. (2005) og knytter an til beskrivelse af socialpædagogisk praksis på Glostrup Observations- og behandlingshjem. Andersen et al. (2005) belyser således det socialpædagogiske arbejde specifikt i relation til de små børns anbringelse som omfattende varetagelse af den individuelle fysiske og følelsesmæssige omsorg for det lille barn, herunder især at arbejde med relationer gennem kontakt-pædagog-princippet såvel som betydningen af at tilrettelægge en forudsigelig og overskuelig dagligdag for barnet. Herudover består det socialpædagogiske arbejde i at klarlægge og udrede barnets problemer såvel som at finde og styrke det enkelte barns ressourcer. De socialpædagogiske metoder, der bringes i anvendelse, omfatter observationer, testninger og tværfagligt samarbejde såvel som betydningen af samarbejdet med forældre.

I denne sammenhæng får vi også information om gruppen af helt små børn, der anbringes uden for hjemmet, som anbringes med en række forskellige baggrunde i alderen 0-5 år. Der beskrives børn født med abstinenser som følge af moderens misbrug, børn som har været udsat for forskellige former for overgreb, børn som betegnes som understimuleret, idet de har manglet følelsesmæssig stimulering og samspil. Hertil beskrives endvidere børn, som er såkaldt personlighedsskadet, børn med forskellige former for diagnoser samt børn af psykisk syge forældre, og børn der skal bortadopteres.

Herudover rummer Andersen et al.'s (2005) beskrivelse af Glostrup Observations- og behandlingshjem en række beskrivelser af det praktisk pædagogiske arbejde med børnene fra beskrivelser af morgenmad, bad, at komme i daginstitution og på koloni såvel som beskrivelser af den fysiske og psykiske stimulering af barnet.

En femte publikation kan også placeres her under anbringelsesområdet for helt små børn. Denne publikation omfatter beskrivelse af et projekt foretaget på Åhaven, Århus Amts behandlingshjem for småbørn (Ladegaard & Basse, 1999).

Hensigten med projektet var at udvikle nye arbejdsmetoder vedrørende fastholdelse af kontakten mellem de svage stillede forældre og børn, når kontaktafbrydelse var en såkaldt nødvendig foranstaltning for at beskytte det lille barn. Formålet med projektet var således at støtte relationer mellem forældre og

barn med henblik på at hjælpe barnets videre udvikling. Seks familier har sammen med børnenes respektive kontaktpædagoger på institutionen deltaget i en række samtaler og konsultationer. Teoretisk beskrives, at projektet har baseret sig på elementer af systemisk metode og tænkning. Den systemiske metode har i denne sammenhæng bestået af undervisning i systemisk teori og tænkning til personalet og deltagelse i forældresamtaler. Rapporten belyser, at der både fra personalet og fra forældrenes side har været en opfattelse af, at projektet har været en succes, og har udtrykt ønske om flere samtaler til brug for udviklingen af relationen til det lille anbragte barn.

2.3. Opsamling

Samler vi op på den indkomne viden på baggrund af disse 5 publikationer, ser vi, at de 5 publikationer har flere fællestræk, udover at omhandle helt små børn anbragt på døgninstitution. Først og fremmest et pædagogisk fokus på en eksplicit såkaldt beskyttelse af det lille barn, hvad enten det er mod uforudsigelighed, ved at skabe klare strukturer og rammer i det socialpædagogiske arbejde eller gennem betoningen af stabile relationer mellem det lille barn og "kontaktpædagogen" eller beskyttelse af barnet overfor forældre ved såkaldt kontaktafbrydelse. Denne beskyttelse argumenteres frem direkte i relation til det lille barns alder, men i flere af de ovennævnte undersøgelser også med afsæt i psykologisk teori om små børns udvikling, og herunder betydning af faste stabile voksne og trygge rammer. De psykologiske teorier, der tilsyneladende primært bringes i spil, når det handler om helt små børn og forståelsen af børnenes liv og behov og særlig beskyttelse, er især de såkaldte klassiske udviklingspsykologiske teorier, som hører til inden for den psykoanalytiske tænkning (Freud, 1983; Olsen & Køppe, 1996). De udviklingspsykologiske teorier, der især sætter sit præg på flere af de indkomne undersøgelser om helt små børn, er primært repræsenteret ved Bowlbys (1988) objektrelationsteori samt Sterns teori om det lille barns selvudvikling (1985, 2001).

Den klassiske udviklingspsykologi, således som den udfoldes inden for den såkaldte objektrelationsteori, der danner det teoretiske grundlag for udviklingen af tilknytningsteorien (Fraiberg, 1980; Ainsworth, 1978; Bowlby, 1988), fokuserer på betydningen af barnets første leveår og tilknytning med primære voksne som afgørende for en såkaldt sund personlighedsudvikling. Inden for dette udviklingspsykologiske perspektiv er der gennem de sidste årtier foretaget omfattende empiriske undersøgelser, der bl.a. argumenterer for, at det lille barns udviklingsmuligheder er tæt eller nærmest uløseligt forbundet med barnets tilknytning til moderen eller anden primær omsorgsperson. Her er der således på samme tid argumentation for, at barnets adskillelse fra moderen såvel

som moderens samspil med barnet, f.eks. i forhold til moderens manglende empatiske følelser for barnet, kunne medvirke til at udvikle barnets aggression i en mere *patologisk* forstand, og at studiet af børns vanskeligheder måtte ses i lyset af konsekvenserne af den *rent fysiske deprivation* eller alternativt i forskellige tilknytningsmønstre mellem mor og barn, der bidrager til, at barnet udvikler ængstelige eller undvigende adfærdsformer. I en gennemgang af internationale studier inden for dette perspektiv fastholdes således relationen og samspillet mellem mor og barn som afgørende for barnets sociale, emotionelle og kognitive udvikling og dermed også afgørende for barnets risici i forhold til at udvikle tilknytnings- og udviklingsforstyrrelser (Trevorthen & Aitken, 2001; Ziegenhain, 2004).

Stern (1985, 2001) hører til en af de mere moderne og aktuelle fortalere for betydningen af det lille spædbarns samspil med moderen som afgørende for barnets (selv)udvikling. Stern har gennem sin forskning udviklet omfattende empirisk funderede teoribegreber om barnets udvikling af selvforømmelse, ligesom han bidrager med viden om, hvilke konsekvenser det får for barnets sunde udvikling, hvis barnets interpersonelle interaktioner ikke udvikles hensigtsmæssigt. Vanskelige eller mangelfulde relationer mellem barn og mor medfører således også vanskeligheder for barnets videre barndomsudvikling, ligesom der argumenteres for en stærk genetisk komponent.

Stern (1985, 1994, 2001) opererer med, at det lille barns udvikling foregår gennem en række på hinanden følgende faser, hvor Stern dog anvender begrebet sanser, dvs. har fokus på barnets udvikling af *sanseområder*, der udviklingsmæssigt først er adskilt, men senere samles og integreres. Således argumenterer Stern (1985, 1994, 2001) også for, at selvet, hos Stern forstået som *selvforømmelse* eller *fornemmelse af sig selv*, udvikles eller integreres i en række på hinanden følgende stadier gennem barnets tidlige barndom.

Selvom der gennem tiden har været mange forskellige teoretiske forklaringer på børns vanskeligheder, er det som om, nogle perspektiver har særlig gennemslagskraft. Særligt forståelsen af barnets psykologiske udvikling som foregående gennem faser eller stadier i de tidlige barndomsår såvel som betydningen af samspillet mellem mor og barn i spædbarnsperioden fastholdes, i hvert fald i vestlig sammenhæng, som en nærmest universel sandhed om små børn. Det er dog væsentligt at betone, at der igennem en årrække er fremkommet andre psykologiske forståelser af børn og børns opvækst, som i langt højere grad formår at udvide forståelsen af børns udvikling, herunder især med inddragelse af de mange forskellige sammenhænge, hvor børn lever deres hverdagsliv, og med perspektiver, der udfordrer de klassiske forståelser af små børns liv som overvejende et spørgsmål om stabilitet og samspil mellem mor og barn eller barnet og dets familie (Burman, 1994; Hedegaard, 2003; Højholt, 2001; Schwartz, 2007; Petersen, 2009). Især inden for det kritisk psykologiske perspek-

tiv (Højholt, 2001; Schwartz, 2007; Kousholt, 2007; Petersen, 2009) påpeges betydningen af i langt højere grad at inddrage barnets betingelser og muligheder i de forskellige kontekster, hvor børn lever deres liv – også når livet leves i kortere eller længere tid på en døgninstitution – således som især Schwartz (2007) har belyst.

Et andet fællestræk, som træder frem i de fem indkomne publikationer, udover betydningen af beskyttelse, er imidlertid også *fraværet* af selve døgninstitutionen som havende betydning for barnet, herunder barnets samvær og hverdagsliv med de andre børn på døgninstitutionen. De voksnes betydning er præciseret i forhold til tætte relationer mellem barn og den primære kontaktpædagog, men institutionens øvrige voksne, alle de andre børn og hverdagslivet, således som det skabes af børn og voksne, er stort set fraværende. Dette forhold er måske nok ikke rimeligt at rette mod de få indkomne publikationer, men bør i virkeligheden bredes ud, således at det i højere grad kan betones, at der mangler viden på afgørende vigtige områder knyttet til små børns liv på døgninstitution. Viden, der både kan fortælle om børns betydning for og med hinanden såvel som alle de voksne, der tilsammen medvirker til at tilrettelægge små børns udviklingsmuligheder på døgninstitutionen.

Kapitel 3

3.1. Projektets teoretiske grundlag

De første kapitler i denne rapport har beskrevet forskningsprojektets fokus på socialpædagogisk arbejde med helt små børn anbragt på døgninstitution samt belyst den eksisterende forskning og viden på netop dette område. I dette kapitel præsenteres de teoretiske perspektiver, der ligger bagved selve forskningsprojektet, og som har betydning for de måder, hvorpå socialpædagogerne arbejder, deres kompetencer og de små børns hverdagsliv, udviklingsmuligheder og betingelser analyseres i rapporten (se kapitel 5).

Først og fremmest arbejdes der teoretisk og analytisk i denne sammenhæng ud fra et såkaldt børneperspektiv (Højholt, 2001, 2011, 2005; Kousholt, 2006; Petersen, 2009, 2011a). Barndomsforskning fra et børneperspektiv stiller krav om at udforske børns liv så at sige *inde-fra*. Dette inde-fra-perspektiv står i modsætning til mange forskningsområder, som betragter børn *ude-fra*, dvs. udvikler teorier om børn vel og mærke uden at medtage børns tanker, følelser og handlinger direkte knyttet til børns livsbetingelser og -muligheder i de specifikke kontekster, f.eks. døgninstitutionen, hvorunder små børn lever deres barndomsliv. Som Kousholt (2006) betoner, betyder et børneperspektiv imidlertid ikke kun, at alt omkring børn skal ses i *børnehøjde*:

"Den viden kan fx hentes fra analyser af børns opvækstvilkår og gennem samtaler med de voksne, der har med børnene at gøre. Det handler altså både om at se på børns livsbetingelser og om at udforske, hvad børn gør i de konkrete handlesammenhænge, hvor de lever deres liv, og hvordan dette er forskelligt børnene imellem." (Kousholt, 2006, p. 109)

At udforske de professionelle socialpædagoger, der arbejder med små børn anbragt på døgninstitution, skal således ses som et ønske om både at forbinde de professionelles arbejde til de specifikke kontekster, hvorunder de professionelle udfører deres arbejde, og netop ikke løsrevet herfra, og som et overordnet ønske om at bidrage til traditionen for barndomsforskning ud fra et børneperspektiv. Denne rapport giver ordet til de professionelle og lader dem fortælle om arbejdet med de små børn, om muligheder og vanskeligheder knyttet til arbejdet med denne gruppe børn lokaliseret i døgninstitutionens praksis for der-

igennem at skabe grundlag for at kunne forske yderligere i små børns livsbetingelser og -muligheder og derigennem bidrage med viden fra små børns perspektiv situeret i døgninstitutionen. Rapportens formidling følger ikke et barn eller en gruppe af børn på døgninstitutionen, men *de professionelle, der arbejder med børnene*, ud fra ønsket om at skabe viden om de professionelles forståelser og viden om denne gruppe børn.

Dette perspektiv giver adgang til en særlig viden, som ikke fortæller noget om, at alle små børn anbragt på døgninstitution lever under de samme betingelser, har de samme vanskeligheder eller de samme muligheder, men derimod at alle børns liv er forskelligt og leves forskelligt, også selvom børnene har det tilfælles, at dele af barndomslivet leves på en døgninstitution. Her gøres således op med de mere klassiske forståelser, som ofte er knyttet til anbringelsesområdet for børn og unge, nemlig at der kan udsiges såkaldte forudsigelser om, hvordan det vil gå disse børn senere hen i livet, og at det ofte vil gå dem værre end børn, der ikke har været anbragt, på en lang række udvalgte parametre, som f.eks. skolegang, uddannelse og arbejdsliv.

De klassiske forståelser, som i høj grad dominerer forskningsfeltet knyttet til anbragte børn og unge, rummer nogle meget væsentlige perspektiver, idet de medvirker til at fastholde fokus på, at anbragte børn og unge er en meget sårbar gruppe, som har behov for særlig støtte og hjælp fra samfundet, al den stund at deres forældre ikke har magtet de omsorgsmæssige opgaver. Men de klassiske forståelser mangler til gengæld også muligheden for at komme tæt på børnenes hverdagsliv og børnenes betingelser og muligheder for at leve et børneliv.

Bagved dette børneperspektiv (Højholt, 2001; Kousholt, 2005; Petersen, 2009) befinder sig også nogle særlige teoretiske forståelser af børn og børns udvikling. Disse forståelser handler grundlæggende om, at børns udvikling er knyttet til deres deltagelse i sociale praksisser (Højholt, 2001). Med sociale praksisser menes i denne sammenhæng de (mange) forskellige steder, hvor børn lever og handler i deres opvækst, f.eks. hjemme i familien, i daginstitutionen, skolen – og i dette tilfælde også døgninstitutionen – hvor nogle børn vokser op og lever store dele af deres barndomsliv. Der er imidlertid ikke tale om en social praksis arrangeret af andre, f.eks. voksne, men i højere grad om en forståelse af praksis, som knytter an til, at også børnene selv er medskabere og medudviklere af denne praksis.

Børn er således aktive deltagere i deres eget liv fra forskellige positioner eller ståsteder, og børn bidrager gennem deres forskellige aktiviteter til deltagelse i de sociale praksisser, de indgår i. Med dette særlige teoretiske perspektiv gøres der samtidig op med forståelser af børns udvikling, som noget der foregår i faser eller stadier, og som noget der er fælles og ens for alle børn. Dette teoretiske perspektiv stiller krav om at se på børn som subjekter, der aktivt medvirker

til at skabe og forme sit eget liv, og at hvert barn har sin helt egen individuelle subjektive måde at deltage på med sine egne tanker, følelser og handlinger.

Gennem de seneste årtier er der sket mange markante brud og forandringer inden for området knyttet til forskning om børn og barndom. Det sociologiske forskningsfelt har f.eks. taget flere afgørende skridt, der retter fokus mod at udforske barndommen og børns levede liv i de forskellige kontekster, der netop udgør det moderne vestlige barndomsliv (Corsaro, 2005; Qvortrup et al., 2009). Dette barndomssociologiske perspektiv sætter for alvor fokus på strukturelle betingelsers betydning for børns levede liv og belyser på mange måder, at det er vanskeligt at begrebssætte barndomslivet som noget entydigt, fastlagt og forudsigeligt, idet børn lever under væsentlige forskellige strukturelle betingelser og muligheder.

På samme tid har også denne del af den sociologiske barndomsforskning for alvor sat fokus på at anskue børn som *kompetente aktører* i deres eget liv med muligheder for at øve indflydelse og skabe forandringer (James & James, 2004). Dette barndomsperspektiv medvirker således til at skabe grundlag for at udfordre de mere traditionelle barndomsforståelser, hvor børn opleves som passive modtagere af alle de påvirkninger, de møder i deres barndomsliv, og blot er underlagt voksnes rammer og regler. Ligeledes har det psykologiske forskningsfelt budt ind med nye forståelser af børns udvikling, der i høj grad bryder med de traditionelle forståelser af udvikling, som foregående i faser og stadier og som noget, der foregår så at sige alene inde i barnet (Hedegaard, 2003; Højholt, 2005; Kousholt, 2005). Det er dog som om al denne viden og de måder at forstå børn på endnu ikke har bredt sig til forskning inden for anbringelsesområdet.

Det har således hidtil været ganske svært for forskningsfeltet inden for anbringelsesområdet at medtænke børn som aktive deltagere i deres eget liv og udvikling. I langt højere grad må det betones, at de teoretiske perspektiver, der overvejende dominerer inden for dette forskningsfelt, har fokus på en lang række såkaldte risikofaktorer (Rutter, 1985, 2000), som barnet på en eller anden måde bærer rundt på qua forældrenes socioøkonomiske livsforhold eller forældrenes psykologiske vanskeligheder. Hvordan barnet håndterer disse såkaldte risici i sit hverdagsliv, ved vi ikke rigtig noget om, ligesom vi i dette teoretiske perspektiv heller ikke opnår viden om de voksne, der lever sammen med og rundt om barnet, f.eks. når barnet lever sit barndomsliv hos en plejefamilie (eller i flere plejefamilier) eller på døgninstitution. I alle disse sammenhænge indrages de voksne rundt om barnet ikke i en analyse af barnets udvikling, men forbliver nogle tilsyneladende neutrale objektive personer, som enten har gjort det godt eller ikke godt nok for barnet.

I nærværende projekt er det således de professionelle socialpædagoger, der arbejder med børnene, som er i fokus med henblik på at udvikle viden om

små anbragte børns liv og opvækstmuligheder. Det er således gennem dette børneperspektiv centralt at udforske, hvordan de professionelle socialpædagoger handler, tænker og samarbejder om små børns udvikling, når børnenes liv leves på en døgninstitution. Schwartz (2007) har tidligere indkredset netop de voksne professionelle betydning for børns opvækst og hverdagsliv på døgninstitution. Her betones, hvorledes et børneliv på døgninstitution i høj grad er betinget af den såkaldte omsorgspraksis, som pædagogerne tilrettelægger rundt om børnene, og hvordan pædagogerne organiserer dagligdagen, således at børnene også bliver deltagere i deres eget hverdagsliv – og får mulighed for at udvikle sig.

De professionelle voksne rundt om børnene og de voksnes handlinger, følelser og tanker analyseres i denne sammenhæng med teoretisk inspiration fra Nygrens (2004) teori om professionelle personers handlekompetencer. Nygrens handlekompetencebegreb består af fem samtidige dimensioner: 1. arbejdsrelevant kundskab, 2. færdigheder, 3. kontrol over arbejdsmæssige betingelser, 4. arbejdsidentitet og 5. handleberedskab. I det følgende præsenteres de fem samvirkende dimensioner yderligere.

I relation til udforskning af det socialpædagogiske personales kompetencer er det særligt de to første dimensioner af kompetencebegrebet, henholdsvis kundskabs- og færdighedsdimensionerne, der er gjort til genstand for analyse, hvorfor de her særskilt skal uddybes i deres teoretiske grundlag.

Arbejdsrelevant kundskab defineres hos Nygren, som "... *alle de kundskaber som i konkret profesjonell praksis viser seg å være en ressurs i profesjonsutøverens oppgaveløsning innenfor de profesjonelle virksomheter som samfunnet til enhver tid erklærer som legitime for den aktuelle profesjonsutøverens yrkespraksis.*" (Nygren, 2004, p. 183)

Arbejdsrelevante kundskaber omfatter flere samtidige aspekter af den pædagogiske praksis i relation til de professionelle. Nygren indkredser, at det for det første dels omfatter kundskab om de fænomener eller problemstillinger, som de professionelle i den specifikke praksis har *fået samfundets legitimitet til at arbejde med* (Nygren, 2004). Dette aspekt af kundskaben omfatter således professionens interventionsobjekt. Derudover omfatter det kundskab om, hvilke fænomener eller problemer der hører til under professionens legitime interventionsobjekt. For det tredje skal professionens kundskab skabe grundlag for at vide, hvordan de fænomener eller problemer viser sig i professionens praksis, f.eks. viden om omsorgssvigt. Under arbejdsrelevante kundskaber indgår også kundskaber om egne personlighedstræk, der viser hen til betydningen af at kunne samarbejde, løse konflikter og at kunne indgå i relationsorienterede samspil med andre. En væsentligt del af kundskabsbegrebet omfatter også viden om love og vedtagelser, der knytter an til de professionelle arbejde samt afslutningsvis også viden om samarbejdspartnere og væsentlige hjælpeforan-

staltninger rundt om de professionelle praksis. De arbejdsrelevante kundskaber kan have forskellige fremtrædelsesformer bestemt af, i hvilke sammenhænge kundskaberne er udviklet. Overordnet skelner Nygren (2004) mellem fem fremtrædelsesformer:

1. Eksplicit teoretisk viden, der er baseret på teori
2. Tavs teoretisk viden, der omfatter viden, der er baseret på teori, der i forskellige sammenhænge kan gøres eksplicit i skriftlig eller verbal form
3. "Stum" teoretisk viden, der henviser til den form for viden, der er kropsliggjort af "handlingsskemaer", og som ikke umiddelbart er mulig at italesætte eller skriftliggøre
4. Personligt kendskab som viden, der omfatter personens viden om noget, der er opnået gennem konkrete personlige erfaringer
5. "Kendskab til som viden", der anvendes til at beskrive den viden, personen har om en række generelle forhold på et overfladisk niveau, men som fungerer som retningsanvisning, hvis der opstår behov for dybere viden.

Med udgangspunkt i denne definition af viden bliver det således muligt at udvikle et analysebegreb, der kan identificere, hvilke former for viden det socialpædagogiske personale er i besiddelse af lokaliseret specifikt i arbejdet med anbragte små børn, og som samtidig medvirker til at analysere handlinger i arbejdet.

Den anden og centrale dimension i Nygrens kompetencebegreb, som er særlig relevant i en analyse af det socialpædagogiske personales kompetencer i arbejdet, er det, som Nygren betegner arbejdsrelevante færdigheder (min oversættelse fra norsk):

"Yrkesrelevante ferdigheter er alle de ferdigheter som i konkret profesjonell praksis viser seg å være en ressurs i profesjonsutøverens oppgaveløsning innenfor de profesjonelle virksomheter som samfunnet til enhver tid erklærer som legitime for den aktuelle profesjonsutøverens yrkespraksis." (Nygren, 2004, p. 195)

Det centrale handler således om at kunne omdanne den praksisrelevante viden om, hvordan – med anvendelse af hvilke teorier og metoder – det er muligt at opnå bestemte resultater knyttet til det socialpædagogiske arbejde. Arbejdsrelevante færdigheder fordeles i to overordnede områder; det ene område omfatter

de såkaldt instrumentelle færdigheder, der anvendes i den arbejdsmæssige praksis, mens det andet område omfatter viden om egen personlighed, og hvordan dele af ens personlige kompetencer kan anvendes i den arbejdsmæssige praksis. Nygren (2004) anvender i denne sammenhæng begrebet *professionelle personlighetsregulerende færdigheder*, et begreb, der netop åbner op for muligheden for at analysere det individuelle personlige i handlekompetencebegrebet. Der er ikke to socialpædagoger, der anvender de samme færdigheder på samme måde. Enhver har sin egen personlige forståelse af, hvad der er vigtigt, og hvordan dette skal udføres i praksis.

De professionelle socialpædagogers viden og færdigheder er bl.a. indlejret i nogle særlige forståelser om pædagogik rettet mod børn og unge, en pædagogisk forståelse, der betegnes socialpædagogik. Traditionelt skelnes der herhjemme i Danmark mellem tre overvejende forskellige pædagogiske forståelsesrammer; henholdsvis funktionelt inddelt i en almenpædagogisk, en socialpædagogisk og en såkaldt specialpædagogisk tænkning, der ligeledes i praksis udøves i forskellige institutionelle sammenhænge og med forskellig samfundsmæssigt arrangerede formål.

Mens almenpædagogikken traditionelt hører til inden for daginstitutionsområdet, er socialpædagogisk arbejde organiseret i dertil indrettede institutioner og har fokus på mennesker i sociale nødsituationer. Specialpædagogiske indsatser har overvejende sin praktiske placering inden for skoleområdet, hvor den under forskellige former træder frem som specialundervisning til børn med f.eks. indlæringsvanskeligheder. For alle tre pædagogiske områder er det karakteristisk, at de har sit virke i forskellige sociale praksisser i velfærdssamfundets organisering og trækker samtidig også på forskellige teoretiske forståelsesrammer, ligesom de forskningsmæssige tilgange, der dominerer de respektive områder, er væsentligt forskellige (Petersen, 2009, 2011b).

Forskning i socialpædagogik har i udviklingen af teoretiske begreber og analyser af den socialpædagogiske praksis fokus på væsentlige anderledes problemforståelser af børn og unges liv og udviklingsbetingelser.² Her ses f.eks. forskning i socialpædagogisk arbejde og metode (Bryderup et al., 2002, 2003), der har et særligt fokus på problemstillinger knyttet til forståelser og handlinger i systemet, altså de anbringelsesinstitutioner, der forvalter de socialpædagogiske opgaver knyttet til børn og unge. Bryderup et al. (2002, 2003) har medvirket til at indkredse en række problemstillinger knyttet til det arbejde, der udføres i

² Socialpædagogisk arbejde fordeler sig i praksis over flere forskellige arbejdsområder, f.eks. med fysisk/psykisk handicappede, hjemløse og misbrugere. Et tredje hovedområde, der har udskilt sig inden for pædagogisk arbejde, er den såkaldte specialpædagogiske indsats, der især kan identificeres inden for skoleområdet, hvor der tilrettelægges specialpædagogiske indsatser rettet mod børn med f.eks. indlæringsvanskeligheder.

det socialpædagogiske praksisfelt i denne sammenhæng relateret til børn og unge anbragt uden for hjemmet.

For det første viser Bryderup et al. (2002; 2003), at socialpædagoger i deres arbejde ofte er rettet mod de anbragte børn og unges vanskelige fortid. Der er således tale om, at de anbragte børn og unges opvækst er forklaringen på deres nuværende problemer, ofte beskrevet gennem traditionelle klassiske diagnosebegreber. Herudover har undersøgelserne også identificeret, at socialpædagogerne vægter relationen mellem barnet og den voksne som det afgørende for barnet/den unges videre udvikling og læringsmuligheder. Endvidere betones, hvordan socialpædagogerne anvender en række forskellige metoder som f.eks. miljøterapi, relationspædagogik, konsekvenspædagogik eller struktureret pædagogik i deres daglige arbejde ofte med fare for, at disse metoder også bliver svar på eller forklaringer på forhold og vilkår mellem barnets problemer og de samfundsmæssige vilkår, barnet lever under.

I en gennemgang af en række undersøgelser af socialpædagogisk praksis (Kristensen & Andersen, 2006) belyst ud fra *de professionelles perspektiver* er det nærliggende overordnet at indkredse, at socialpædagogisk arbejde i sin praktiske udførelse er rettet mod omsorg til børn og unge, som af forskellige grunde har særligt svære livs- og opvækstbetingelser. Omsorg skal i denne sammenhæng defineres i en bred forståelse ud fra en sammensætning af en række beskrivelser af handlinger knyttet til arbejdet med denne gruppe af børn og unge, som kan begrebsættes som støtte til udvikling, der også inddrager særlige problematiske forståelser af barnet, hvor det socialpædagogiske svar er at give omsorg, f.eks. gennem "struktur og faste rammer", at "blive forstået", at have "voksne omkring sig". Omsorgsbegrebet dækker således over meget brede og sammensatte problemforståelser af børn og unges problemer, men gives imidlertid ofte som svaret på alt ondt.

En af årsagerne til, at omsorg i socialpædagogisk praksis står centralt, skal nok hentes i *forklaringerne på socialt udsatte børns problemer*, altså de problemforståelser, der dominerer de professionelles handlinger knyttet til deres praksis. Her ses en tendens til, at forklaringsmodeller hentes i barnets barndomsliv og særligt i relation til barnets familie, hvor konflikтуelle forhold mellem forældre eller mellem barn og forældre jo netop ofte argumenteres som den primære årsag til anbringelse uden for hjemmet. Kristensen & Andersen (2006) belyser igennem en række undersøgelser bl.a. de professionelles forståelser og handlinger knyttet til arbejdet med socialt udsatte børn og unge og viser i denne sammenhæng ligeledes, hvordan de professionelles specifikke problemforståelser medfører bestemte handlinger i den socialpædagogiske praksis:

"Iagttagelse

Hun har været udsat for omsorgssvigt, seksuelt misbrug og dårlig tilknytning. Det selvskadende er et forsøg på at få kontakt – et råb om hjælp.

Handling

Hun har brug for forudsigelighed og brug for at prøve grænser af. Man skal starte med det basale og give hende et ståsted. Hun skal nå en erkendelse af, at hun har brug for hjælp. Og skal lære selvtillid og sociale kompetencer. Målet er at lære hende at se sig selv på en god måde, se realistisk på sin familie og måske komme til at passe sin skole". (Kristensen & Andersen, 2006, p. 89-90)

Problemforståelser knyttet til socialpædagogisk arbejde kan ligeledes identificeres i en række overordnede teoretiske forståelsesrammer, således som Hutchinson & Oltedal (2002) indkredser forskellige perspektiver på socialt arbejde og sociale problemstillinger. I den sammenhæng skelnes mellem fem overordnede teoretiske perspektiver, der identificeres inden for socialt arbejde:

- Psykodynamisk perspektiv inspireret af psykoanalytisk teori
- Interaktionistisk tilgang inspireret af særligt fænomenologien og symbolsk interaktionisme
- Læringsteoretisk perspektiv, der trækker på behavioristisk teori og social læringsteori
- Systemteoretisk perspektiv, der trækker på funktionalisme og konstruktivisme
- Konfliktteoretisk tilgang, der inddrager radikal strukturalisme og praxiologi.

De fem perspektiver medvirker hver for sig til at sætte fokus på forskellige aspekter af individets vanskelige livsforhold og forståelser, der knytter an til, hvordan ændringer kan træde frem hos individet gennem social støtte.

Hvad disse undersøgelser endvidere belyser, og som i denne sammenhæng er særlig relevant, er, hvorledes de professionelle befinder sig i et arbejde, hvor menneskets problemer er i centrum (Rosendal Jensen, 2006), altså som netop årsagen til, at det enkelte barn eller den voksne befinder sig i denne specifikke institutionelle sammenhæng, og hvor disse problemer er de professionelles direkte arbejdsområde og -grundlag. Dette arbejdsmæssige forhold, at de professionelle netop arbejder med mennesker, der befinder sig i forskellige sociale nødsituationer (Mathiesen, 1999), er endnu ikke tilstrækkeligt belyst i en almenpædagogisk sammenhæng, herunder hvilken betydning det har for de

professionelles forståelser og handlinger knyttet til arbejdet med socialt udsatte børn.

Socialpædagogikken fortæller os noget om forholdet mellem samfund og individ – eller åbner mulighed for at identificere forestillinger om subjektets vanskeligheder med at håndtere samfundsmæssige problemstillinger i det moderne samfund. En række sociologiske teorier præsenterer forhold og vilkår i det moderne samfund, som træder ind og stiller nye og forandrede krav til menneskets håndtering af sit praktiske levede liv.

Rosendal Jensen (2006) er inspireret af den tyske diskussion af socialpædagogik og indkredser ovenstående *dialektiske forhold* mellem samfund og individ. I denne sammenhæng betones det, at forholdet mellem individ og samfund betragtes som en konflikt, hvor socialpædagogikken i sin praksis medvirker til en analyse af konflikterne, deres årsag og forklaring og endvidere bidrager med udvikling af koncepter for konfliktbearbejdelse.

"Socialpædagogik kan i sin historisk-samfundsmæssige udvikling forstås som samfundsmæssige reaktioner på den kendsgerning, at børn, unge og ældre har problemer med at mestre de udfordringer, der er en følge af social desintegration."
(Rosendal Jensen, 2006, p. 234-235)

I dette perspektiv sættes der fokus på, at socialpædagogik er uløseligt knyttet til samfundets strukturelle udvikling og sociale vanskeligheder knyttet til de aktuelle sociale, økonomiske og kulturelle problemstillinger, der træder frem for såvel den enkelte som for grupper i samfundet.

"Socialpædagogikkens særkende er, at den sætter sine problemstillinger ind i forhold til og søger produktive løsninger på konflikterne i den dynamiske individ-samfund-interaktion. Dens begrænsninger sættes også af begge poler: i form af subjektets nægtelse af "at stå til rådighed" og af samfundets egenlogik." (Rosendal Jensen, 2006, p. 239)

Kapitel 4

4.1. Projektets metodiske grundlag

I dette kapitel præsenteres projektets metodiske grundlag. Først og fremmest præsenteres praksisforskning i denne sammenhæng som en metode til at forske i socialpædagogisk praksis, men også som en særlig forståelsesmåde, der i sin tænkning og form rummer mulighed for aktivt at inddrage de professionelle socialpædagoger i det metodiske arbejde (Højholt, 2005, Schwartz, 2007, Petersen, 2009). Projektets forskningsdesign placerer sig således overordnet inden for praksisforskning, således som forskning i praksis er udviklet inden for den kritisk psykologiske tænkning (Markard et al., 2004; Højholt, 2005; Schwartz, 2007, Petersen, 2009), der har et specifikt fokus på de professionelle forståelser og handlinger knyttet til deres praksis, set fra de professionelle perspektiv.

Med afsæt i dette perspektiv belyses der i dette kapitel endvidere de dataindsamlingsmetoder, som projektet er baseret på samt en nærmere beskrivelse af de to døgninstitutioner, som har deltaget i projektforsøget. De to døgninstitutioner, henholdsvis beliggende "et sted i Jylland" og "et sted på Sjælland", er anonyme og bliver derfor betegnet som institution nr. 1 og nr. 2. Det er ikke institutionerne og institutionernes ledelse, der har ønsket denne anonymitet, men anonymiteten er imidlertid fastholdt med afsæt i, at de børn, der bor på institutionerne, og hvorfra observationsbeskrivelser af børnenes hverdagsliv er hentet, skal forblive anonyme og beskyttes mod eventuelle spekulationer, om man nu kender til dette barn eller denne historie om et barn og dets familie.

Vi kommer således ikke tættere på end at få viden om *typer af institutioner* beliggende i områder af Danmark. Årsagen hertil knytter også an til, at hensigten med dette forskningsprojekt ikke er at udpege institutioner som enten gode eller dårlige, i forlængelse af Schwartz' (2007) argumentation, hvor hun betoner, at hensigten ikke er *at skabe personliggørelse af almene problemstillinger* (Schwartz, 2007, p. 104), men derimod om at indfange vanskeligheder, dilemmaer og udfordringer knyttet an til de professionelle socialpædagogers forståelser og handlinger i døgninstitutionens praksis i arbejdet med helt små børn.

4.2. Praksisforskning som metode

Projektets forskningsmetode placerer sig overordnet inden for traditionen for praksisforskning (Højholt 2005; Schwartz 2007; Petersen 2009), der har et specifikt fokus på de professionelle socialpædagogers forståelser og handlinger knyttet til deres praksis, *set fra deres ståsted og perspektiv*.

Begrebet praksisforskning rummer samlet set en mængde forskellige teoretiske tilgange og empiriske metoder, der sammenfattende har det til fælles, at den på forskellig vis undersøger praksis. Der anvendes således generelt inden for praksisforskningen en række forskellige metoder, som f.eks. fokusgruppeinterview eller deltagende observation, ligesom praksisforskningen også rummer mange forskellige teoritraditioner. Der er således ikke tale om, at der kan præsenteres en entydig teoretisk og metodisk præsentation af begrebet praksisforskning.

"Praktikeren er med til at fastholde et krav om praksisrelevans: Teorierne skal kunne bruges til at analysere de problemer, der faktisk eksisterer i praksis, og til at analysere hvilke muligheder, der er for at løse dem." (Mørck, 2000, p. 25)

Det, som således er særligt interessant i denne sammenhæng, er at undersøge, hvordan praktikerens arbejder, hvorfor og ud fra hvilke overvejelser at praksis tilrettelægges, udvikles og forandres. Praksisforskning søger således gennem aktiv inddragelse af praksisfeltet og praktikerens at udvikle begreber, teorier og viden om, hvordan det særlige praksisfelt egentlig ser ud på sine egne præmisser, frem for at udvikle teorier og modeller, som er *løsrevet* fra praksis og efterfølgende søges implementeret i praksisfeltet.

"Det største problem ved denne af forskeren udarbejdede essentialistiske vidensform er, at den efter forsknings- og analyseprocessen overføres til praksis i denne abstrakte dekontekstualiserede form, så den kommer til at virke i praksis og bliver brugt som sådan i praksis og bliver brugt som sådan i praksis af de forskellige professioner og praktikere." (Rasmussen, 2003, p. 5)

Schwartz (2005) betoner yderligere, at det ofte kan være vanskeligt at forske i praksis, fordi praksis ofte opleves som noget, der skal iagttages *udefra* af forskeren, som derefter udvikler teorier, som så igen gives tilbage til praksis og forventes udført i en ideel form. Dette bevirker, at praktikerens ofte ikke får mulighed for at udpege de problemfelter, de oplever ud fra deres eget perspektiv. Eller det, som Schwartz (2005) meget tydeligt beskriver som *kløften mellem en konkret levet professionel hverdagspraksis og arbejdet med at teoretisere om den* (p. 14).

Dette indebærer den problemstilling, at teori om praksis udvikles løsrevet fra praktikerens ståsted og fra praktikerens egne problematiseringer af deres praksisområde:

"Der er her ikke tale om, at den praktiske kundskab og den teoretiske kundskab har hver sin logik, men om at finde de praksisformer og kategorier, hvori der skabes konkret viden og forbindelse mellem viden og genstand." (Rasmussen, 2003, p. 4)

Praksisforskning som metode er i denne sammenhæng anvendt som en overordnet teoretisk tilgang og forståelse til det socialpædagogiske arbejdsfelt, hvor inddragelsen af de professionelle socialpædagoger og deres oplevelser, handlinger og vurderinger af deres daglige arbejde er i centrum. Med denne tilgang er der således ikke tale om en række forud fastlagte spørgsmål og svar, men derimod om at de professionelle socialpædagoger selv aktivt medvirker til at indkredse, hvilke problemstillinger og udfordringer der er relevante at undersøge i det socialpædagogiske arbejde på døgninstitutioner med helt små børn anbragt.

4.3. Projektets dataindsamlingsmetoder

Forskningsprojektet har anvendt to dataindsamlingsmetoder inden for den kvalitative forskningstradition:

1. Interview med alle socialpædagogerne, ledelsen, psykologer og socialrådgivere på de to døgninstitutioner
2. Observation af socialpædagogernes arbejde, deres arbejds møder, personale møder m.m.

De to dataindsamlingsmetoder fordeler sig imidlertid væsentligt forskelligt på de to projektinstitutioner. På den ene institution er der således foretaget individuelle semistrukturerede interview (Kvale, 1999) med en socialpædagog såvel som interview med ledelsesgruppen. Mens der på den anden institution er foretaget en række fokusgruppeinterview med socialpædagoger fra to afdelinger, socialrådgivergruppen og psykologgruppen samt ledelsesgruppen. Indledende møder, observationer og interview er i begge institutioner foregået i den samlede projektperiode fra september 2010 til september 2011. I de to nedenstående tabeller ses i oversigtsform de dataindsamlingsmetoder, der er anvendt på de to institutioner.

Tabel 3. Oversigt over dataindsamling på institution nr. 1

Interview med ledelsesgruppen
Interview med socialpædagog
Deltagelse i en række teammøder
Deltagelse i en række afdelingsmøder
Observationer af socialpædagogisk arbejde med små børn

Tabel 4. Oversigt over dataindsamling på institution nr. 2

Interview med ledelsesgruppen
Fokusgruppeinterview med socialpædagoger på afdeling 1
Fokusgruppeinterview med socialpædagoger på afdeling 2
Fokusgruppeinterview med socialrådgivere
Fokusgruppeinterview med psykologer
Observationer af socialpædagogisk arbejde på afdeling 1+2

De indsamlede data analyseres teoretisk med et særligt blik på at udvikle viden om det socialpædagogiske personales kompetencer og udvikling af viden om, hvordan og på hvilke måder det pædagogiske arbejde tilrettelægges på døgninstitutioner rettet mod arbejdet med helt små børn. Det socialpædagogiske personales kompetencer analyseres med afsæt i Nygrens (2004) kompetencebegreb, der omfatter fem samtidige dimensioner; viden, færdigheder, kontrol over arbejdsmæssige betingelser, arbejdsmæssig identitet samt handleberedskab. Nygrens (2004) kompetencebegreb er teoretisk placeret inden for den sociokulturelle læringsteori, således som især Lave & Wenger (2004) har udviklet denne, og bevirker, at der analytisk sættes særligt fokus på betydningen af læring og udvikling i relation til arbejdslivet, fremfor den mere traditionelle forståelse af læring som noget, der udelukkende foregår på skolebænken.

Analysen af det empiriske materiale omfatter i dette teoretiske perspektiv særligt et blik på de måder, hvorpå det socialpædagogiske personale organiserer og tilrettelægger deres arbejde ud fra de organisatoriske og politiske betingelser, der vurderes at være tilstede, såvel som de handlinger og forståelser det socialpædagogiske personale arbejder ud fra i deres specifikke pædagogiske praksis.

I forlængelse af beskrivelsen af projektets metodiske og teoretiske tilgang, der blev beskrevet i de foregående afsnit 4.1 og 4.2., skal der her knyttes nogle uddybende kommentarer til forskningsprojektets empiriske resultater. Med inddragelse af to døgninstitutioner og professionelle, der arbejder på de to institutioner, er det vanskeligt at udlede, at verden og virkeligheden ser således ud

på alle døgninstitutioner rundt om i landet og for alle de socialpædagoger, der arbejder på disse institutioner. Med et så begrænset datamateriale må de indfangede fund i højere grad anskues som en indkredsning af muligheder, problemstillinger og udfordringer, der har åbnet sig gennem forskningsprocessen, og som giver andre grundlaget for at tage muligheden op og udforske den i nye problemstillinger. Således knyttes generaliserbarhed i denne sammenhæng sammen med forskningens resultater, direkte begrundet i muligheden for at udvide og overskride eksisterende dominerende forståelser samt med muligheden for, at der kan opstilles nye problemstillinger og nye spørgsmål til forskningsfeltet, således som også Dreier (2004) tidligere har påpeget vedrørende generaliserbarhed inden for den kvalitative forskningstradition.

4.4. Kort præsentation af de to døgninstitutioner

De to døgninstitutioner, som har deltaget i nærværende forskningsprojekt, er anonymiserede, men skal her kort præsenteres. Den ene døgninstitution er beliggende i Jylland og betegnes i projektets datamateriale som institution nr. 1. Den anden døgninstitution er beliggende på Sjælland og betegnes som institution nr. 2.

Døgninstitution nr. 1, beliggende et sted i Jylland, er en institution, der har plads til 26 børn fordelt på tre afdelinger i alderen 0-15 år, herunder en afdeling med plads til 9 børn i alderen 0-9 år. Institutionen drives efter servicelovens § 67.³ Afdelingen for børn i alderen 0-9 år tilbyder både observation af spæd- og småbørn i alderen 0-9 år samt behandling af børn i alderen 1 ½ til 9 år. Der er på institutionen ansat socialpædagoger og en psykolog, og der samarbejdes endvidere med sundhedsplejerske, PPR og privatpraktiserende læge. Institutionen tilbyder døgntilbud til børn, der skal anbringes med henblik på pædagogisk udredning, socialpædagogisk støtte og behandling samt ved behov psykologsamtaler og legeterapi samt psykologisk undersøgelse af barnet.

Institutionens mål beskrives som at have fokus på at give barnet de bedste udviklingsmuligheder med udgangspunkt i barnets vanskeligheder og ressourcer. Døgninstitutionen arbejder ud fra en såkaldt kontaktpædagog, der er tilknyttet hvert barn, og har til formål at varetage både de praktiske forhold omkring barnet i hverdagen, såvel som at følge og støtte barnets trivsel og udvik-

³ "Kommunalbestyrelsen skal sørge for, at der er det nødvendige antal pladser på døgninstitutioner, herunder delvis lukkede døgninstitutioner for børn og unge, som på grund af sociale eller adfærdsmæssige problemer har behov for at blive anbragt uden for hjemmet. Kommunalbestyrelsen skal herunder sørge for, at der på institutionerne er det nødvendige antal pladser og mulighed for ambulante behandling" (Serviceloven § 67, Om anbringelsessteder for børn og unge).

ling gennem hele anbringelsesforløbet. Kontaktpædagogen arbejder med relationen til barnet. Teoretisk beskriver institutionen, at der arbejdes med inspiration fra især en systemisk tilgang og med anvendelse af flere samtidige pædagogiske metoder, herunder Marte Meo,⁴ Appriciative Inquiry (værdssættende samtale, og KRAP).⁵

Døgninstitution nr. 2, beliggende et sted på Sjælland, er en institution, der drives efter servicelovens § 67. Institutionen har plads til 18 børn i alderen 0-6 år, med børnene fordelt på to afdelinger. De mindste børn på den ene afdeling og de større børn på den anden afdeling. Institutionen har endvidere en familieplejeordning, samt tilbyder familiebehandling både internt og eksternt. Hertil fungerer institutionen også som akutinstitution. Der er til institutionen både ansat socialpædagoger, socialrådgivere og psykologer. Institutionen tilbyder både kortere og længerevarende pædagogisk og psykologisk observation, udredning og behandling af børn. Der foretages i den forbindelse både observation og undersøgelse af barnet med eventuel inddragelse af psykiater, pædiater, fysioterapeut og talepædagog.

Institutionens pædagogiske sigte er at tilbyde hvert barn mulighed for optimal psykisk og fysisk udvikling med fokus på både de basale behov såvel som muligheden for at udvikle sig gennem leg. Døgninstitutionen arbejder ud fra en såkaldt primærpædagog, altså en professionel socialpædagog, som er primærpædagog for et barn, og følger hele forløbet med barnet under anbringelsen og varetager alle opgaver og tiltag rundt om barnet. Institutionen arbejder teoretisk inspireret ud fra både relations- og tilknytningsteorier såvel som med inspiration fra kriseteori og system- og miljøterapi.

⁴ Marte Meo er en tilgang, der fokuserer på løsning og ressourcer.

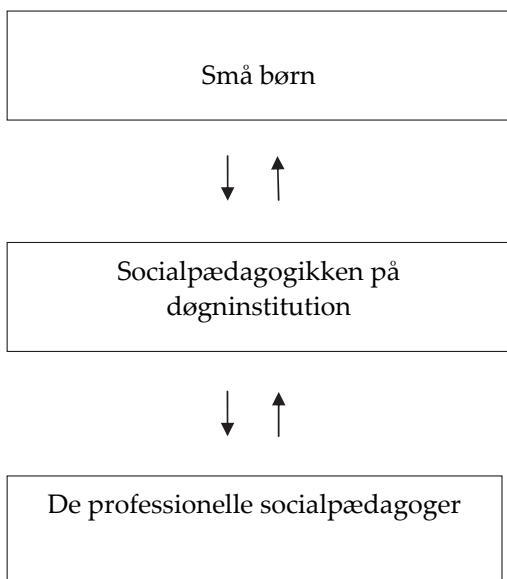
⁵ KRAP står for kognitiv, ressourcefokuseret og anerkendende pædagogik. For yderligere læsning henvises til Metner, L., & Storgård, P. (2008). *KRAP*. Forlaget DAFOLO.

Kapitel 5

5.1. Analyse af datamateriale

Projektets datamateriale medvirker til, at der overordnet kan indkredses *tre tematiske spor*. Det ene spor følger den viden, der er indfanget på baggrund af interview og observationer i relation til de små børn, der er anbragt på døgninstitutionerne. Under dette spor følges børnene og deres liv, herunder årsager til anbringelse, beskrivelserne af børnenes behov og vanskeligheder såvel som de vilkår, som børnene lever med, når de er børn, der er anbragt på døgninstitution. Det andet tematiske spor følger de professionelle socialpædagoger. Dette spor indfanger viden om de professionelle socialpædagogers kompetencer såvel som de betingelser og muligheder, som socialpædagogerne arbejder med og under i deres arbejde med små børn på døgninstitution. Det tredje og sidste spor indfanger viden om selve socialpædagogikken og det særlige socialpædagogiske arbejde, der udføres på døgninstitution, når socialpædagogik handler om små børn anbragt på en døgninstitution.

Figur 1.

De tre tematiske spor er tæt forbundet forstået således, at socialpædagogikken ikke kan adskilles fra børnene eller fra de professionelle, men er i en analytisk sammenhæng adskilt i tre gensidigt forbundne spor med henblik på at skabe overskuelighed i analyserne. Grundlæggende er det vigtigt at betone, at disse tre spor ikke kan adskilles (Petersen, 2009). Det er således ikke muligt at udforske små børns liv på døgninstitution uden at medtage de professionelle rundt om børnene, deres handlinger og tanker og de betingelser og muligheder, de professionelle vurderer, er til stede i deres arbejde på døgninstitutionen.

De professionelle forståelser, handlinger og vurderinger af et lille barns trivsel, udvikling og vanskeligheder er ikke kun en objektiv professionel vurdering af et barn (hvis noget sådan overhovedet eksisterer), men derimod også altid på samme tid et udtryk for den professionelle egen oplevelse af sine handlemuligheder og af sine vanskeligheder og problemer knyttet til det socialpædagogiske arbejde. Hvis vi i et forskningsmæssigt perspektiv vil forstå små børns muligheder (og begrænsninger) for udvikling, må vi derfor også se på de professionelle handlinger og oplevelser af deres handlemuligheder knyttet til deres arbejde.

Men de professionelle socialpædagogs kompetencer er også altid kompetencer *situeret* i en specifik social praksis (Nygren, 2004; Nygren & Fauske, 2004). Konkret betyder dette, at vi ikke kan udvikle viden om professionelle socialpædagogs kompetencer uden at medtage det specifikke sociale praksisfællesskab, hvorunder de professionelle arbejder (Nygren, 2004, Lave & Wenger, 2004). I denne sammenhæng er det sociale praksisfællesskab de to døgninstitutioner, som har deltaget i forskningsprojektet, hvor de professionelle hver dag udfører deres socialpædagogiske arbejde. De to døgninstitutioner er således i dette teoretiske perspektiv ikke identiske, uforanderlige og entydige størrelser, men derimod sociale praksisfællesskaber, hvori både børn og voksne hele tiden medvirker til at skabe og forandre fællesskabet gennem deres deltagelse (Højholt, 2005; Petersen, 2009).

Selvom døgninstitutioner landet over, der har små børn anbragt, deler en mængde fællestræk først og fremmest ud fra det indlysende forhold, at små børn bliver anbragt, så er der tættere på store forskelle mellem døgninstitutionerne, og disse forskelle giver de professionelle forskellige muligheder og betingelser i deres arbejde, som igen får betydning for de professionelle arbejdsrelevante kompetencer og forskelle for børnenes betingelser og muligheder for udvikling. Forskellene træder frem, når døgninstitutionen anskues som et socialt praksisfællesskab, hvor både de professionelle og børnene, sammen og på hver deres måde, bidrager til at skabe institutionen (Højholt, 2005; Schwartz, 2007; Petersen, 2009). Disse forskelle bliver nærmere belyst i analyserne af de tre tematiske spor og medvirker til at betone, at når socialpædagogisk arbejde med små børn, *kontekstualiseres*, så træder der viden frem, som i langt højere grad

viser, at det er vanskeligt at tale entydigt om alle små børn anbragt på døgninstitution som en homogen gruppe, men om mange små børn, der har forskellige betingelser og muligheder for udvikling, og at hvert børneliv er forskelligt og individuelt.

Nedenfor uddybes de tre tematiske spor med afsæt i projektets forskningsanalytiske spørgsmål.

- Hvilke kompetencer er socialpædagoger i besiddelse af i relation til arbejdet med anbragte børn på døgninstitution?
- Kan der identificeres særlige betydningsfulde socialpædagogiske indsatser direkte knyttet til små børn anbragt på døgninstitution?

Det første tematiske spor, der følger de små børn, knytter an til den viden, der er fremkommet i datamaterialet, hvor børnenes livsbetingelser og forhold træder frem. Det handler således både om beskrivelser af børnene, således som det formidles gennem de professionelle, men også om børnenes familieforhold, børnenes særlige behov og vanskeligheder såvel som mere fremadrettede perspektiver og vurderinger på børnenes udviklingsmuligheder.

Det andet tematiske spor følger de professionelle socialpædagoger. Hvordan arbejder socialpædagoger, når deres arbejde foregår med små børn anbragt på døgninstitution, og hvori består professionelle socialpædagogers kompetencer knyttet til arbejdet med små børn anbragt på døgninstitution? Hvordan handler og tilrettelægger socialpædagogerne arbejdet rundt om børnenes liv og ud fra hvilke faglige og metodiske overvejelser?

Det tredje tematiske spor er udviklet, efter at datamaterialet var bearbejdet, og de to første tematiske spor var fremkommet. Dette spor peger på konturerne af *selve socialpædagogikken*, således som den folder sig ud på de to døgninstitutioner.

5.2. Små børn på døgninstitution – det første tematiske spor

Det første spor knytter an til de små børn, der er anbragt på de to døgninstitutioner, deres livsforhold og betingelser for trivsel og udvikling, når dele af barnslivet leves på en døgninstitution, og voksne professionelle tilrettelægger og varetager børnenes hverdagsliv. Med afsæt i de professionelles fortællinger om børnene, deltagelse i behandlings- og personale møder samt interview med de professionelle tegner der sig nogle overordnede konturer af forståelser af små børn anbragt på døgninstitution. Disse overordnede konturer handler især om små børn, som er født ind i familier, hvor forældrene på forskellig vis og af

forskellige grunde har haft meget svært ved at varetage omsorg- og udviklingsopgaver knyttet til børnenes spæde opvækst.

Således bliver et lille nyfødt barn hentet på sygehuset af de professionelle, kun tre dage gammel, fordi forvaltningen har fulgt moderen gennem hendes graviditetsforløb og har vurderet, at moderen, grundet hendes misbrug, ikke kan tage vare på et lille nyfødt spædbarn. Eller to små søskende bliver anbragt, henholdsvis på 1 og 3 år, fordi moderen ikke kan passe godt nok på dem. Moderen har mange problemer, som især viser sig ved, at de to små ikke får nok mad, skiftet ble eller tilstrækkelig omsorg, og forvaltningen er bekymret for børnenes udvikling. En tredje fortælling handler om en dreng på fire år, som er blevet anbragt, fordi forældrene hele tiden slås med hinanden, og den lille dreng oplever forældrenes vold mod hinanden, især faderens vold mod moren, som ofte er meget voldsom både fysisk og psykisk.⁶

De tre ovennævnte eksempler er blot et lille udpluk af små børns opvækst inden anbringelse og underbygger, at på dette tidspunkt i børns liv, når de er så små, er det ikke børnenes adfærd og handlinger, der er i fokus, men i langt højere grad vurderinger af forældrenes omsorg eller mangelfulde omsorg af barnet samt forældrenes generelle leveforhold.

Men der er tilsyneladende forskelle i de respektive kommuners anbringelsespraksis, således som også Andersen et al. (2010) tidligere har belyst. I beskrivelserne af, hvilke børn der anbringes på døgninstitution, fortæller de professionelle, at på døgninstitution nr. 1 er det primært små børn med etnisk dansk baggrund, der anbringes hos dem, mens de professionelle på døgninstitution nr. 2, der er beliggende på Sjælland, i høj grad oplever, at det er små børn med anden etnisk baggrund end dansk, der anbringes hos dem. En af socialpædagerne på institution nr. 2 fortæller, at hun mener, at op til 90 % af børnene har anden etnisk baggrund end dansk. At en stor del af børnene, som anbringes på døgninstitution nr. 2., har anden etnisk baggrund end dansk, forklares bl.a. af de professionelle⁷ med, at det ofte er familier, som er karakteriseret ved at have et meget mangelfuldt socialt netværk. Og at dette mangelfulde sociale netværk får betydning, når familien har vanskeligheder. En af de hyppigste anbringelsesårsager for etniske minoritetsfamilier er tilsyneladende, at moderen har en psykisk sygdom eller lidelse, som bevirker, at omsorgen for børnene bryder sammen i familien og kan føre til anbringelse af børnene. Faderen optræder til-

⁶ De tre eksempler er hentet fra de professionelle socialpædagogers fortællinger om børnenes baggrund og anbringelsesårsag.

⁷ Fra fokusgruppeinterview med socialpædagerne på institution nr. 2, beliggende på Sjælland.

syneladende ikke i denne sammenhæng som en omsorgsperson, der kan tage vare på børnene, hvorfor dette kan føre til anbringelse af børnene. At børn med anden etnisk baggrund anbringes med begrundelse i moderens psykiske sygdom har ligeledes ofte den betydning, at der er tale om en anbringelse af flere børn på samme tid, idet søskende også anbringes på samme døgninstitution. En anden årsagsforklaring på anbringelse kan også være, at faderen har en psykisk lidelse eller sygdom, f.eks. som følge af traumer i forbindelse med, at familien er flygtet fra hjemlandet, og hvor moderen er vurderet til at være for svag til at kunne tage vare på børnene alene.

På denne måde ses de første konturer af forskelle mellem de to døgninstitutioner, idet døgninstitution nr. 1 stort set aldrig modtager børn med anden etnisk baggrund, mens døgninstitution nr. 2 angiver, at mange af deres børn netop er børn med anden etnisk baggrund end dansk. Forskellene består i flere samtidige forhold. Først og fremmest at de professionelle fortæller, at når børn med anden etnisk baggrund anbringes, så kommer der ofte flere søskende med, også selvom de pågældende søskende er ældre end seks år, men at dette begrundes i, at forvaltning og institution helst ikke vil skille søskende fra hinanden.

Således anbringes f.eks. en søskendeflok på fem, hvor det mindste barn er 1 år, det næste barn er 3 år, dernæst 5, 7 og 8 år. De fem børn bor på samme afdeling, således at de kan være tæt på hinanden, og nogle af dem deler værelse.⁸

På denne måde oplever institution nr. 2 ofte at modtage flere børn på samme tid, idet søskende som nævnt anbringes samme sted. De professionelle taler ligeledes om at have behov for viden om kulturelle forskelle, etnicitet, og at etniske minoritetsforældre ofte har meget svært ved at acceptere en anbringelse på døgninstitution.

Børnenes vanskeligheder, når de anbringes på døgninstitution, træder umiddelbart enslydende frem i de professionelle fortællinger.

Det er børn i krise og ofte meget omsorgssvigtede børn, som er flere år tilbage i deres udvikling, som en af de professionelle fortæller.⁹

Således følger jeg et lille barn på døgninstitution nr. 1. Der er tale om en lille pige på cirka 1 ½ år. Socialpædagogen fortæller, at da pigen ankommer til institutionen, er hun meget understimuleret. Hun kan ikke, på trods af sin alder på daværende tidspunkt, sidde oprejst selv, kan ikke selv holde på ske eller kop, er ikke begyndt at kravle eller gribe ud efter legetøj og fremtræder generelt meget passiv i sin adfærd.

⁸ De fem søskende er både antal- og aldersmæssigt anonymiseret ved ændring i alder og antal.

⁹ Interview med socialpædagog, institution nr. 1.

I mit observationsforløb ser jeg den lille pige, da hun har været på institutionen cirka 1 måned, hvor hun er 1 år og tre mdr. gammel. Jeg følger hende, da vi er på legepladsen, hvor hun tilsyneladende ikke udviser interesse for andet end at sidde i en klapvogn og kigge frem for sig. Socialpædagogen løfter hende ud af klapvognen og sætter sig for at lege sammen med hende i sandet. Den lille pige sidder blot passiv og griber ikke ud efter legetøjet, som hun bliver tilbudt. Da jeg tre mdr. efter kommer tilbage for at foretage flere observationer og interview, bliver jeg imidlertid mødt af den selv samme pige, der kommer gående glad og smilende imod mig med nye sandaler på. Den lille pige stavrer rundt, roder med legetøjet og griner og småpludre hele dagen. Da vi er på legepladsen, skal der både rodes i sand, spilles med en lille bold og vinkes op til vinduerne, hvor køkkendamerne vinker tilbage, hvilket udløser store grin hos den lille pige.

Efterfølgende taler jeg med socialpædagogen om denne mærkbare forandring hos den lille pige, som er foregået over denne relativt korte tidsperiode, hun har været anbragt. Socialpædagogen fortæller om et lille barn, som stort set ingen stimulation har fået i spædbørneperioden, hverken fysisk eller psykisk, men har ligget passivt i sin seng og kun fået flaske med mælk, inden der blev foretaget en anbringelse.

Tættere på er børnenes vanskeligheder og udviklingsforløb imidlertid meget individuelle og forskellige i udtryksform.

Det bliver tydeligt gennem mine observationer på de to døgninstitutioner. På døgninstitution nr. 1 møder jeg en lille lyshåret pige på 5 år. Hun hedder Emilie og er meget glad for de voksne, for al sit legetøj, især al det der er lyserødt og skinner. Hun snakker og fortæller dagen lang, vil gerne lege med den voksne, der er på arbejde, og følger i det hele taget med i alt, hvad der foregår på afdelingen både blandt børn og voksne. På den anden døgninstitution møder jeg en anden lille pige, som også er 5 år og hedder Ismal. Hun kan slet ikke tale dansk, selvom hun er født i Danmark og snakker kun meget nødtigt med nogen, hverken voksne eller børn. Hun tilbringer mest tid for sig selv med at kigge på de andre børn, der leger, men er ellers meget stille. Mens Emilie er fuldt ud i stand til at fortælle alt om, hvad hun føler, tænker og oplever og hele tiden får bragt sig selv – eller bliver inviteret med i alle de daglige gøremål, så sidder Ismal mest alene og virker ikke interesseret i at deltage i alle de arrangementer, som er i gang på afdelingen.

De to eksempler på børn i samme alder viser i allerhøjeste grad hen til, at børns liv er forskelligt, med forskellige dilemmaer, konflikter og problemstillinger, men også med forskellige muligheder for udvikling, læring og deltagelse, og at antagelsen om, at vi kan skabe forudsigelser om enslydende og identiske psykologiske udviklingsforløb baseret på universelle lovmæssigheder, er vanskeligi-

ge at fastholde, når vi følger Emilie og Ismal, både mens de lever deres hverdagsliv på de to døgninstitutioner, men også hvis vi kunne følge dem videre gennem deres barndom- og ungdomsliv. Flere af børnene er hjemme på institutionen hele dagen, da de ikke går i daginstitution.

En af medarbejderne fortæller:

"... mange af vores børn har det for dårligt til at kunne være i daginstitution – det kan de slet ikke klare." (Fra observation på institution nr. 2, afdeling 2)

Disse vurderinger af de anbragte små børn er ikke kun vurderinger, som foretages af de professionelle socialpædagoger omkring det enkelte barn, men stemmer i høj grad overens med anden forskning på området, idet tidligere forskning netop har indkredset, at udsatte børn ofte er svære at rumme i daginstitutionens pædagogiske praksis.

Schwartz (2007) har i sin undersøgelse af børns liv på døgninstitution identificeret relevant viden om udsatte børns trivsel og udviklingsbetingelser i daginstitutionen. Selvom der i denne undersøgelse ikke har været direkte fokus på daginstitutionens pædagogiske arbejde med udsatte børn, har studiet gennem sit teoretiske og empiriske design fulgt en række børn anbragt uden for hjemmet gennem deres liv i f.eks. daginstitutionen eller skolen. Her udfoldes børnenes muligheder for at deltage i daginstitutionens pædagogiske hverdag såvel som pædagogerne faglige forståelser af børnenes vanskeligheder. Nogle af resultaterne fra undersøgelsen peger på, at pædagogerne synes det er meget svært at håndtere de ofte komplekse problemstillinger, der knytter an til såvel børnenes problemer, således som de træder frem i daginstitutionen, og ligeledes vurderer, at samarbejdet med pædagogerne fra døgninstitutionen, hvor børnene er anbragt, samt med forældrene kan være vanskeligt. Schwartz (2007) peger især på, at daginstitutionspædagogerne oplever, at de er placeret i en magtesløs position, hvor deres særlige viden om barnets dagligdag ikke i tilstrækkeligt omfang bliver inddraget i forhold til barnets samlede livssituation, og at pædagogerne i daginstitutionen samtidig er underlagt vanskelige arbejdsbetingelser i forhold til at skulle løfte den faglige opgave.

"De døgnanbragte børn fremtræder i fortællingerne som negativt stigmatiserede af både børn og voksne, og det er dem som personer, der problematiseres. Efter pædagogerne mening hører børnene ikke hjemme i daginstitutionen." (Schwartz, 2007, p. 237)

På institution nr. 1 træder der i forlængelse af ovenstående problemstillinger også andre problemstillinger frem, der især handler om ventetid på netop de daginstitutioner, som de professionelle socialpædagoger har erfaring for, er rig-

tig gode til at rumme netop deres børnegruppe. En lille pige, som er 4 år og har været anbragt på institutionen i et halvt år, har således været uden daginstitutionsplads i denne periode, mens der ventes på en plads på en daginstitution i det nærliggende område. Dette drøftes på et afdelingsmøde blandt afdelingsledere og socialpædagogerne:

"... ja og vi venter jo fortsat på, at Sofie kommer af sted i institution.

Åh ja, hun er bare så klar til det.

Ja, formiddagene er lange for hende.

Ja ja.

Det er rigtig svært at stimulere hende... hun er sådan en kvik pige – hun trænger virkelig til at komme ud og blive stimuleret." (Fra afdelingsmøde på institution nr. 1)

På afdelingsmødet taler socialpædagogerne om, at det nok først bliver til august, der er plads i daginstitutionen (vi er i maj måned på dette tidspunkt), men alternativet er også, at nogle børn kører rigtig langt i institutionens bus, hvis de skal i institution, nogle af dem op til 50 km hver dag, hvilket er rigtig meget tid for et barn i den alder.

Anbragte børns barndomsliv på døgninstitutionen kan således både være præget af, at barnet vurderes at have for store vanskeligheder socialt og emotionelt til at kunne være i daginstitution, men også at der er ventetider på en plads på institution, en ventetid der kan opleves lang for både barn og voksne, samt at der er lange køreture til den institution, hvor barnet går hver dag.

Uanset hvordan det ser ud, om vurderingen er, at børnene har for store vanskeligheder, eller at der ikke er plads på institutionen, er der imidlertid en række forhold forbundet med, at små børn i kortere eller længere perioder af deres barndomsliv ikke kommer i daginstitution. I dag viser en lang række undersøgelser, at daginstitutionen kan betragtes som en grundlæggende og sammenhængende del af uddannelsessystemet til alle børn (Petersen, 2009, 2011b) og har stor betydning for børns tilegnelse af både skolemæssige kompetencer såvel som udvikling af sociale, emotionelle og kognitive kompetencer. Et forhold, der især må vække bekymring, er, at netop denne gruppe børn på mange måder må befinde sig i en såkaldt dobbelt udsat position, idet de både er udsatte i deres barndomsliv som følge af de vanskelige familief forhold, men absolut også udsatte i forhold til ikke at kunne deltage i det moderne barndomsliv

krav og muligheder gennem daginstitutionens socialisering og skoleforberedelse.

5.2.1. Børns betydning for hinanden

Flere forskningsundersøgelser inden for anbringelsesområdet knyttet til børn og unge har medvirket til at sætte et meget vigtigt fokus på børn og unges betydning for hinanden, når livet leves sammen med andre børn på døgninstitution (Stokholm, 2006; Schwartz, 2007; Espersen, 2010; Petersen, 2010). Stokholm (2006) har bl.a. vist i sin forskning om børn anbragt på døgninstitution, at børnene først og fremmest har fokus på at opnå samvær og fællesskab med de andre børn på institutionen, og dernæst har de fokus på betydningen af den pædagogiske praksis og pædagogernes arbejde med det enkelte barn:

For at kunne skabe forandring og igangsætte en bestemt identitetsdannelse for anbragte børn må man medtænke såvel børnegruppens betydningsfællesskab som det individuelle barns handleevne, dets erfaring med, status i og velbefindende i børnegruppen (Stokholm, 2006, p. 243).

Andersen (2004) har også sat fokus på børns betydning for hinanden, når de er anbragt på døgninstitution. Andersen (2004) viser med sin undersøgelse, at børn er meget opmærksomme på og optaget af regler og rammer for andre børn og voksne. De er også optaget af, hvordan disse rammer og regler skaber muligheder for deres egen udvikling og selvregulering, som i denne sammenhæng handler om at være en selvstændig og aktiv medspiller i eget barndomsliv.

Den viden, vi har, knyttet til små anbragte børn, har dog slet ikke sat fokus på børns betydning for hinanden under anbringelsen, men i langt højere grad sat fokus på det enkelte barns vanskeligheder og sårbare udvikling, og hvorledes det enkelte barn skal lære at klare tilværelsen gennem anbringelse enten på døgninstitution eller i plejefamilie.

Men observationerne fra de to døgninstitutioner indikerer, at små børn også er meget optagede af hinanden, om end på forskellige måder. Når vi taler om børn i alderen 0-6 år, ses børns optagethed af hinanden og betydning af at deltage i fællesskabet på trods af deres relativt unge alder. Selvom børnenes adfærd nogle gange kan fremtræde som (meget højlydt) skænderier om, hvem der må sidde hvor, hvem der må kigge på legen, eller hvem der må være med i legen, handler disse skænderier grundlæggende ikke om, at børn ikke er interesseret i hinanden, men i langt højere grad om børns muligheder for deltagelse i sociale praksisfællesskaber og om at komme til deltagelse i fællesskabet på barnets egen subjektive måde.

Fra observationsforløb af socialpædagogen Heidis arbejde tilbringer jeg formiddagen sammen med hende og tre små børn i alderen 1,5 år, 3 år og 4 år. Vi går på legepladsen sammen alle fem, og jeg iagttager, hvordan de to største børn hele tiden gerne vil i kontakt med Heidi, men tilsyneladende helst ikke vil lege med hinanden. Når Heidi forsøger at sætte en leg i gang, hvor begge børnene leger sammen, går der hurtigt kludder i det; den ene leger i legehus, hvor den anden ikke må komme ind, det er tilsyneladende kun Heidi, der bliver inviteret ind i legehuset og får serveret pandekager. "Nej nej," skrider den lille pige på 4 år, der hedder Lærke, "du må ikke komme ind i mit hus". "Heidi, Nikolaj (på tre år) driller mig". Heidi forsøger at byde ind med, at både hun og Nikolaj kan komme ind til pandekager, men den går ikke. Således går formiddagen, børnene leger parallelt ved siden af hinanden, men kommer hele tiden hurtigt i konflikt om, hvem der var i sandkassen først, hvem der var på hoppepuden, cyklen osv.

Heidi fortæller mig, da jeg nysgerrigt spørger til, hvornår børn begynder at lege med hinanden, at det først rigtigt begynder, når børnene er i cirka 5 års alderen, selvfølgelig med store individuelle forskelle. At børnene ikke leger med hinanden, betyder imidlertid ikke, at de ikke er optaget af hinandens bevægelser, handlinger, lege og samvær med andre. De kigger og iagttager de andre børn, holder øje med, hvordan den ene spiser, og hvordan den anden får nus på skødet af en af de voksne.

På institution nr. 2 er jeg på observation på den ene afdeling. Her er børnene i fuld gang med at lege med hinanden på legepladsen, der cycles om kap rundt om buskene på fuld fart, og der spilles med bold. Der sættes hele tiden nye lege i gang, og der diskuteres blandt børnene, hvem der er med i legen, og hvad legen handler om. Luften fyldes af grin og råb og latter.

Inden for både skole- og daginstitutionsområdet har flere forskningsundersøgelser peget på børns betydning for hinanden, både i forhold til at være med i fællesskabet, men også betydningen af læring som deltagelse i sociale sammenhænge (Højholt, 2001; Kousholt, 2005; Højholt, 2011). Og selv om der i denne sammenhæng er tale om små børn, så ser det ud til, at børns optagethed af hinanden ikke mindskes i forhold til børnenes alder og slet ikke i forhold til anbringelse på en døgninstitution sammen med andre små børn. Børnene er optaget af hinanden, hvis ikke i forsøget på at komme aktivt med i en leg, så i at kigge på hinanden, iagttage hvordan de andre leger, og hvordan de andre børn indgår i dagligdagen sammen med de voksne. Gennem denne optagethed, lærer børnene om regler og rammer på døgninstitutionen, hvad man må, og hvad man ikke må, men også om, hvad der giver adgang til leg eller hygge og samvær med de voksne. I denne sammenhæng er læring forbundet til børns mulig-

hed for deltagelse i de sociale praksisfællesskaber, hvor børnene lever deres hverdagsliv (Lave & Wenger, 2004).

Vi er på legepladsen og en af pigerne, der er fire år gammel, viser mig, hvordan hun hopper på den store hoppepude. Uden for hoppepuden står en anden lille pige i samme alder og kigger længe på pigen, der hopper. Til sidst træder den anden pige ind på hoppepuden og vil også gerne vise mig, hvordan hun kan hoppe. Den første pige skælder ud og siger, at hun ikke må hoppe samtidig, men hurtigt finder de ud af at dele hoppepuden mellem sig og starter en leg om, hvem der kan hoppe højest, der bliver grinet meget, mens jeg sidder ved siden af og højlydt beundrer deres hoppeevner. Begge piger bliver gennem hoppeturen mere og mere modige, mens de kigger på hinanden, og tør hoppe højere og højere og lave faldekunster.” (Observation fra institution nr. 1)

Ovenstående lille eksempel viser bl.a., hvorledes læring er forbundet til deltagelse i sociale fællesskaber med andre børn og voksne. I dette lille forløb lærer den lille pige, hvordan hun kan hoppe på hoppepuden, først ved at kigge forsigtigt og derefter ved at bevæge sig ud på den store pude og prøve at kæmpe sig til en plads på puden. Hun kæmper med at få lov til at være på puden og står tappert imod den anden piges råb om, at hun skal gå væk fra puden. Til sidst får hun en plads på puden, først i udkanten, men lidt senere på halvdelen af puden.

Venskaber opstår også på døgninstitutionen, selv blandt små børn. Venskaber skaber mulighed for leg, læring og samvær, for gode stunder og for stor glæde.

To piger leger sammen på den ene piges værelse. Pædagogen går rundt og rydder op, mens hun småsludrer med pigerne. De sidder sammen ved et bord og er i fuld gang med at aftale, hvad legen med de små ponyheste i glitrende farver skal gå ud på. Den ene pige har boet der længe, mens den anden pige kun lige er flyttet ind for et par dage siden, så venskabet er helt nyt. Men pigerne snakker om, at de er blevet veninder, og pædagogen hjælper med at sætte ord på, at det er dejligt at have en god veninde at lege med. Pigerne sidder tæt sammen ved bordet, de griner og fniser og har det skønt sammen. (fra observationsforløb på institution nr. 2, afdeling 2)

Selv små børn anbragt på døgninstitution er rettet mod hinanden, de er optaget af hinanden og de bruger hinanden til læring og leg og til at høre til i fællesskabet. Børn kan også åbne nye muligheder for hinanden (Højholt, 2011) og skabe muligheder for deltagelse i samvær og fællesskab.

5.2.2. Små børn der skal videre – eller blive

Inden for anbringelsesområdet arbejdes der tilsyneladende med to modeller i forhold til små børn, der skal anbringes uden for hjemmet. Enten bliver barnet anbragt i familiepleje, eller også anbringes barnet på døgninstitution til observation og udredning i en periode, ofte på 3-6 mdr. Gennem de senere år er der sket en stigning i anbringelsen af små børn i plejefamilie, set over for anbringelse på døgninstitution (Ankestyrelsen, 2008). Denne stigning kan umiddelbart forklares i forhold til indførelsen af Barnets Reform (Socialministeriet, 2009), hvortil det betones, at små børn, der anbringes, skal have mulighed for at vokse op i familielignende relation og opvækstforhold. Bryderup (2005) har ligeledes belyst, at der primært har været tendens til, at plejefamilie som anbringelsesform har været vurderet at være velegnet som en anbringelsesform for børn under 5 år, idet ¾ af samtlige anbringelser af børn indtil 5 års alderen er anbragt i plejefamilie.

Med afsæt i de professionelle socialpædagogers fortællinger rummer en anbringelse i plejefamilie imidlertid nogle risici, idet det er socialpædagogernes vurderinger, at de små børn ofte ikke er tilstrækkelig fagligt udredt, inden de anbringes i plejefamilie. Her fortælles om, at små børn, som er vurderet ikke at kunne være hjemme i familien, anbringes i plejefamilie, ofte uden at barnets vanskeligheder og sårbare udvikling er tilstrækkeligt udredt, hvilket kan betyde, at plejefamilien slet ikke kan håndtere barnets vanskeligheder i familien.

Nogle af disse forhold betyder, at bl.a. de børn, som anbringes på døgninstitution, kommer fra plejefamilier, hvor plejeforløbet er brudt sammen.

"... plejeforholdet er brudt sammen, fordi de (plejeforældrene) er blevet chokeret."
(Citat, socialpædagog, fokusgruppeinterview, institution nr. 2)

Tættere på er plejefamilier imidlertid heller ikke nogen entydig betegnelse.

"... størstedelen af børnene lander ikke hos den professionelle plejefamilie, der har en pædagogisk eller psykologisk uddannelse, men hos rengøringsassistenten og maskinarbejderen." (Citat, fokusgruppeinterview med socialpædagoger, institution nr. 2)

Der er en fælles oplevelse blandt de professionelle, at mange små børn, der anbringes uden for hjemmet i den tidlige barndom, i høj grad anbringes i plejefamilie som den første løsning, men at det ofte går galt i plejefamilien, når barnet begynder at blive ældre, og problemerne i barnets liv for alvor begynder at træde frem.

"Halvdelen af vores børn kommer fra brudte plejefamilieanbringelser." (Interview med ledelse, institution nr. 1)

Årsagerne hertil forklares i forhold til, at barnet ofte ikke er ordentligt udredt, hverken pædagogisk eller psykologisk, inden det anbringes, og at plejeforældrene, såfremt det ikke er en såkaldt professionel plejefamilie, ofte får et "chok", når barnets vanskeligheder for alvor træder frem i familien. De professionelle socialpædagoger kan fortælle om flere af børnene, som "nærmest har splittet en familie ad" og har krævet så meget ro og struktur, at familien ikke har kunnet leve et almindeligt familieliv med deres øvrige børn, hvilket til sidst har ført til et sammenbrud i anbringelsen. Ikke fordi familien har ønsket det, men fordi de er blevet slidt op af de mange krav og udfordringer, som et barn med vanskeligheder rummer i en almindelig familie.

Begge institutioner har tæt samarbejde med en række plejefamilier, hvortil flere af de små børn anbringes, når de har været en kortere eller længere periode på døgninstitutionen. De professionelle socialpædagoger betoner dette samarbejde med plejefamilier, idet der i denne konstellation er mulighed for at "klæde plejefamilien ordentligt på" til barnets særlige behov, inden barnet anbringes.

Der viser sig antydninger af forskelle mellem de to institutioner med afsæt i forskelle i kommunernes anbringelsespraksis, idet institution nr. 1 har mange anbringelser, hvor børnene ankommer fra en plejefamilie, mens for institution nr. 2 kommer de fleste af børnene hjemmefra forældrene. Denne forskel i kommunernes anbringelsespraksis er vanskelig entydigt at forklare, men viser sig i praksis, ved at flere af de børn, der ankommer til institution nr. 1, har et sammenbrudt anbringelsesforløb med sig. Disse forskelle fortæller ikke noget om, hvilke forebyggende indsatser der er foretaget inden et anbringelsesforløb på døgninstitution sættes i værk, men peger derimod på, at det er ganske vanskeligt at kunne indkredse entydige fortællinger om små børn, der anbringes uden for hjemmet.

Nogle børn kommer således fra et plejefamilieforhold, hvor de har boet sammen med en familie i en kortere eller længere periode, mens andre børn kommer direkte hjemmefra deres egen familie og slet ikke har prøvet at være væk hjemmefra, før anbringelsen på døgninstitution sættes i værk. For børn, der anbringes på institution nr. 1, er deres alder ved anbringelse på døgninstitution typisk 3-4 år, mens børn på institution nr. 2 i højere grad er spredt ud over hele barndomsperioden, således at de både kan være meget små, men også kan være over 6 år ved anbringelsen.

For begge institutioners vedkommende gælder det, at børn i gennemsnit er anbragt cirka 1 år på døgninstitutionen, men bagved dette gennemsnit er der

store individuelle forskelle. Nogle børn er således anbragt meget længere, og nogle børn mindre, inden de skal videre i et anbringelsesforløb.

Sp: "Hvor kommer børnene hen, når de er færdige med at bo her?"

Sv: Ja... det er lidt forskelligt... men altså de kommer nok mest til en plejefamilie... nogle til et opholdssted... men mest i plejefamilie...". (Fokusgruppeinterview med socialpædagoger, institution nr. 2)

At børn anbringes i plejefamilie efter et anbringelsesforløb på døgninstitution medvirker til at indkredse et særligt forhold, nemlig at børnene, der er blevet anbragt, ikke nødvendigvis kommer hjem igen efter en anbringelse på døgninstitution. Med afsæt i en række af de undersøgelser om anbragte børn og unge, som blev præsenteret i kapitel 2, viser forskningen, at børn, der anbringes uden for hjemmet, ofte kommer fra familieforhold præget af en række specifikke såkaldte risikofaktorer: forældrenes manglende uddannelse og/eller mangel på arbejde (kontanthjælp, arbejdsløshedsunderstøttelse eller førtidspension), brudte familier (enlige mødre og samliv med andre mænd end børnenes forældre) og lav indtægt. En mellemstor gruppe af de anbragte børn har teenagemødre (Andersen et al., 2010). Forældrenes socioøkonomiske forhold forklarer ikke alene en anbringelse, men mødre, som er enlige eller har en fængselsdom, har større risiko end andre for, at barnet anbringes uden for hjemmet (Andersen et al., 2010).

Egelund et al. (2009) belyser endvidere også, at anbragte børns forældre også er familier, hvor børnenes fædre generelt er så fraværende, at der ikke findes statistiske oplysninger om dem, samt at anbragte børns forældre har en betragtelig overdødelighed, hvad angår både moren og faren, og at et flertal af anbragte børn har mødre, der er enlige med den højere fattigdomsrisiko, der er knyttet til enligt forældreskab.

Disse beskrivelser af anbragte små børns forældre medvirker i denne sammenhæng til at indkredse, at netop de problemstillinger, der tilsyneladende medvirker til at udløse en anbringelse, ikke er løst, når barnet afslutter sin anbringelse på døgninstitutionen og skal videre. Der er ofte tale om forældre eller mødre med store og tunge problemstillinger, som vanskeligt løses eller håndteres inden for et kortere tidsrum, hvilket kan medvirke til at forklare, hvorfor barnet ikke kommer hjem til familien igen, men derimod skal videre til en anden anbringelse.

Nogle af børnene bor længere end det angivne gennemsnitlige år på døgninstitution. Men også dette forhold rummer store individuelle forskelle. Nogle børn venter på, at der findes en ny plejefamilie, andre børn skal udredes, og

nogle børn skal anbringes på et socialpædagogisk opholdssted. For hvert barn er der således en individuel historie, som de professionelle socialpædagoger skal udrede og tage vare på.

5.3. De professionelle socialpædagogers kompetencer – det andet analytiske spor

I dette afsnit udfoldes den del af analyse materialet, som giver viden om de professionelle socialpædagogers arbejdsrelevante kompetencer. Med afsæt i Nygrens (2004) handlekompetencebegreb sættes der fokus på at indkredse de professionelle kompetencer. Nygrens (2004) handlekompetencebegreb består af fem samtidige dimensioner; arbejdsrelevant kundskab, færdigheder, identitet, kontrol og handleberedskab. I nærværende undersøgelse har det været de to første dimensioner af kompetencebegrebet, der empirisk og analytisk er udforsket – altså den teoretiske viden, som de professionelle er i besiddelse af, og de færdigheder, som de professionelle bringer i spil i deres daglige socialpædagogiske arbejde med helt små børn på døgninstitution.

Som beskrevet indledningsvist i dette kapitel er professionelle personers handlekompetencer altid situeret i et specifikt socialt praksisfællesskab (Nygren, 2004). Det betyder, at de professionelle kompetencer ikke hænger og svæver løsrevet i luften, men er udviklet, forandret og hele tiden under ændring gennem de steder, hvor de professionelle arbejder, i dette tilfælde i de to døgninstitutioner, der har medvirket i dette forskningsprojekt.

At anskue døgninstitutionen som et socialt praksisfællesskab (Lave & Wenger, 2004), hvor såvel børn som voksne indgår sammen med hinanden og på samme tid udgør både hinandens muligheder og betingelser, bevirker også, at der som udgangspunkt i et praksisforskningsperspektiv kan tales om flere (mange forskellige) sociale praksisser, hvoraf begrebet døgninstitution kan anskues som et overordnet begreb, en samfundsmæssigt organiseret praksis i velfærdssamfundet med en række lovgivningsmæssige tilrettelagte formål og funktioner knyttet til anbragte børns barndomsliv, men tættere på i den enkelte døgninstitution er der mennesker, som lever og handler i en specifik social sammenhæng. Både børn og voksne er således *kontekstualiseret* i en særlig handlesammenhæng. At kontekstualisere såvel børn som voksne betyder i et praksisforskningsperspektiv, at der er et særligt blik på, hvordan praksis opleves ud fra et specifikt ståsted, en særlig position. Når vi således ser på praksis sammen med de professionelle ud fra deres oplevelser, meninger, forståelser og handlinger, er det således muligt at tale om *to forskellige institutioner*, hvor den sociale praksis er forskellig, opleves forskelligt, og hvor der er forskellige betingelser og handlemuligheder.

Således ser de to institutioner umiddelbart identiske ud i formål, funktion og indholdsbeskrivelser, men tættere på rummer de mange forskelle, som især viser sig gennem de professionelle arbejdsopgaver i løbet af arbejdsdagen.

Jeg er på afdeling 2 på institution nr. 2, og der holdes fødselsdag for en lille dreng, der bliver 6 år. Den lille drengs kontaktpædagog har brugt lang tid på at arrangere denne fødselsdag; planlagt aktiviteter, arrangeret mad og drikke, indkøbt gaver fra de andre børn og forberedt den lille dreng på dagens forløb. Børnene vælter ind i stuen, der fyldes med råb og latter. Der er lagt op til en god formiddag med leg, lagkage og hygge med de andre børn. Den lille drengs kontaktpædagog varetager hele formiddagen og sørger hele tiden for, at drengen får en god fødselsdag; der skal synges fødselsdagssang, åbnes gaver, leges lege og spises lagkage. (fra observation på døgninstitution nr. 2)

Som ovenstående lille observationsbeskrivelse belyser, rummer en arbejdsdag på en døgninstitution mange og forskellige arbejdsopgaver, som ikke blot handler om det enkelte barn, men også en lang række pædagogiske opgaver af meget forskellig karakter. I denne sammenhæng minder formiddagen mest af alt om en dag på et ganske almindeligt fritidshjem med en stor flok børn i 5-6 års alderen, hvor leg og aktiviteter er i centrum for børnenes hverdag. Her er socialpædagogen således ikke kun på arbejde med fokus på et barns vanskeligheder og omsorgen herfor, men tilrettelægger en formiddag, der handler om hele gruppen af børn og deres leg og hygge.

På den anden døgninstitution, som kun har én afdeling for de små børn, er socialpædagogen typisk alene om formiddagen indtil efter frokost, hvor de kollegaer, der er på aftenvagte, møder ind. En typisk formiddag her handler således om at tilrettelægge formiddagen sammen med de børn, der er hjemme, og sørge for, at børnene får leget, spist frugt og frokost, hvilet og bliver udfordret med aktiviteter, der stimulerer børn, som i øvrigt aldersmæssigt er fordelt på henholdsvis 1 år, 3 år, 4 år og 5 år. Det er nogle meget hektiske formiddage, hvor der ikke er tid til andre arbejdsopgaver, idet de små børn ikke kan være alene og hele tiden gerne vil lege, om end med vidt forskellige legesager og aktiviteter. Således skal en leg sættes i gang med den ene, den anden skal hjælpes med en ren ble, mens den tredje og fjerde gerne vil på legepladsen.

Imidlertid deler de professionelle socialpædagoger en lang række kompetencer på tværs af de to institutioner, især knyttet til dimensionerne arbejdsrelevante kundskaber og arbejdsrelevante færdigheder.

5.3.2. De professionelles arbejdsrelevante kundskaber

Kundskaber om små børn får central betydning for, hvordan og på hvilke måder de professionelle handler i forhold til børnene, samt hvordan og på hvilke måder de professionelle tilrettelægger den socialpædagogiske praksis. Kundskaber knytter i denne sammenhæng an til at indkredse, hvilke former for teoretisk viden de professionelle er i besiddelse af. Eller man kunne også spørge: "Hvad ved de professionelle om små børn, der anbringes på døgninstitution?" Når de professionelle teoretiske viden er særlig interessant, er det fordi sammenhængen mellem forståelse og handling antages at være tæt forbundet. Den viden og de forståelser, som de professionelle besidder i deres arbejde, antages netop at være tæt forbundet med de handlinger, der udføres i det socialpædagogiske arbejde. Ingen af delene arbejder så at sige adskilte, men derimod forbundet med hinanden og udgør på samme tid et bestemt sted at stå, hvorfra de professionelle, der arbejder med børnene, vurderer og handler i relation til børnenes livssituation.

To særlige fund træder frem i relation til analyse af datamaterialet knyttet til de professionelle kompetencer under dimensionen arbejdsrelevante kundskaber. Det ene fund knytter an til en handlingsmæssig og situationsbundet viden, mens det andet fund især knytter an til den eksplicite teoretiske viden, som de professionelle er i besiddelse af knyttet til små anbragte børn.

De professionelle kundskaber kan imidlertid først og fremmest identificeres ud fra et handlingsmæssigt og situationsbundet perspektiv, dvs. viden om de anbragte børn er udviklet gennem de professionelle handlinger i praksis og de situationer, som de professionelle skal forholde sig til gennem deres praktiske socialpædagogiske arbejde. De professionelle socialpædagogiske viden er forbundet til praktiske problemstillinger, som der skal handles på, ofte i her og nu situationer, og hvor den pædagogiske praksisviden ikke nødvendigvis ekspliciteres, men derimod i højere grad anvendes som tavs viden, således som det også diskuteres af Nygren (2004) med anvendelse af begrebet tavs teoretisk viden, der omfatter teoretisk viden, som er kropsliggjort og træder frem som handlingsskemaer, der er svære at italesætte. De professionelle kundskaber knyttet til de anbragte børn træder også først og fremmest frem gennem de professionelle beskrivelser af børnene, således som børnene *vurderes at opføre sig i hverdagen på døgninstitutionen*.

"Ja, du kan se, han har det jo meget svært. Han kan næsten ikke klare, hvis han får et nej eller får at vide, at han skal vente. Og så er han et meget forsømt barn, så det er næsten lige meget, hvor meget vi fylder på ham af omsorg...". (Interview med socialpædagog på institution nr. 1)

Fra observationsforløbene og interviewene med de professionelle socialpædagoger på de to døgninstitutioner kan der identificeres fem primære områder, hvorfra de professionelle observerer og vurderer de små anbragte børns generelle udvikling og vanskeligheder:

- *Hvordan barnet håndterer selve anbringelsen, især i forhold til tab og savn af forældre og andre vigtige personer i barnets familie*
- *Hvordan barnet indgår i døgninstitutionens hverdagsliv, rytmer, rutiner og vaner og faste opgaver som morgenmad, frokost osv.*
- *Hvordan barnet deltager sammen med de andre børn på døgninstitutionen i leg, samvær, konflikthåndtering osv.*
- *Hvordan barnet indgår i samspil med de professionelle i dagligdagen, herunder med den voksne, der er tilknyttet barnet fast*
- *Hvad forskellige psykologiske testundersøgelser (og psykiatriske undersøgelser) belyser knyttet til barnets generelle udviklingspsykologiske niveau.*

Det næste forhold, som især træder frem i datamaterialet, er, at de professionelle socialpædagoger, er meget bevidste om, at de arbejder ud fra en række eksplicite teoretiske forståelser af børn og børns psykologiske udvikling. Både de professionelle fra døgninstitution nr. 1 og døgninstitution nr. 2 har altså på tværs af de to institutioner det til fælles, at de arbejder ud fra en eksplicit teoretisk viden, som i høj grad både er en del af deres daglige arbejde og på samme tid er en del af deres måde at tilrettelægge det socialpædagogiske arbejde og måde at forstå børnenes livsforhold og psykologiske udviklingsmuligheder på.

De professionelle socialpædagoger på tværs af de to døgninstitutioner deler også en fælles teoretisk viden om små børn. En viden, som i høj grad er knyttet til børns psykologiske udvikling og viden om små børn i krise. Den teoretiske viden om små børns psykologiske udvikling ser ud til i høj grad at være domineret af de klassiske psykologiske teorier inden for udviklingspsykologien (Bowlby, 1988; Stern, 1985 m.fl.), som traditionelt hører til inden for den psykoanalytiske tradition (Freud, 1983; Erikson, 1997).

Disse klassiske psykologiske teorier, som ser ud til at have en stor plads i det socialpædagogiske arbejde og i de professionelles vidensgrundlag på de to døgninstitutioner, stemmer i væsentlig grad overens med den eksisterende viden på anbringelsesområdet knyttet til små børn. Som beskrevet indledningsvist i kapitel 2 om anbringelse, belyste Thormann (2009) således også et lignende udviklingspsykologisk perspektiv på helt små børn anbragt uden for hjem-

met, og især med afsæt i, hvordan små anbragte børns udviklingsmuligheder og vanskeligheder kunne forstås og hjælpes.

Dette forhold, at små børns vanskeligheder ses i relation til barnets vanskelige familiesituation, er absolut ikke grebet ud af den blå luft af socialpædagerne. De professionelle socialpædagogers viden er jo netop udviklet og indlejret i de eksisterende samfundsmæssige forståelser, og hele anbringelsessystemet hviler på netop dette grundlag; At børn skal anbringes, når forældrene vurderes ikke at kunne tage vare på det lille barn, og at forældrenes manglende omsorgsevne kan være meget bekymrende i forhold til barnets udviklingsmuligheder.

Men i den klassiske udviklingspsykologi genfinder vi imidlertid også forståelser af barnets vanskeligheder som noget, der *hører til hos barnet*, og ikke som vanskeligheder, der skabes i barnets samspil med sine omgivelser. Socialpædagerne vurderer ikke børnenes vanskelige adfærd som "noget, barnet selv er skyld i", men derimod som en konsekvens af barnets vanskelige eller mangelfulde opvækst hjemme i familien, som så afstedkommer vanskeligheder for barnets sociale, emotionelle og kognitive udvikling fremadrettet.

I ovenstående vidensgrundlag indfanges imidlertid også en lang række af de problemstillinger, der er forbundet til den generelle viden, der eksisterer om børn, der anbringes eller er i risiko for anbringelse, såvel som den viden, der så at sige rækker forbi selve anbringelsen og videre ind i børnenes ungdoms- og voksenliv. Netop anbragte børn og unge, deres udviklingsbetingelser og deres fremadrettede muligheder for at klare sig i tilværelsen bliver ofte belyst i et meget bekymrende perspektiv, og spørgsmålet er, i hvilket omfang dette bekymrende perspektiv hjælper børnene med at udvide deres muligheder for deltagelse og handling i deres børneliv.

Karakteristisk for de klassiske psykologiske udviklingsforståelser af børn er især baseret på en forståelse af en såkaldt normal udvikling som foregående i specifikke stadier eller faser. Denne stadie eller fasetænkning fastholder, at barnets udvikling foregår i på hinanden følgende stadier, et perspektiv, som især Hedegaard (2003) har fremhævet som værende problematisk i forståelsen af barnet. I forlængelse heraf ses også risikoen for en determinerende og abstrakt forståelse af barnet (Højholt & Witt, 1996; Højholt, 2001), der medvirker til at forstå og analysere barnets vanskeligheder som løsrevet fra barnets *deltagelse* i hverdagslivet på døgninstitutionen og som noget, der udelukkende kan begrundes i forhold derhjemme (Burman, 1994).

At indkredse og udforske de professionelle kompetencer kræver som beskrevet indledningsvist i dette afsnit, at disse kompetencer altid må analyseres i relation til aktuelle samfundsmæssige betingelser. At professionelle socialpædagogers vidensgrundlag knyttet til anbragte børns udvikling er koncentreret omkring de klassiske udviklingspsykologiske forståelser, handler således i høj

grad også om, at den generelle viden på anbringelsesområdet er knyttet hertil og kalder således på, at der både forskes i anbragte børn og unges hverdagsliv ud fra flere psykologiske perspektiver, men også at den eksisterende udviklingspsykologiske viden, der dominerer på børneområdet, i højere grad tilføres til den socialpædagogiske profession generelt.

5.3.3. De professionelles arbejdsrelevante færdigheder

Der kan overordnet identificeres *to typer* af færdigheder hos de professionelle på tværs af de to institutioner. Den ene type omhandler færdigheder knyttet til det praktiske socialpædagogiske arbejde i døgninstitutionen, mens den anden type af færdigheder i højere grad kan identificeres i relation til færdigheder i at udøve omsorg for små anbragte børn.

De handlinger eller det, som Nygren (2004) betegner som *arbejdsrelevante færdigheder*, som de professionelle foretager i det pædagogiske arbejde, er tæt forbundet med de forståelser, de professionelle har om de små børn.

"Disse ferdigheter har altså sin basis i yrkesrelevante kunnskaber, men i form av utviklede ferdigheter fungerer disse kunnskabene som midler eller instrumenter for å oppnå bestemte mål i profesjonell praksis." (Nygren & Fauske, 2004, p. 66-67)

For den første type af færdigheder handler det om de professionelles måder at tilrettelægge, organisere og udføre dagligdagens socialpædagogiske arbejde med børnene, der rummer en meget bred vifte af arbejdsopgaver. Således kan en dag rumme alt fra at vække børn, sørge for bad og morgenmad til at tilrettelægge aktiviteter for børnene, sørge for frokost, deltage i møder, lave oplæg til behandlingsplaner, deltage i besøg fra forældre, rydde op og planlægge det enkelte barns uge med leg og købe sandaler sammen med et barn. Denne type færdigheder er ofte karakteriseret ved at socialpædagogen skal håndtere flere eller mange børn på en gang f.eks. igennem leg og forskellige tilrettelagte aktiviteter.

Lise skal spise frokost på sin afdeling og har 5 børn i spisestuen fordelt i alderen 3 mdr. til 6 år.

Alle børn, med undtagelse af den lille dreng på 3 mdr., skal have gryderet med ris. Maden serveres i små skåle, således at børnene selv kan øse op med lidt hjælp fra Lise. Lise minder mest af alt om en blæksprutte, der har mange arme, der kan bruges til at hjælpe børnene rundt om bordet. En skal have hjælp til at hælde af mælkekanden, og en anden skal have hjælp til at få ris på tallerknen. Alle børn er sultne, og Lise sørger for dem alle, indtil hun selv kan sætte sig, hælde mad op, og ro-

en falder over spisebordet. (fra observationsforløb på døgninstitution nr. 2, afdeling 1).

I ovenstående lille beskrivelse af Lises frokost med børnene er det tydeligt at se på hende, at disse arbejdsopgaver slet ikke tager pusten fra hende. Disse arbejdsopgaver er knyttet til hendes kompetencer som socialpædagog og er en grundlæggende del af at kunne arbejde på en døgninstitution med små børn, hvor en lang række opgaver skal udføres hver dag, og Lise har udviklet sine arbejdsrelevante færdigheder, således at hun udfører disse opgaver på hendes egen personlige måde; ved at være rolig, have overblik over alle børnene og sørge for, at de alle får noget af spise.

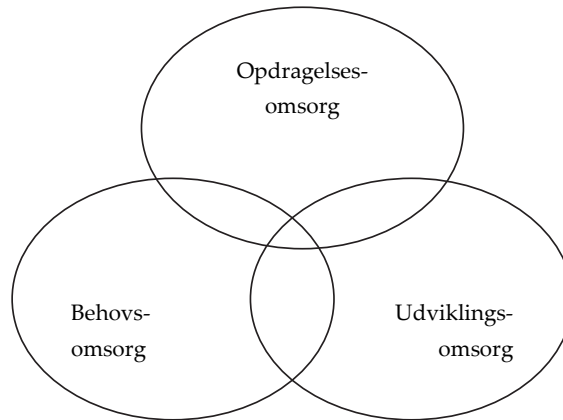
At arbejde som professionel på en døgninstitution kræver således, at de professionelle både kan udføre en lang række praktiske arbejdsopgaver i løbet af dagen og samtidig tage vare på den børnegruppe, som er hjemme den dag; sætte lege i gang, understøtte legene, og hjælpe børnene med alle de små og store hverdagsbehov, som børn nu i almindelighed har. Udefra kan en formiddag eller eftermiddag på en døgninstitution på mange måder ligne en formiddag i en ganske almindelig daginstitution med en gruppe børn, der leger, voksne rundt om børnene, der varetager aktiviteter, frugt og frokost, en skal trøstes, en anden skal have hjælp til toiletbesøg, og der igangsættes leg på legepladsen.

Tættere på kan der imidlertid identificeres tydelige forskelle imellem en dag- og døgninstitution, en forskel der i høj grad knytter an til de professionelle færdigheder i at udøve omsorg for de små anbragte børn. Omsorgen som en professionel arbejdsrelevant færdighed kan indkredses som en helt særlig færdighed udviklet hos de professionelle gennem deres teoretiske viden om udsatte børn og deres arbejdsmæssige erfaringer i det socialpædagogiske arbejde. Tidligere forskning har ligeledes underbygget omsorgens betydning hos de professionelle socialpædagoger, idet selve omsorgsbegrebet på mange måder anses som værende en form for "socialpædagogisk svar" på de anbragte børns problemer (Bryderup et al., 2002, 2003; Kristensen & Andersen, 2006).

Omsorg er imidlertid ikke bare omsorg, men knytter an til forskellige aspekter eller områder af det lille barns hverdagsliv på en døgninstitution, som socialpædagogerne har færdigheder i at tilrettelægge og udføre.

Nygren (1999) har tidligere defineret omsorgsbegrebet som indeholdende tre samtidige aspekter: 1. behovsomsorg, 2. udviklingsomsorg og 3. opdragelsesomsorg, som illustreres i nedenstående figur.

Figur 2.

(Kilde: Nygren, 1999, p. 60).

Inden for den sociokulturelle tradition (Hundeide, 2004; Nygren, 1999) argumenteres der i denne sammenhæng for, at omsorgen for barnet må ses i relation til de specifikke samfundsmæssige krav, som barnet i dets aktuelle livssituation skal forholde sig til. Udvikling er således ikke fastlagt på forhånd, men er knyttet til barnets sociale livsforhold og betingelser (Mathiesen, 1999). I dette perspektiv kan arbejdet med udsatte børn i pædagogisk praksis præciseres til at fokusere på omsorg rettet mod barnets muligheder for udvikling af handleevne i eget liv (Holzkamp, 1998; Dreier, 2001). Socialpædagogerne udfører således hele tiden i deres arbejde forskellige former for omsorg, som tilsammen og hver for sig kan placeres under de tre sammenhængende aspekter.

Socialpædagogen Lise er primærpædagog for en lille dreng, Markus, på snart 3 mdr. Lise bærer rundt på Markus, mens hun ordner morgenens gøremål. Markus virker rolig og tilfreds, han er åben i sit blik, kigger og sutter på sin hånd. Da Lise er færdig med sine gøremål, lægger hun Markus på et tæppe og sætter sig ved siden af ham. Han ligger og kigger nysgerrigt på hende og Lise pludre med ham, giver ham en lille rangle, som ivrigt skal dingle og ringle, mens hun vedbliver at snakke. Kort efter vender Markus hovedet til siden, væk fra Lise, og hun accepterer, at der skal være en pause i snak og øjenkontakt, og Markus ligger blot og sutter på ranglen. Han vedbliver at virke tilfreds og pludre med sig selv.¹⁰

¹⁰ Fra observationsforløb af socialpædagogen Lise på institution nr. 2, afdeling nr.1.

Fra ovenstående eksempel ser vi, hvordan Lise udviser sine færdigheder i at udøve omsorg for den lille dreng Markus afstemt efter, hvad han "fortæller" hende, at han gerne vil sammen med hende. Ovenstående eksempel kunne både være et eksempel på færdigheder i at udøve behovsomsorg forstået således, at Lise ved, at helt små børn grundlæggende har behov for kontakt og interaktion med andre – og altså ikke blot skal ligge stille hen for sig selv – men kunne også være et eksempel på færdigheder i at udvise udviklingsomsorg, idet Lise stimulerer Markus gennem brug af sprog, øjenkontakt, berøring og rangle til at ville noget. I dette tilfælde være nysgerrig og kigge/sutte på ranglen.

Socialpædagogen Grethe har netop afsluttet frokost med en gruppe små børn. Nu er der en såkaldt stilletime, hvilket betyder, at de helt små børn skal sove til middag, mens de to "store" på henholdsvis 4 og 5 år skal ligge og se fjernsyn eller læse alene i en times tid. Grethe putter først den helt lille under dynen og putter dernæst den næste lille dreng på sofaen og sætter hans yndlingsdød på. Han ligger med sin bamse og hygger sig tydeligt ved vores lavmælte oprydning og småsnak. Midt i det hele er han faldet i søvn, og Grethe konstaterer, at formiddagen har taget hans kræfter, mens hun går hen og giver ham et knus og putter et tæppe rundt om ham.¹¹

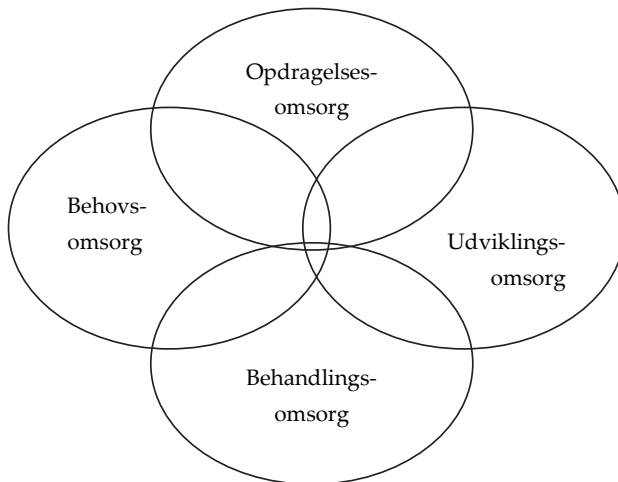
Selvom det ikke er meningen, at den lille dreng på 5 år skal sove til eftermiddag, er det alligevel helt okay for socialpædagogen, idet vi har haft en meget lang formiddag med leg, som har gjort den lille dreng træt. Her ses et eksempel på, hvorledes den lille drengs behov vurderes af socialpædagogen og understøttes gennem hendes handlinger, således at det ikke er reglerne om, hvad børnene skal efter frokost, der sættes i fokus, men derimod den lille drengs træthed.

Tættere på i en analyse af socialpædagogernes daglige arbejde med det enkelte anbragte barn er der imidlertid meget, der taler for, at Nygrens (1999) model over de tre samtidige omsorgselementer kan udvides til at indeholde *fire samtidige elementer*. Det fjerde element kan i denne sammenhæng betegnes som *behandlingsomsorg*. Med betegnelsen behandlingsomsorg henvises til det omfattende socialpædagogiske arbejde, som de professionelle arrangerer og udfører rundt om det enkelte barns tilværelse på døgninstitutionen – hele tiden med fokus på at tilrettelægge, udrede og beskrive barnets udviklingsmuligheder og vanskeligheder. Til dette formål har begge institutioner en lang række procedurer og skemaer, der skal følges og udfyldes under hvert barn, behandlingsmøder, teammøder, supervision med psykologerne og skrivelser, der skal udføres under hvert barn.

¹¹ Fra observationsforløb af socialpædagogen Grethe på institution nr. 1.

For at belyse begrebet behandlingsomsorg og dets sammenhængende betydning med de tre øvrige omsorgsdimensioner kan nedenstående model illustrere dette.

Figur 3.

De professionelle har gennem deres arbejde på døgninstitutionerne udviklet færdigheder i at udføre denne behandlingsomsorg. Færdighederne i behandlingsomsorgen er både forbundet med de professionelles eksplicite teoretiske viden om små børns vanskeligheder og udviklingsbetingelser, men også forbundet til den specifikke praksis, hvori det socialpædagogiske arbejde udføres. Børnene bor således ikke bare på en døgninstitution i en kortere eller længere periode, men skal også udredes og observeres, og det skal gennem de professionelle stuemøder, afdelings- og teammøder planlægges meget nøje, hvad det enkelte barn vurderes at have brug for af støtte og omsorg.

På opslagstavlen på afdelingslederens kontor ser jeg på en oversigt over børnene på afdelingen. Under hvert barns navn står en række beskrivelser af de såkaldte fokusområder, som er knyttet til hvert barn. Hvordan det enkelte barn f.eks. skal vækkes eller puttes i seng, hvad dagen skal indeholde for barnet, og hvordan barnet skal støttes i forskellige opgaver, som f.eks. at spise selv eller komme på toiletet. (Fra observationsforløb på institution nr. 1)

Disse beskrivelser af børnene har taget deres afsæt i drøftelserne af det enkelte barn på afdelings- og stuemøder, herunder hvad barnet vurderes særligt at skulle have hjælp til. Et barn i 5 års alderen er således endnu ikke blevet renlig

og skal derfor hver dag, som en del af behandlingen, støttes til at komme på toilettet, mens et andet barn, der er bange for mørke, altid skal sove med en lille lampe tændt i værelset. Et tredje barn, som er fejlerenæret og både ikke har fået nok mad at spise, da det boede hos moderen, og ligeledes har fået den forkerte mad, skal have nogle bestemte ting med i sin kost i løbet af dagen, så barnet kan få den rette ernæring.

Således peger det empiriske materiale på, at socialpædagogerne hele tiden i deres praksis bevæger sig mellem de fire aspekter knyttet til omsorgsbegrebet (Nygren, 1999). Socialpædagogerne er ikke nødvendigvis opmærksomme på, hvilke aspekter der er i spil i forhold til deres forskellige handlinger og forståelser i forhold til børnene, men er i høj grad opmærksomme på omsorgens betydning, og de arbejdsrelevante færdigheder hos de professionelle er hele tiden rettet mod at udføre omsorgen i praksis

5.4. Socialpædagogik – det tredje analytiske spor

Det tredje analytiske spor, der er trådt frem i datamaterialet, handler om selve socialpædagogikken. Socialpædagogisk arbejde kan i overordnede beskrivelser handle om at tage vare på mennesker, som af forskellige årsager ikke har formået at tage vare på sig selv (Rosendal Jensen, 2006). Men i praksis, der hvor selve arbejdet udføres, rummer socialpædagogisk arbejde mange nuancer og forskellige betoning.

En lang række undersøgelser inden for anbringelsesområdet knyttet til børn og unge har tidligere medvirket til at indkredse socialpædagogikken på døgninstitutioner. Egelund & Jakobsen (2009) belyser f.eks. en række beskrivelser af hverdagsliv på døgninstitution. Med afsæt i 9 døgninstitutioner, alle for børn og unge i alderen 7-18 år, gives der indblik i hverdagslivet, når børn er anbragt på døgninstitution. Egelund & Jakobsens (2009) studie er interessant, fordi det både giver viden om hverdagslivet for anbragte børn og unge, men også på samme tid inddrager en række centrale socialpædagogiske begreber, der tilsyneladende knytter an til, hvad anbragte børn og unge har brug for, f.eks. omsorg, forudsigelighed, tryghed og at skabe relationer til andre både børn og voksne.

Kristensen & Andersen (2006) har ligeledes, belyst ud fra *de professionelle perspektiver*, indkredset, at socialpædagogisk arbejde i sin praktiske udførelse er rettet mod omsorg til børn og unge, som af forskellige grunde har særligt svære livs- og opvækstbetingelser, og at denne omsorg i sin praksis ofte handler om ro, struktur og faste rammer. Dette analyseafsnit vil derfor udforske, netop hvordan socialpædagogisk arbejde tager sin form i praksis, når arbejdet er rettet mod helt små børn.

5.4.1. Ro, struktur og forudsigelighed

Betydningen af ro, struktur og forudsigelige rammer som en grundlæggende del af det socialpædagogiske arbejde står meget centralt i de professionelle socialpædagogers beskrivelser af deres arbejde med de små børn.

En af socialpædagogerne fortæller således:

"... Altså, det er jo stærkt omsorgssvigtede børn, vi ofte har med at gøre, børn som udviklingsmæssigt er under deres alder på alle områder. Når vi tilbyder dem struktur og forudsigelige rammer, så frigir det energi til udvikling." (Interview med socialpædagog, institution nr. 1)

Fra mine observationer på døgninstitution nr. 1 kan jeg indfange fortællingerne om ro, struktur og forudsigelige rammer. Ro, struktur og forudsigelighed handler på en døgninstitution først og fremmest om, at alt foregår på samme måde, hver dag. Der spises morgenmad, frugt, frokost og aftensmad på de samme tidspunkter hver dag. Børnene ved, hvornår det foregår og sammen med hvem af de voksne. Hvert barn ved også, hvad dagen ellers skal bringe; om formiddagen skal foregå på legepladsen eller om mor kommer på besøg.

Struktur, ro og forudsigelighed er også omsorg for barnet udført i praksis af de professionelle. Det empiriske materiale viser i høj grad, hvordan tilrettelæggelsen af hverdagen og forudsigeligheden for det enkelte barn er i centrum. På denne måde viser de professionelle færdigheder i at udøve omsorg sig i det socialpædagogiske arbejde gennem netop disse rutiner og forudsigelige rammer for børnene.

Der er travlt på en døgninstitution, forstået således at der er mange arbejdsopgaver i løbet af en dag for de professionelle; samvær med det enkelte barn, samvær med børnegruppen, aktiviteter der skal tilrettelægges og udføres, og møder der skal afholdes med samarbejdspartnere, forældre og kollegaer.

En indkredsning af socialpædagogik handler således også om at se denne travlhed, og samtidig se at det socialpædagogiske arbejde er karakteriseret ved netop dette forhold, at døgninstitutionen er de små børns hjem enten for en kortere eller længere periode. Dernæst er det socialpædagogiske arbejde også karakteriseret ved mange forskellige opgaver forbundet hertil; et lille spædbarn bliver hentet på hospitalet, er kun tre dage gammelt og bliver fjernet fra sine forældre allerede ved fødslen, et andet barn ankommer akut om natten, 4 år gammel, og skal bo på døgninstitutionen i en ukendt tidsperiode, mens et tredje barn ankommer 5 år gammel sammen med sine tre ældre søskende – alle fire børn er meget kede af det, græder meget og vil hjem til deres mor og far.

Travlheden og de mange og ofte komplekse arbejdsopgaver kan måske medvirke til at belyse betydningen af ro, struktur og forudsigelighed i forhold til de børn, der bor på institutionen. Det handler om at skabe ro og forudsigel-

lighed for børnene, så de ikke oplever denne travlhed, men så absolut også argumenteret i forhold til, at børnene ofte kommer fra kaotiske og uforudsigelige familieforhold, som har haft betydning i forhold til børnenes udviklingsmuligheder.

"ja... de (børnene) kommer ofte fra familier, hvor der er kaos og uro. Hvor der ikke er tid nok eller mad nok, og hvor forældrene ikke har overskud til børnene." (Fra fokusgruppeinterview på døgninstitution nr. 2 med socialpædagerne)

Nedenstående beskrivelse er et eksempel på en dagligdag, og hvordan denne er organiseret på afdelingen for børnene og de voksne med afsæt i et praksiseksempel på, hvordan ro og struktur forvaltes i forhold til at skabe rammer for udvikling.

Cirka kl. 07.00 vækkes børnene.

Der spises morgenmad og de børn, der skal i institution eller skole, følges af sted.

De små børn, der er hjemme om formiddagen, leger i stuen eller på legepladsen.

Ved 10.00-tiden er der formiddagsfrugt, og der leges indtil frokost, som er ca. 11.30.

Efter frokost er der "stilletime", som for de mindste betyder, at der soves til middag, og for de lidt større børn, at de ser fjernsyn eller ligger og læser alene eller sammen med en voksen.

Om eftermiddagen er der forskellige aktiviteter med børnene, enten hver for sig eller sammen.

De børn, der har været i institution eller skole hentes, og der hygges med frugt og leg.

Der er aftensmad kl. 17.30 og aftenhygge med børnene, indtil de skal puttes i seng mellem kl. 19.00 og 20.00. (Beskrivelse fra døgninstitution nr.1)

Under hvert enkelt barn er der f.eks. også detaljerede beskrivelser af, hvordan de skal puttes i seng, således at rytmer og rutiner fastholdes, selvom der er vikar på arbejde.¹²

Nedenstående eksempel er hentet fra de beskrivelser, der er opsat om den lille dreng Markus og hans rutiner ved sengetid.

"Markus er 1 ½ år gammel. Han puttes i seng ca. kl. 19.00 af en voksen. Han får 100 ml skummetmælk i flaske. Han ligger i sin seng og drikker af flasken. Den

¹² Dagsbeskrivelse fra institution nr. 1, der hænger ved siden af køleskabet i køkkenet.

voksne sidder ved siden af sengen, mens han drikker sin flaske. Så puttes dynen om Markus, og der siges godnat.” (Institution nr. 1)

Ro, struktur og forudsigelighed er både en grundlæggende del af forståelsen af, hvordan socialpædagogisk arbejde skal udføres i hverdagen, men er også samtidig forbundet til den specifikke omsorg for barnet. Det enkelte lille barn skal ikke opleve forvirring og utryghed om, hvem der tager sig af det, hvordan det skal puttes i seng, eller hvornår det er spisetid. Som beskrevet i det forrige afsnit under indkredsningen af de professionelle socialpædagogers kompetencer blev et omsorgsbegreb introduceret, der rummer fire samtidige aspekter med inspiration fra Nygrens (1999) omsorgsbegreb. De fire samtidige aspekter, henholdsvis behovsomsorg, opdragelsesomsorg, udviklingsomsorg og det fjerde og sidste aspekt behandlingsomsorg genfindes i netop betydningen af denne ro og struktur i hverdagen.

”... ja, når der har været al den uro i hans (barnets) liv, har der slet ikke været tid til udvikling. Han har brugt al sin energi på at håndtere uroen og holde styr på det hele, så der har slet ikke været plads til hans udvikling...”. (Fra interview med socialpædagog, institution nr. 1)

De fire aspekter i omsorgsbegrebet, men især aspektet behandlingsomsorg, kan således i denne sammenhæng ses i forhold til de måder, hvorpå socialpædagogerne grundlæggende anskuer hverdagens tilrettelæggelse for det enkelte barn ud fra denne behandlingsomsorg, som i praksis viser sig ved bl.a. hele tiden at skabe struktur og forudsigelighed.

”Barnet: Skal vi have frugt nu?”

Socialpædagogen: Ja, det skal vi – det får vi jo hver eftermiddag ikke?”

Barnet: Jaaaa (barnet ser ud til at tænke længe over dette, mens socialpædagogen tålmodigt står ved siden af hende)

Socialpædagogen: Ja, men så skal vi også have frugt i dag nu”. (Fra observationsforløb på døgninstitution nr. 2, afdeling 2)

Fælles for begge døgninstitutioner er, at det socialpædagogiske arbejde er bygget op med særlig fokus på, at barnet har en såkaldt kontaktpædagog. En kontaktpædagog er på mange måder ”barnets advokat”, som en af socialpædagogerne fortæller mig og kan samtidig anskues som endnu et socialpædagogisk

eksempel på, hvordan ro, struktur og forudsigelighed udføres i praksis. Kontaktpædagogen er den person, som er gennemgående og medvirker til at hjælpe barnet til overskuelighed og til at forstå, hvad dagen bringer. Det er også den person, som tager vare på alle barnets behov, uanset om det handler om at holde styr på store mængder legetøj, tøj, fødselsdage, eller om det handler om at planlægge barnets ophold på døgninstitutionen, møder med sagsbehandlere, psykologer, psykiater og samarbejde med forældre. Denne kontaktpædagogopgave spænder således vidt og rummer alle mulige både praktiske, formelle og relationsmæssige opgaver.

Bagved denne kontaktpædagogfunktion kan der identificeres en række teoretiske overvejelser om børns udvikling og trivsel, som på forskellig vis danner grundlag for tilrettelæggelsen af det socialpædagogiske arbejde med afsæt i kontaktpædagogfunktionen. Det relationelle aspekt er afgørende for forståelsen af, at det lille barn skal forholde sig til en bestemt voksen under anbringelsen. På institution nr. 2 er det relationelle aspekt især betonet teoretisk med afsæt i Sterns (1985) teori om det lille barns selvudvikling, som foregående gennem en tæt relation med den primære omsorgsperson (i Sterns teori, især med afsæt i moderen). Men i et teoretisk perspektiv kan der også indfanges aspekter af Bowlbys (1988) tilknytningsteori, hvor netop betydningen af barnets tilknytning til den primære omsorgsperson i barnets tidlige leveår antages at have vigtige funktioner for barnets udviklingsmuligheder.

Denne relation skal i en socialpædagogisk sammenhæng hjælpe barnet i sin udvikling, først og fremmest ved at barnet ikke skal koncentrere sig om at forholde sig til alt for mange forskellige voksne, men også at barnet kan udvikle en tilknytning til en voksen, som tager vare på barnets hverdag og udvikling.

Og børnene har tilsyneladende godt styr på, hvem der er dets kontaktpædagog. I hvert fald når de er kommet i en alder, hvor de sprogligt kan italesætte dette over for den voksne, dog uden at bruge ordet kontaktpædagog:

"Barnet: Du hjælper mig?"

Socialpædagogen: Ja, det gør jeg – det kan du tro.

Barnet: Det er ikke... (navnet på en anden voksen), der skal hjælpe mig?"

Socialpædagogen: Nej, det er det ikke. Det er jo mig, der skal hjælpe dig.

Barnet: Ja, ja det er det (barnet ser glad ud og smiler over hele hovedet).

Socialpædagogen: Det ved du da også godt, ikke?"

Barnet: Jo griner barnet.

Socialpædagogen: Så du skulle bare lige være sikker?(smiler til barnet)

Barnet: Ja!” (Fra observationsforløb på døgninstitution nr. 2, afdeling 2)

Men der er også meget, der tyder på, at børnene i høj grad selv vælger, hvem de bliver glade for af de voksne, uanset hvem der så ellers er kontaktpædagog for barnet. Nogle voksne er dejlige at sidde på skødet af og få en masse knus, og nogle voksne er gode til at lege og grine sammen med.

En socialpædagog, som ikke er kontaktpædagog for en lille pige, er ved at afslutte sin arbejdsdag. Socialpædagogen sidder sammen med den lille pige og er ved at sige farvel. Barnet forsøger med stor koncentration at få styr på, hvornår pædagogen kommer igen. Kommer du og vækker mig? Kommer du og spiser morgenmad med mig? Er du her i morgen eftermiddag? (Fra observationsforløb på døgninstitution nr. 1)

Fra ovenstående observationsforløb har den lille pige og socialpædagogen været sammen hele formiddagen og leget på legepladsen. Der er blevet leget og grinet meget, og uddelt mange knus. Den lille pige er tydeligvis meget glad for socialpædagogen, og der er hygge med pandekager i legehuset og masser af snak sammen.

For børnene er de andre børn vigtige, men det er de voksne sandelig også. Det er muligheder for leg og hygge og for snak og samvær, muligheder for deltagelse i fællesskabet og for at høre til. Således bevæger børnene sig, uanset kontaktpædagogfunktionen, tilsyneladende på tværs af institutionen – for institution nr. 2's vedkommende også på tværs af afdelingerne. Et barn, der bor på den ene afdeling, vil gerne ned og spise til frokost på den anden afdeling, hvor socialpædagogen Lise er på arbejde. Det bliver der sagt ja til, og drengen sidder med og hygger sammen med Lise.

At være barn på en døgninstitution betyder således, at der er både børn og flere voksne, som man kan være sammen med. Nogle er gode at lege med, og andre er gode at sidde på skødet af og få læst en historie højt. Der er således flere steder, man kan få nærhed og hygge, flere steder der er en leg i gang, som man kan prøve at komme med i, og flere steder man kan få trøst, hvis der er behov for det.

5.4.4. Socialpædagogisk arbejde med børnene, er også at arbejde med børnenes forældre

Når små børn er anbragt på døgninstitution, står arbejdet med deres forældre meget centralt i det socialpædagogiske arbejde. Forældrenes betydning ses både i socialpædagogernes fortællinger, i hverdagen sammen med børnene og på børnenes værelser, hvor der hænger billeder af far og mor og andre familiemedlemmer.

På flere måder kan det socialpædagogiske arbejde med børnene i relation til deres forældre indfanges på en henholdsvis *direkte måde* og en *indirekte måde*. Den direkte måde knytter an til samtaler mellem børn og voksne om børnenes forældre, forældrenes besøg og forældrenes holdninger og forståelser om deres børns anbringelse. Den indirekte måde viser i højere grad hen til, at forældrene hele tiden er til stede mellem barnet og den professionelle, vel og mærke uden at være der rent fysisk.

På den såkaldte direkte måde kan forældrenes tilstedeværelse hele tiden genfindes i de professionelle socialpædagogiske arbejde. Først og fremmest kan dette ses gennem interviewmaterialet med de professionelle.

I de professionelle fortællinger om børnenes forældre genfindes i høj grad en lang række af de eksisterende forskningsmæssige fund om anbragte børns forældre. Det er således forældre, som på forskellig vis har haft det meget svært i deres tilværelse. Det er ofte mor alene med en eller flere børn og med omsorgsopgaver, som hun ikke har magtet at tage vare på. Det er også forældre, hvor deres liv har været præget af psykisk sygdom, misbrug eller vold, og familier, som er flyttet meget rundt uden fast bopæl eller fast tilknytning til arbejdsmarked. De professionelle beskrivelser stemmer således overens med en lang række af de forskningsundersøgelser, der netop har indkredset anbragte børns forældre og deres ofte meget store vanskeligheder med at finde fodfæste i tilværelsen (Christoffersen, 1999; Egelund et al., 2004, 2008; Andersen et al., 2010; Petersen, 2010).

"Ja, hun (moren) kunne slet ikke overskue at passe sine børn (3 børn). Hun har flyttet meget, og børnene har været helt overladt til sig selv, mens mor ikke har haft overskud... Den mindste har ligget meget for sig selv i sengen med en flaske og er slet ikke blevet stimuleret. Men altså, mor er meget glad for sine børn, hun har bare ikke kræfterne vel... (Fra observationsforløb på institution nr. 1)

I disse fortællinger indfanges også den forståelse, der handler om, at når forældre ikke kan tage vare på deres børn på en tryk og hensigtsmæssig måde for barnets udvikling, afstedkommer det en risiko for udviklingsvanskeligheder hos barnet, både socialt, emotionelt og kognitivt, uanset om dette betegnes omsorgssvigt (Killén, 1996, 2002) eller en opvækst præget af risikoudvikling (Rut-

ter, 1985, 2000). På samme tid tegner der sig et billede af, at disse forhold, som forældrene har givet deres børn, ikke er fordi, forældrene er dårlige forældre, der ikke vil deres børn det godt – måske snarere tværtimod. Det er forældre, som har det meget svært i deres tilværelse og derfor ikke magter at give barnet et ordentligt barndomsliv.

De professionelle håndterer således forståelserne af børnenes forældre som forældre, der i en kortere eller meget lang periode ikke kan tage vare på deres barn, hvorfor de professionelle søger at give barnet det, som mangler, således at barnet kan komme i god trivsel og udvikling. Denne forståelse kan på den ene side virke ganske paradoksal set i forhold til, at en stor del af de anbragte børn ikke kommer hjem til forældrene igen efter en anbringelse på institutionen, men derimod videre i plejefamilie eller på socialpædagogisk opholdssted, men ser på samme tid ud til at anerkende, at de vigtige voksne for barnet, netop er barnets forældre, og samværet med forældrene er vigtige for det lille barn.

Denne vigtighed ses i forhold til de mange stunder i løbet af dagen, hvor samtaler mellem den professionelle og et barn på forskellig vis handler om forældrene.

"Det lille barn: Den har jeg fået af min mor.

Socialpædagogen: Ja, det ved jeg godt. Den er rigtig fin. Det er godt mor ved, du er glad for lyserød.

Det lille barn: Ja ja, jeg elsker lyserød – det ved min mor (smiler stort)." (Fra observation på institution nr. 1)

Det er også tydeligt, hvem børnenes forældre er, når man kigger på børnenes værelser. Over de små senge hænger der billeder af far og mor, søskende og bedsteforældre, postkort fra ferie og tegninger, børnene har tegnet. Forældrene er hele tiden til stede, også når de ikke rent fysisk er der.

"Socialpædagogen: Var det dejligt at være sammen med mor i går?"

Det lille barn: Ja, vi legede med Lego.

Socialpædagogen: Det lyder dejligt. Byggede I et hus?"

Det lille barn: (tænker tilsyneladende længe) Nej nej vi kørte med tog." (Fra observation på Institution nr. 1).

Socialpædagogisk arbejde med små børn på døgninstitution omfatter også en lang række opgaver i relation til forældrene. De professionelle på begge institutioner fortæller således om en lang række opgaver. Disse opgaver spænder over et bredt spektrum – lige fra overvåget samvær mellem børn og forældre til aktivt at støtte og hjælpe forældre med omsorgs- og udviklingsopgaver i forhold til børnene. Det kan også være at forberede barnet på, at i morgen kommer mor på besøg fra kl. 10.00-11.00, hjælpe barnet med at huske det og forberede sammen med barnet, hvad der skal foregå, når mor kommer, men absolut også at være tæt på barnet, når mor igen skal forlade institutionen.

Selvom børnenes forældre således ikke er hver dag på institutionerne, så er socialpædagogisk arbejde med små børn på døgninstitution absolut også at arbejde med forældrene, ofte uden forældrene rent fysisk er til stede, og at arbejde med børnene og deres relationer og forståelser af deres forældre. Altså på en såkaldt indirekte måde.

To små piger sidder og leger sammen. En socialpædagog åbner døren og siger, at den ene piges mor er i telefonen og gerne vil sige hej til hende. Pigen siger nej, hun vil ikke tale med sin mor. Pædagogen prøver forsigtigt at spørge igen, om hun er sikker på det, og pigen holder fast. Hun vil ikke tale med sin mor. Da pædagogen er gået, bryder pigen i gråd og lægger sig ned på gulvet, hvor hun græder meget. Den anden pædagog, som har været på stuen hele tiden, sætter sig ned ved siden af pigen og spørger, om hun fortrød, at hun ikke fik sagt hej til sin mor, og om de skal ringe hende op sammen. (Fra observation på institution nr. 2, afdeling 2)

I ovenstående eksempel ses, hvorledes forældrene er til stede i barnets anbringelse, også selvom de ikke er der rent fysisk, og hvorledes socialpædagogen er opmærksom på dette og forsøger at hjælpe barnet med at håndtere det særligt svære i forhold til moderens telefonopringning.

I et forskningsmæssigt perspektiv er arbejdet med børnenes forældre som en grundlæggende del af socialpædagogisk arbejde et relativt uudforsket område (Petersen, 2010), og især i forhold til teoretisk udvikling af socialpædagogik med små børn, der er anbragt uden deres forældre. Vi ved således kun ganske lidt om, hvad børn i den alder tænker om det forhold, at de er anbragt og er adskilt fra deres forældre, og vi ved i samme forbindelse også kun meget begrænset, hvordan de professionelle socialpædagoger arbejder med forældre, når børnene er anbragt, vel og mærke uden forældrene.

Højberg (2006) er en af de få, der har bidraget med et særskilt blik på betydningen af forældrenes opfattelse af anbringelsesprocessen, herunder at afdekke betydningen af disse bevægelser og barnets mulighed for at indgå i og profitere af professionel omsorg.

Teoretisk tager Højberg afsæt i en udviklingspsykologisk teoriramme med særskilt fokus på tilknytningsteorien, der fokuserer på betydningen af børns tilknytning til forældre (eller andre stabile omsorgspersoner) som grundlaget for en sund personlighedsudvikling. Højbergs fokus er således at indfange de interaktioner, der foregår mellem barn og omsorgspersoner i anbringelsesprocessen med fokus på de tilknytningsmuligheder, der er til stede for barnet i anbringelsen.

Højberg konkluderer ud fra undersøgelsen, at forældrenes opfattelse og vurdering af barnets anbringelse har stor betydning for barnets udvikling og tilknytningsmuligheder gennem anbringelsesforløbet. Hertil belyses, hvorledes forældrenes oplevelser af barnets anbringelse uden for hjemmet kan bevæge sig fra uenighed til accept. Når forældrene opdager, at det er godt for barnet at være tilknyttet flere omsorgspersoner i anbringelsen, kommer det barnets udvikling til gode.

Samarbejdet mellem pædagoger og forældre viser sig at være en meget vigtig faktor i barnets udviklingsmuligheder – især at pædagogen har en vigtig rolle som *kontaktformidler* mellem barn og forældre. Opgaverne i denne kontaktformidling handler både om at etablere kontakt mellem barn og forældre i anbringelsen og om at være et bindeled og den, der følger barnet i kontakten og samværet med forældrene, hvis dette vurderes relevant.

Højbergs (2006) fund peger på, at der er behov for i langt højere grad at sætte fokus på betydningen af forældrene i barnets anbringelse, mens barnet lever på døgninstitutionen, og ligeledes at sætte fokus på den betydning arbejdet med forældrene har for den socialpædagogiske praksis.

Kapitel 6

6.1. Opsamling af projektets resultater

Det overordnede formål med forskningsprojektet har været at skabe viden om den måde, de professionelle socialpædagoger arbejder på, når de arbejder med helt små børn anbragt på døgninstitution. Dette formål er empirisk udforsket gennem et mindre kvalitativt studie på to døgninstitutioner, hvor der er foretaget fokusgruppeinterview med socialpædagoger, ledelse, psykologer og socialrådgivere samt observationer af socialpædagogernes arbejdsdage. Teoretisk har både projektet og rapportens formidling taget afsæt i et såkaldt børneperspektiv (Højholt, 2001, 2011; Kousholt, 2005; Petersen, 2009), der er optaget af at forstå og udforske børns liv, deres tanker og handlinger med afsæt i netop børnenes perspektiv.

Et børneperspektiv åbner imidlertid også mulighed for at inddrage de voksne rundt om børnene og deres tanker og handlinger i arbejdet med børnene, og denne rapport har således givet en stemme til de professionelle socialpædagoger, der arbejder med helt små børn, når børnene er anbragt i kortere eller længere periode på døgninstitution.

På denne måde har forskningsprojektet og denne rapports formidling også haft et samtidigt dobbelt formål. På den ene side at udforske, hvordan professionelle socialpædagoger arbejder med helt små børn anbragt på døgninstitution. På den anden og samme side at udforske små børns liv ud fra et børneperspektiv, når børns liv leves i kortere eller længere perioder på døgninstitution.

Forskningsprojektet har med afsæt i det overordnede formål udforsket, hvilke kompetencer socialpædagoger er i besiddelse af i relation til arbejdet med anbragte børn på døgninstitution. Og i forlængelse heraf om der kan identificeres særlige betydningsfulde socialpædagogiske indsatser direkte knyttet til små børn anbragt på døgninstitution.

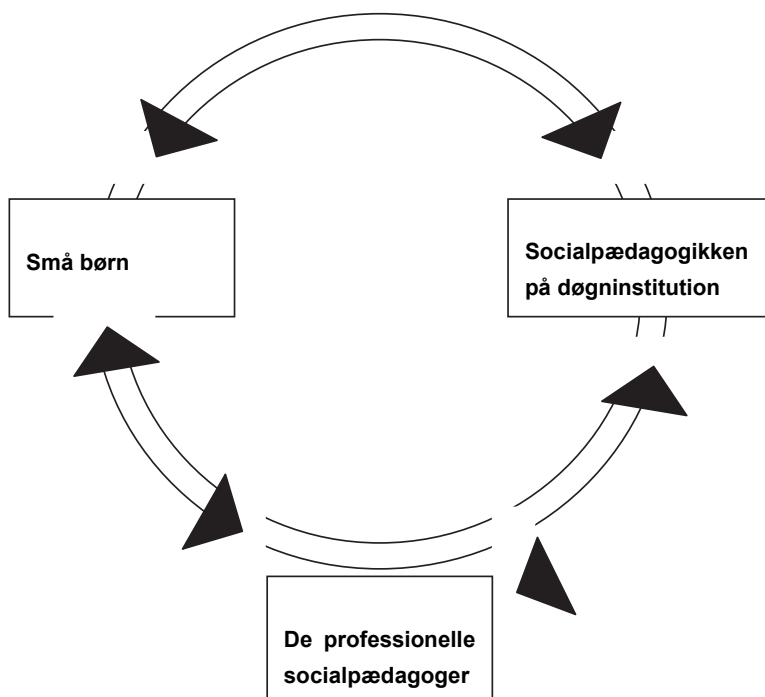
Under dette afsluttende opsamlende kapitel samles der op på forskningsprojektets resultater, der fordeler sig under tre afsnit, der følger de tre sammenhængende spor, som det empiriske materiale har belyst.

Når der argumenteres for tre sammenhængende spor, er det med afsæt i projektets teoretiske og empiriske perspektiver (Højholt, 2001, 2011; Kousholt, 2005; Petersen, 2009, 2011a). De professionelle socialpædagogers handlinger og

forståelser af børnene er tæt forbundet til de muligheder, det enkelte barn har for udvikling i anbringelsesforløbet på døgninstitutionen. Børnenes vanskeligheder og udviklingsmuligheder ansues således ikke i et børneperspektiv som noget iboende og uforanderligt, men derimod som noget, der hele tiden foregår i samspil med andre børn og voksne på døgninstitutionen, og det socialpædagogiske arbejde har betydning for barnets muligheder for deltagelse og udvikling.

Nedenstående figur viser, hvorledes de tre samtidige spor i det empiriske materiale er forbundet med hinanden.

Figur 4.

6.2. Små børn anbragt på døgninstitution

Små børn anbragt på døgninstitution er tilsyneladende en meget sårbar gruppe af børn, der bærer på rigtig mange og alvorlige vanskeligheder, som ofte er opstået, inden anbringelsen er iværksat. Som belyst i kapitel 2 er der med afsæt i den eksisterende forskning knyttet til udsatte børn og børn, der anbringes, indkredset en lang række problemstillinger, som denne gruppe børn bærer på, ofte med afsæt i forældrenes vanskeligheder. Således er det især forældrenes socioøkonomiske forhold, herunder manglende tilknytning til uddannelse og arbejdsmarked samt forhold som vold, misbrug og psykisk sygdom, der i høj grad karakteriserer forældrenes vanskeligheder.

Andersen et al. (2010) har endvidere indkredset en række forhold og faktorer, der angives at føre til anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. Her fastslås det, at forældrenes socioøkonomiske forhold ikke kan forudsige en anbringelse, men mødre, som er enlige eller har en fængselsdom, har til gengæld større risiko end andre, for at barnet anbringes uden for hjemmet. Børnegruppen inddeles i tre aldersgrupper; førskolebørn (0-6 år), skolebørn (7-12 år), og teenagere (13-17 år), og der er tilsyneladende en stor forskel i anbringelseshypothese og mønster i relation til de tre aldersgrupper. I nærværende sammenhæng, hvor fokus er de helt små børn, viser Andersen et al.'s (2010) undersøgelse, at de mest markante forskelle for børn i aldersgruppen 0-6 år, sammenlignet mellem gruppen af anbragte og ikke-anbragte børn, knytter an til mødrenes arbejdsmarkeds- uddannelses- og familiestatus samt fædrenes indtægt. Disse faktorer er således dem, der slår stærkest igennem som baggrundsfaktorer for børn, der anbringes uden for hjemmet i førskolealderen.

Tættere på med afsæt i de professionelle socialpædagogers fortællinger om de små børn og deres livsforhold genfindes de ovenfor beskrevne forhold og faktorer, om end med mere detaljerede beskrivelser af små børn, som allerede har haft det rigtig svært i deres relativt korte liv. Her er der beskrivelser af et lille barn, som har oplevet vold i hjemmet mellem forældrene, helt fra det var spædt, og selv har været udsat for vold, og der er små søskende, som har været alene med deres mor, som ikke har magtet at give omsorg, men i høj grad overladt de små børn til sig selv, således at de blot har ligget i en seng med en flaske uden at få skiftet ble og få ordentlig mad. Og der er en søskendeflok, som er anbragt sammen, idet moderen er psykisk syg og ikke har kunnet tage vare på omsorgen for børnene.

Ligeledes viser analysens første spor også, at der er forskelle i kommunernes anbringelsespraksis, således som dette tidligere er belyst hos Andersen et al. (2010). På døgninstitution nr. 1 anbringes således flest børn, når de er i 3-4 års alderen, og cirka halvdelen af disse børn kommer fra en tidligere anbringelse i plejefamilie, hvor anbringelsesforløbet af forskellige årsager er brudt sam-

men. På døgninstitution nr. 2 modtager de imidlertid også meget små eller helt spæde børn, som således er en såkaldt førstegangsanbringelse, men også en stor gruppe af børn med anden etnisk baggrund end dansk, hvor flere søskende ofte anbringes på samme tid.

Børns liv, når de anbringes og lever på døgninstitution, ser overordnet meget identisk ud i beskrivelserne af anbringelsesårsager og i beskrivelserne af børns vanskeligheder. Således knytter en lang række af socialpædagogerne fortællinger an til børn, som er i krise, når de anbringes, og som på mange områder er tilbage i udvikling grundet omsorgssvigt og manglende stimulation både psykisk og fysisk.

Tættere på er hvert barneliv imidlertid meget forskelligt og individuelt (Højholt, 2001; Petersen, 2009) og gives meget forskellige betingelser og muligheder for deltagelse og udvikling. To børn, der begge er anbragt, som er på samme alder og har samme køn, har således to vidt forskellige børneliv. Mens den ene hele tiden søger at deltage i fællesskabet sammen med de voksne, inviterer til leg med de andre børn og søger knus og hygge hos de voksne, er den anden stille og indadvendt, holder sig for sig selv og deltager i fællesskabet ved at kigge stille på de andre. Børnene mødes således også på forskellige måder både af de andre børn og de voksne, og det giver vanskeligt mening at tale om, at alle børns liv, når det leves på døgninstitution, er identisk.

Selv om der er tale om små børn, nogle af dem så små, at de endnu ikke kan tale eller gå, så er der meget, der taler for, at børn er meget optaget af at deltage og være sammen med andre børn som en grundlæggende del af det sociale praksisfællesskab. Tidligere forskning inden for anbringelsesområdet har netop betonet de andre børns betydning i anbringelsen som legekammerater og som netværk, men der har i disse undersøgelser været tale om børn i alderen 7 år og opefter (Stokholm, 2006; Schwartz, 2007). I nærværende sammenhæng, hvor fokus er på børn i alderen 0-6 år, er der imidlertid meget, der taler for, at de samme forhold gør sig gældende. Således indkredser observationsforløb fra begge institutioner, at børns hverdagsliv i høj grad er forbundet til samværet med andre børn og både udgør betingelser og muligheder for leg, samvær og glæde, men sandelig også for vrede, irritation og gråd. To piger leger sammen med deres legesager og hygger, mens de planlægger legen og aftaler, at de er rigtig gode venner. Et andet sted vækker de andre børn tydelig irritation, fordi de kravler ind i legehuset, hvor barnet sidder sammen med den voksne og "spiser pandekager". Der skældes ud, og de andre børn formentes adgang til legehuset. Disse eksempler medvirker til at belyse, at samværet med andre børn på godt og ondt har betydning for et barns hverdagsliv – det skaber mulighed for leg og hygge, men også for læring og deltagelse i fællesskabet (Højholt, 2001, 2005).

6.3. De professionelle socialpædagoger

Analysernes andet spor knytter an til de professionelle socialpædagogers kompetencer analyseret med afsæt i Nygrens (2004) teori om arbejdsrelevante kompetencer primært i relation til dimensionerne arbejdsrelevante kundskaber og arbejdsrelevante færdigheder. Her medvirker det empiriske materiale til at indkredse, at kundskaber, i denne sammenhæng forstået som eksplicit teoretisk viden (Nygren, 2004), i høj grad er et vigtigt fagligt område for de professionelle socialpædagoger såvel som hos ledelsen. Således deler begge institutioner *på tværs* af hinanden en stærk betoning på betydningen af at forstå små børn i relation til udvalgte psykologiske teorier, således at den professionelle viden ikke blot gribes i luften så at sige, men i høj grad begrundes med afsæt i specifikke teoretiske perspektiver. På tværs af begge institutioner deles også en lang række af de udvalgte teorier, som anvendes til at belyse det socialpædagogiske arbejde med de små børn.

De professionelle viden om små børn trækker på stærke udviklings- og klinisk psykologiske forståelsesrammer, især med afsæt i Bowlby (1988), Stern (2001) og andre af de klassiske udviklingspsykologiske teorier inden for objektrelationsteoriens traditioner. Der fremtræder også elementer af systemisk teori og tænkning og betydningen af positiv fokus på barnet og familiens ressourcer, men stærkest i både de professionelle eksplicite viden såvel som i de professionelle fortællinger om børnene, træder de klassiske forståelser af børns udvikling frem.

Disse forståelser af børn, barndom og udvikling medvirker til at skabe nogle bestemte billeder eller fortællinger om børn, som også skaber grundlag for det socialpædagogiske arbejde i praksis. Det er børn, som på mange områder har det rigtig svært, og som er sårbare i deres udviklingsmuligheder som følge af en ofte meget vanskelig start på tilværelsen i form af f.eks. omsorgs- svigt, vold og misbrug i familien. Disse forståelser af børn og barndom lægger sig tæt op ad de måder, hvorpå det socialpædagogiske arbejde organiseres.

De professionelle færdigheder handler både om færdigheder i at udføre og tilrettelægge socialpædagogisk arbejde i ofte meget komplekse sammenhænge præget af udfordringer og dilemmaer såvel som færdigheder i at udøve omsorg for det enkelte barn. Således viser især observationerne af de professionelle, hvorledes en arbejdsdag på en døgninstitution er præget af mange arbejdsopgaver. Der er de direkte omsorgsopgaver knyttet til hvert enkelt barn, der skal op og have morgenmad og tøj på, af sted i daginstitution eller blive hjemme og lege. Men der er også en lang række møder med samarbejdspartnere, f.eks. forvaltning, daginstitution eller skole, samarbejde med forældre og en lang række interne møder, hvorunder det socialpædagogiske arbejde hele tiden er under udvikling og diskussion.

Disse færdigheder i en kompleks hverdag udføres hele tiden med fokus på det barn eller de børn, som er hjemme den dag, og hvis omsorg skal varetages. Dette fund viser specifikt hen til, at de professionelles kompetencer udfoldet i en konkret praksis er betinget af, hvilke krav og betingelser der karakteriserer den specifikke praksis, hvorunder den professionelle udfører sit arbejde.

Hermed fastholdes et empiriske blik for, at de professionelles handlekompetencer altid er situeret i en social praksis og udvikles under en specifik kravstruktur (Lave, 2002; Lave & Wenger, 2004; Wenger, 2004; Nygren, 2004; Nygren & Fauske, 2004). Nygren (2004) anvender betegnelsen kontekstspecifikke handlekompetencer, der viser hen til, at de krav og opgaver, der skal løses i praksis, er forskellige og således stiller krav om, at de professionelle udvikler forskellige handlekompetencer.

For socialpædagogen på institution nr. 1 ser hverdagen anderledes ud, end den gør for socialpædagogen på institution nr. 2., og derfor er det også forskellige aspekter af de professionelles færdigheder, der træder frem, netop fordi de er kontekstspecifikke. Socialpædagogen i institution nr. 1 er typisk hjemme på institutionen med 4 børn i alderen 1-4 år. De fire børn kan og vil meget forskellige ting og lege i løbet af formiddagen, og socialpædagogen har rigtig travlt, indtil det bliver frokost, med at lege sammen med børnene. Her skal socialpædagogen således kunne se og tilrettelægge, hvilke lege det enkelte barn kan og vil, og udføre disse sammen med barnet. Dette er ikke en fastlagt og entydig opgave, men veksler i perioder, afhængigt af om de børn, der er anbragt, er hjemme eller i daginstitution i løbet af dagen.

På institution nr. 2 har socialpædagogen et lille spædbarn, som hun skal tage sig af. Her er færdighederne således forbundet til at kunne udøve omsorg for det helt lille spæde barn, der ligger på et tæppe ved siden af socialpædagogen og betragter de små tøjfigurer, som dingler stille over hovedet. Her er stille, og socialpædagogen sørger hele tiden for at være ved siden af det lille barn og holde ro omkring det, mens hun nusser og snakker stille.

Karakteristisk for begge døgninstitutioner er, at opgaver hele tiden skifter, nye børn kommer til og andre børn flytter. I en periode har institutionerne måske børn, der er relativt gamle og har brug for at lege, og i andre perioder er børnene mindre og skal bruge meget tid på at sidde på skødet, have skiftet ble og mades. Disse skift vidner om, at socialpædagogers kompetencer hele tiden udføres i skiftende og travle sammenhænge.

På samme tid viser analyserne også hen til, at de professionelles færdigheder i høj grad er baseret på at udføre og udvise omsorg for de små børn. Med afsæt i Nygrens (1999) omsorgsbegreb, som bestående af tre samtidige aspekter; henholdsvis behovsomsorg, opdragelsesomsorg og udviklingsomsorg, viser analyserne hvorledes de professionelle hele tiden bevæger sig mellem de tre aspekter knyttet til det enkelte barn. Et fjerde aspekt i omsorgsbegrebet er imid-

lertid trådt frem i relation til de professionelle færdigheder i socialpædagogisk arbejde, i denne sammenhæng betegnet som behandlingsomsorg. Denne behandlingsomsorg danner på mange måder grundlag for hele omsorgsbegrebet på institutionerne og er forbundet både til de professionelle arbejdsrelevante kundskaber såvel som til de handlinger, de professionelle udfører i arbejdet med det enkelte barn.

Behandlingsomsorg hviler således på de eksplicite teoretiske forståelser, som socialpædagogerne arbejder ud fra, som f.eks. at børnene, der anbringes, har store udviklingsmæssige vanskeligheder eller er i risiko herfor, hvorfor omsorgen ikke blot gives tilfældigt og ureflekteret, men i høj grad som en grundlæggende behandlingsmæssig del af det socialpædagogiske arbejde. Der eksisterer en lang række procedurer og handlinger på begge døgninstitutioner, som socialpædagogerne arbejder efter i forhold til hvert enkelt barn. Børnene skal udredes og observeres, der skal foretages beskrivelser ud fra en række fastlagte rammer, og der skal skrives behandlingsplaner, udviklingsplaner og fokusområder for det enkelte barn. At udrede et barn og beskrive barnets vanskeligheder handler ikke kun om selve arbejdet på døgninstitutionen, men viser også hen til et mere fremadrettet perspektiv for barnets videre anbringelsesforløb. Det er meget vigtigt for de professionelle socialpædagoger, at barnet anbringes det rigtige sted, når barnet forlader institutionen. Det er således ikke lige meget med afsæt i barnets behov og vanskeligheder, om barnet skal i plejefamilie, på et socialpædagogisk opholdssted eller hjem til forældrene igen. På mange måder kan aspektet behandlingsomsorg således siges at rumme netop dette fremadrettede perspektiv i forsøget på at støtte og hjælpe det lille barn videre i tilværelsen.

6.4. Konturer af socialpædagogik i arbejdet med små børn

Det tredje og sidste analytiske spor handler om en indkredsning og udforskning af socialpædagogikken, således som den udfoldes i praksis i arbejdet med helt små børn på døgninstitution. Socialpædagogik i praksis ser overordnet meget enslydende ud for begge institutioner og har især sit fokus på *hverdagens rammer* og en *tæt kontakt* mellem det enkelte barn og en voksen.

Hverdagens rammer handler i denne sammenhæng om, at begge institutioner lægger meget vægt på ro, struktur og forudsigelighed for det enkelte barn. Barnet skal ikke udsættes for uro og larm og usikkerhed om, hvad dagen skal bringe, men i høj grad hele tiden have at vide, hvem der er på arbejde, hvad formiddagen skal indeholde, hvad der skal spises til frokost, og hvad eftermiddagen bringer af aktiviteter. Denne struktur og forudsigelighed kan på mange måder anskues som omsorg udført i praksis rettet mod både det enkelte barn

såvel som børnegruppen som helhed. Igen genfindes aspektet behandlingsomsorg her som en grundlæggende forståelse af socialpædagogisk arbejde udført i praksis på en døgninstitution.

Netop med fokus på behandlingsaspektet argumenterer flere af socialpædagogerne for ro og struktur, idet der ofte er tale om små børn, som kommer fra kaotiske familieforhold, hvor barnets udvikling har været begrænset af, at barnet skulle bruge tid og energi på kaos og uro. Når familiens vanskelige livsforhold har optaget forældrene (eller moren), har der ikke været tid til at tage vare på det lille barns udvikling, og uroen har fyldt så meget, at flere af børnene ofte er meget understimuleret både fysisk og psykisk. Ro og struktur og det, at barnet hele tiden ved, hvad der nu skal ske i løbet af dagen, er således den første og grundlæggende del af behandlingsindsatsen for det enkelte barn, således at der kan komme ro på til, at barnet kan komme i udvikling.

Den tætte kontakt mellem det enkelte barn og en voksen er i socialpædagogisk arbejde formaliseret i en såkaldt kontaktpædagog, som varetager alle opgaver rundt om barnet og følger barnet gennem hele anbringelsesforløbet. Kontaktpædagogen arbejder på at have en særlig tæt relation med sit "kontaktbarn", og der er nedskrevet en lang række aftaler knyttet til hvert enkelt barn, således at andre på arbejde nøjagtig ved, hvordan sengelægning, morgenritualer og leg foregår, når kontaktpædagogen ikke er på arbejde.

Socialpædagogik handler imidlertid også om børnenes forældre. Både direkte og indirekte så at sige. Med direkte menes, at forældrene, i det omfang det er vurderet og aftalt, skal inddrages i børnenes anbringelse, forældrene kommer på besøg og har en formiddag sammen med deres barn, og socialpædagogen taler med forældrene om barnets trivsel og udvikling. Der kan også være såkaldt overvåget samvær, hvor forvaltningen har vurderet, at forældrene ikke kan være sammen med deres børn alene, men skal overvåges af en socialpædagog for at støtte både barnet og forældrene. Indirekte er forældrene også hele tiden til stede. De er i børnenes sind, tanker og følelser og fylder på forskellig vis hos børnene i deres hverdag, selvom forældrene ikke rent fysisk er til stede. Man kan på mange måder sige, at forældrene er til stede både hos barnet og hos socialpædagogen hele tiden som en tredje – om end ofte fysisk usynlig – part i livet på døgninstitutionen og i samværet mellem barnet og socialpædagogen.

6.5. Afsluttende bemærkninger

Dette forskningsprojekt har fokuseret på at indfange og indkredse socialpædagogisk arbejde med helt små børn anbragt på døgninstitution. Afsættet for dette fokus har i høj grad taget sit udgangspunkt i, at der mangler viden om helt små børns anbringelsesforløb, når barndommen leves i kortere eller længere periode

på en døgninstitution, ligesom der mangler viden om de socialpædagogiske indsatser, der udføres overfor og sammen med børnene i deres anbringelsesforløb (Petersen, 2010).

Størstedelen af den viden, der for nuværende eksisterer knyttet til anbringelsesområdet generelt, handler især om børn, der er ældre, ofte fra 7 år og op-efter. Grundlaget for nærværende forskningsprojekt og denne rapportes formidling har således været at præcisere, at der er noget *særligt på spil*, når anbringelsen handler om helt små børn. Dette særlige startede ved projektbeskrivelsens begyndelse som en række antagelser eller formodninger om, at når socialpædagogisk arbejde udføres med helt små børn, så adskiller det sig fra det socialpædagogiske arbejde, som udføres hver dag på landets døgninstitutioner med større børn, der er anbragt.

Nogle af disse antagelser er med dette forskningsprojekt skudt lidt i sæk, mens andre overvejelser er trådt frem, som slet ikke var med i de indledende beskrivelser til projektbeskrivelsen til BUPL og SL's udviklingsfond.

De antagelser, som er skudt lidt i sæk, handler især om, at der tilsyneladende ikke er store indbyrdes forskelle mellem de socialpædagogiske forståelser, som udføres i praksis på døgninstitutioner med anbragte børn og unge. Netop betydningen af *ro, struktur og omsorg* samt det *relationelle aspekt* i praksis udformet som en såkaldt kontaktpædagogfunktion er således genfundet i en lang række forskningsundersøgelser fra netop socialpædagogisk arbejde med ældre børn anbragt på døgninstitution, om end med anvendelse af forskellige teoretiske perspektiver og metodiske tilgange (Madsen et al., 2003; Schwartz, 2007; Kristensen & Andersen, 2006; Egelund & Jakobsen, 2009).

Der er tilsyneladende en stærk socialpædagogisk forståelse, som går på tværs af institutioner og på tværs af børns alder, og som har sit fokus på relationen med det enkelte barn som grundlæggende betydningsfuldt for barnets trivsel og udviklingsmuligheder og et fokus på omsorgens betydning, selvom denne omsorg kan formodes at tage sig forskelligt ud i praksis, afhængigt af om der er tale om et lille barn på tre måneder og et barn på 12 år.

Nogle af de overvejelser, der til gengæld er trådt frem på baggrund af projektforløbet, handler imidlertid især om betydningen af netop at udforske helt små børns anbringelsesforløb. For flere af de små børns vedkommende starter der anbringelsesforløb netop på en døgninstitution, når de er helt små og tilsyneladende ofte kommer fra familieforhold præget af mange og store vanskeligheder. Betydningen af at udforske, hvad der fører til en anbringelse af helt små børn, og hvor de anbringes, samt hvilke forebyggende indsatser der er iværksat inden anbringelse, kan i høj grad medvirke til at sætte fokus på helt små børns vanskeligheder og udviklingsmuligheder. Cirka halvdelen af de børn, der anbringes på den ene institution, kommer ifølge de professionelle fortællinger fra såkaldte sammenbrudte plejefamilieanbringelser, og hvor bar-

nets vanskeligheder tilsyneladende har sat plejefamilien under pres, således at anbringelsen fører til ophør, og barnet kommer på døgninstitution ofte i 3-4 års alderen. Netop dette forhold, at barnet i så relativt tidlig alder har både de vanskelige familieforhold med sig såvel som en anbringelse, kalder på, at der i langt højere grad sættes fokus på, hvordan små børn anbringes, og hvordan udviklingsmuligheder og betingelser tilrettelægges for de helt små børn. Forhåbentligt kan denne rapport og resultaterne herfra kalde på nysgerrighed og diskussion, som kan medvirke til at sætte dette fokus på socialpædagogernes arbejde og på de helt små børn.

Referencer

- Ainsworth, M. et al. (1978). *Patterns of Attachment, a Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale N. J.: Lawrence Erlbaum.
- Andersen, T. (2004). *Kontekst og personlighed. En undersøgelse af muligheden for mønsterbrud på mikroplan med fokus på selvregulerende forhold*. Serie: Anbragt på døgninstitution (7). Viborg: Forlaget PUC.
- Andersen, U. et al. (2005). Socialpædagogisk praksis på Glostrup Observations- og behandlingshjem. I: I. M. Bryderup (red.), *Socialpædagogisk arbejde med børn og unge. Beskrivelser og dokumentation*. København: Socialpædagogerne Landsforbund.
- Andersen et al. (2010). *Når man anbringer et barn. Baggrund, stabilitet i anbringelsen og det videre liv*. Odense: Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag.
- Ankestyrelsen (2008, 2009). *Børn og unge anbragt uden for hjemmet, kommunale afgørelser – årsstatistik 2008, 2009*.
- Ankestyrelsen (2011). *Anbringelsesstatistik – årsstatistik 2010*.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base. Clinical Applications of Attachment Theory*. London: Routledge.
- Bryderup, I. M. et al. (2002). *Specialundervisning på anbringelsessteder og i dagbehandlingstilbud – en undersøgelse af pædagogiske processer og samarbejdsformer*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Bryderup, I. M. et al. (2003). *Socialpædagogisk metodeudvikling*, København: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Bryderup, I. M. (2005). *Børnelove og socialpædagogik gennem hundrede år*. Århus: Forlaget Klim.
- Bryderup, I. M. et al. (2005). *Socialpædagogisk arbejde med børn og unge*. København: Socialpædagogerne Landsforbund.
- Burman, E. (1994). *Deconstructing Developmental Psychology*. London & New York: Routledge.
- Christensen, E. (1998). *Anbringelser af børn. En kvalitativ analyse af processen*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Christoffersen, M. N. (1999). *Risikofaktorer i barndommen – en forløbsundersøgelse særligt med henblik på forældres psykiske sygdomme*. København: Socialforskningsinstituttet.

- Corsaro, W. A. (2005). *The Sociology of Childhood*. 2nd edition. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Dreier, O. (2001). Virksomhed, læring, deltagelse. *Nordiske Udkast*, 2001(2), 39-58.
- Dreier, O. (2004). *Psykosocial behandling – en teori om et praksisområde*. Dansk Psykologisk Forlag.
- Ebsen, F. (2007a). *Børn og unge med behov for særlig støtte? Fra 1990-2005*. HPA-serie, No.1. Arbejdsrapport 5a. Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet. www.dpu.dk/hpa/publikationer
- Ebsen, F. (2007b). *Børn og unge med særlige behov – i forskning i Danmark*. HPA-serie, No.1. Arbejdsrapport 5b. Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet. www.dpu.dk/hpa/publikationer
- Egelund, T. (1997). *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningens risikovurdering og indgreb*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, T., & Thomsen, S. A. (2002). *Tærskler for anbringelse. En undersøgelse om socialforvaltningernes vurderinger i børnesager*. 02:13. København: Socialforskningsinstituttet.
- Egelund, T., & Hestbæk, A. D. (2003). *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. 03:04. København: Socialforskningsinstituttet.
- Egelund, T. et al. (2004). *Små børn anbragt uden for hjemmet. En forløbsundersøgelse af anbragte børn født i 1995*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Egelund, T. et al. (2008). *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's børneforløbsundersøgelse af årgang 1995*. København: SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Egelund, T. et al. (2009). *Anbragte børn og unge. En forskningsoversigt*. SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Egelund, T., & Jakobsen, T. B. (red.) (2009). *Omsorg for anbragte børn og unge. Døgninstitutionens hverdag og vilkår*. København: Akademisk Forlag.
- Erikson, E. H. (1997). *Identitet, ungdom og kriser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Espersen, L. D. (2010). *Bekymrende identiteter. Anbragte børns hverdagsliv på behandlingshjem*. SFI, Det Nationale forskningscenter for Velfærd.
- Fraiberg, S. (1980). *Clinical studies in infant mental health: the first year of life*. London: Tavistock.
- Freud, S. (1983). *Hverdagslivets psykopatologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, S. J. (2009). *Bureaukrati, faglige metoder, eller tommelfingerregler: Institutionelt pres og strategiske valg på døgninstitutioner, daginstitutioner og folkeskoler*. Forlaget Politica, Institut for statskundskab, Århus
- Hedegaard, M. (2003). *Børn og unges udvikling diskuteret ud fra et kulturhistorisk perspektiv*. *Nordiske Udkast*, 2003(1), 27-45.

- Hestbæk, A. D. (1997). *Når børn og unge anbringes. En undersøgelse af kommunernes praksis i anbringelsessager*. 97:6. København: Socialforskningsinstituttet.
- Hestbæk, A. D. (1998). *Tvangsanbringelser i Norden. En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning*. 98:15. København: Socialforskningsinstituttet.
- Holz kamp, K. (1998). Daglig livsførelse som subjektvidenskabeligt grundkoncept. *Nordisk Udkast*, bd. 25, 3-32.
- Hundeide, K. (2004). *Børns livsverden og sociokulturelle rammer*. Akademisk Forlag.
- Hutchinson, G. S., & Oltedal, S. (2002). *Modeller i socialt arbejde*. Socialpædagogisk Bibliotek, Gyldendal Uddannelse.
- Højberg, K. (2006). "Jeg skulle lige sluge kamelen" – om forældreopfattelsens betydning for det anbragte barns tilknytningsmuligheder. I: O. S. Kristensen, (red.), *Mellem omsorg og metode – tværfaglige studier i institutionsliv*. København: Forlaget PUC.
- Højholt, C., & Witt, G. (red.). (1996). *Skolelivets socialpsykologi – nyere socialpsykologiske teorier og perspektiver*. København: Forlaget Unge Pædagoger.
- Højholt, C. (1996). *Udvikling gennem deltagelse*. I: C. Højholt & G. Witt (red.), *Skolelivets socialpsykologi – nyere socialpsykologiske teorier og perspektiver*. København: Forlaget Unge Pædagoger.
- Højholt, C. (2001). *Samarbejde om børns udvikling. Deltagere i social praksis*. Socialpædagogisk Bibliotek, Forlaget Gyldendal, Nordisk Forlag, A/S København.
- Højholt, C. (2005). *Forældresamarbejde. Forskning i fællesskab*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Højholt, C. (red.). (2011). *Børn i vanskeligheder. Samarbejde på tværs*. Dansk Psykologisk forlag
- James, A. & James, A. (2004). *Constructing childhood. Theory, policy and social practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Jensen, N. R. (2006). *Grundbog i socialpædagogik*. Forlaget PUC, CVU Midt-Vest.
- Killén, K., (1996). *Omsorgssvigt er alles ansvar*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Killén, K. (2002). *Barndommen varer i generationer – forebyggelse af omsorgssvigt*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kousholt, D. B. (2005). *Forældreperspektiver på samarbejde mellem daginstitution og hjem*. I: C. Højholt, *Forældresamarbejde, forskning i fællesskab*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Kousholt, D. B. (2006). *Familieliv fra et børneperspektiv – fællesskaber i børns liv*. Ph.d.-afhandling, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter.
- Kristensen, O. S. (red.). (2006). *Mellem omsorg og metode. Tværfaglige studier af institutionsliv*. København: Forlaget PUC.

- Kristensen, O. S., & Andersen, T. (2006). Det er mere sprog end metode – hvordan der tales om børn på døgninstitution. I: O. S. Kristensen (red.), *Mellem omsorg og metode – tværfaglige studier i institutionsliv*. Forlaget PUC, CVU Midt-Vest.
- Kvale, S. (Ed.) (1999). *Psychology and postmodernism*. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Ladegaard, I., & Basse, S. (1999). Relationer – under anbringelse: et projekt på behandlingshjemmet Åhaven om intervention i forhold til forældre-barn relationen ved småbørns anbringelse på døgninstitution.
- Lave, J. (2002). Læring, mesterlære, social praksis. I: K. Nielsen & S. Kvale (red.), *Mesterlære – læring som social praksis*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lave, J., & Wenger, E. (2004). *Situeret læring og andre tekster*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Madsen et al. (2003). *Tæt på relationen. Betydningsdannelse i pædagogisk arbejde*. København: Socialpædagogisk Bibliotek.
- Markard et al. (2004). Praksisportræt – en guide til analyse af psykologpraksis. *Tidsskriftet Nordiske Udkast*, bd. 32(2), 5-22.
- Mathiesen, R. (1999). *Sosialpædagogisk perspektiv*. Norge: Forlaget Sokrates.
- Metner, L., & Storgård, P. (2008). *Kognitiv, Ressourcefokuseret & Anerkendende Pædagogik (KRAP)*. Forlaget DAFOLO.
- Mørck, L. L. (2000). Praksisforskning i Læreprocesser. *Psykologisk Set*, vol. 16(36), 23-33.
- Nielsen, H. S. (2006). *Indsats og virkning på døgninstitutioner for børn og unge – et litteraturreview*. HPA-serie, No. 1. Arbejdsblad 9. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole. www.dpu.dk/hpa/publikationer
- Nielsen, H. E. et al. (red.). (2005). *TABUKA, tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. København, Forlaget Børn & Unge/Pædagogisk Centrum og KABU, Socialministeriet Kvalitetsprojekt 2002-2005.
- Nissen, P. (1999). *Kvalitets- og metodeudvikling i børne- og ungesager*. København: Pædagogisk Psykologisk Forlag.
- Nygren, P. (1999). *Professionel omsorg for børn og familier – fra teori til værktøj*. Dansk Psykologisk Forlag.
- Nygren, P. (2004). *Handlingskompetanse – om profesjonelle personer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Nygren, P., & Fauske, H. (2004). *Ideologisk Beredskap – om etikk og verdier i helse- og sosialfag*. Gyldendal, Norsk Forlag.
- Olsen, S. A., & Køppe, S. (1996). *Psykoanalysen efter Freud*. Bind I og II. København: Gyldendals Forlag
- Petersen, K. E. (2009). *Omsorg for socialt udsatte børn. En analyse af pædagogers kompetencer og pædagogiske arbejde med socialt udsatte børn i daginstitutioner*. Ph.d.-afhandling. København: Institut for Pædagogik, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.

- Petersen, K. E. (2010). *Viden om anbragte børn og unge i døgntilbud*. København: Socialpædagogernes Landsforbund.
- Petersen, K. E. (2011a). *Pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn i vuggestuen*. Rapport. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.
- Petersen, K. E. (2011b). *Pædagogers arbejde med socialt udsatte børn i børnehaven*. København: Akademisk Forlag.
- Rasmussen, O. V. (2003). Viden i praksis – om forskning som praksisudviklingsforskning. *Nordiske Udkast*, 2003(1), 3-26.
- Rutter, M. (1985). "Resilience in the face of adversity. Protective factors and resistance to psychiatric disorder." I: *British Journal of Psychiatry*, 147, s. 598-611.
- Rutter, M. (2000). "Resilience Reconsidered: Conceptual considerations, empirical findings, and policy implications". I: J. P. Shokoff & S. J. Meisels (Eds.), *Handbook of early childhood intervention. Second Edition*, s. 651-682. Cambridge: Cambridge University Press
- Schwartz, I. (2001). *Socialpædagogik og anbragte børn*. København: Nordisk Forlag.
- Schwartz, I. (2005). Deltagelse og samarbejde i praksisforskning. *Tidsskrift for Socialpædagogik*, 2005(15), 11-24.
- Schwartz, I. (2007). *Børneliv på døgninstitution – socialpædagogik på tværs af børns livssammenhænge*. Upubliceret ph.d.-afhandling. Odense: Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.
- Schwartz et al. (2008). *Børneperspektiver på døgninstitutioner – inddragelse af og samarbejde med børn og forældre*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Socialministeriet (2009). Servicestyrelsens hjemmeside om Barnets Reform. www.servicestyrelsen.dk
- Stern, D. (1985). *The interpersonal world of the infant*. Basic Books, Inc.
- Stern, D. (2001). *Spædbarnets interpersonelle verden*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Stern, D. (1994). Selvet som præverbal kategori. *Psyke & Logos*, 15(2), 351-378.
- Stokholm, A. (2006). *Anbragte børn mellem kammerater og pædagoger. En antropologisk analyse af socialitet og identitetsdannelse på døgninstitution*. Ph.d.-afhandling. Århus: Institut for Antropologi, Arkæologi og Lingvistik, Humanistisk Fakultet, Aarhus Universitet.
- Thormann, I., & Guldberg, C. (1996). *Hånden på hjertet. Omsorg for det lille barn i krise*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Thormann, I., & Guldberg, C. (2001). *Den nænsomme anbringelse*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Thormann, I., & Guldberg, C. (2003). *Med hjerte og forstand. De tidlige anbringelser*. København: Hans Reitzels Forlag.

Thormann, I. (2009). Barnets Reform må ikke kvæle døgninstitutionerne. *Socialpædagogen*, (22), 32-33.

Trevarthen, C., & Aitken, K. (2001). Infant Intersubjectivity: Research, Theory, and Clinical Applications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42, 3-48.

Ziegenhain, U. (2004). The contribution of attachment theory to early and preventive intervention and to professional training. *Educational and Child Psychology*, 2004/vol. 21(1), 46-58.

Werner, E. E., & Smith, R. S. (1989). *Vulnerable, but invincible: A longitudinal study of Resilient Children and Youth*. New York: Adams, Bannister & Cox.

Qvorstrup, J., Corsaro, W. A., Honig, M-S. (2009). *The Palgrave Handbook of childhood studies*.

Palgrave Macmillian, England.